

PROBACJA

KWARTALNIK MINISTERSTWA SPRAWIEDLIWOŚCI

II/2020

ISSN 1689-6122

e-ISSN 2719-311X

www.probacja.com

PROBACJA

KWARTALNIK MINISTERSTWA SPRAWIEDLIWOŚCI

www.probacja.com

II/2020
ISSN 1689-6122
e-ISSN 2719-311X

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

Wydawca:

Ministerstwo Sprawiedliwości

Adres Wydawcy:

00-950 Warszawa, Al. Ujazdowskie 11,

tel. 22 52 12 769

e-mail: joanna.strzalkowska@ms.gov.pl

Nakład:

3 500 egz.

Redakcja, korekta i łamanie:

Studio Graficzne Piotr Kurasiak

Druk i dystrybucja:

Wojskowe Zakłady Kartograficzne Sp. z o.o.

PROBACJA

REDAKCJA:

Redaktor Naczelny:

dr Piotr Dariusz Zakrzewski
p.d.zakrzewski@uksw.edu.pl

Zastępca Redaktora Naczelnego:

dr hab. Szymon Tarapata

Redaktorzy tematyczni:

dr hab. Aldona Nawój-Śleszyński, prof. nadzw. UŁ
dr hab. Leszek Korporowicz, prof. UJ
dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. UMCS
dr Konrad Lipiński, UW
dr Łukasz Kwadrans, UŚ
dr Małgorzata Żbikowska, USz
dr Krzysztof Stasiak, UG

Redaktor statystyczny:

Justyna Kowalczyk

Redaktorzy językowi:

Marcin Marciniak (angielski)
dr Aleksander Wróbel (rosyjski, ukraiński,
szwedzki, norweski, angielski)

Kolegium Doradcze Redakcji:

Erwin Ryter, UŁ
Małgorzata Osińska
Agnieszka Puchalska
dr hab. Aneta Arkuszewska, prof. UR

Sekretarz Redakcji:

Joanna Strzałkowska
joanna.strzalkowska@ms.gov.pl

Zastępca Sekretarza Redakcji:

Jolanta Diduszko-Biskup

Recenzenci zewnętrzni:

prof. zw. dr hab. Karol Poznański, APS
prof. zw. dr hab. med. Antoni Florowski
prof. zw. dr hab. Jarosław Majewski, UKSW
dr hab. Leszek Korporowicz, UJ
dr hab. Barbara Janusz-Pohl, prof. UAM
dr hab. Paweł Łuków, UW
dr hab. Andrzej Hankała, prof. UW
dr hab. Robert Opora, prof. UG
dr hab. Beata Maria Nowak, prof. SGGW
dr hab. Paweł Sobczyk, prof. UO
dr hab. Piotr T. Nowakowski, prof. UR
dr hab. Jerzy Nikołajew, prof. UO
dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. UMCS
dr hab. Witold Mazurek, AIK
ks. dr hab. Mirosław Kosek, UKSW
ks. dr hab. Kazimierz Pierzchała, prof. KUL

RADA PROGRAMOWO-NAUKOWA:

Przewodniczący Rady:

Zbigniew Ziobro

Zastępcy Przewodniczącego:

dr hab. Adam Taracha, prof. UMCS
dr hab. Henryk Haak, prof. USz, sędzia

Członkowie:

prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński, UwB
prof. zw. dr hab. Wiesław Ambrozik
prof. zw. dr hab. Stefan Leleńtal, UŁ
prof. zw. dr hab. Andrzej Bałandynowicz, SGGW
prof. zw. dr hab. Leon Chelmicki-Tyszkiewicz
prof. zw. dr hab. Teodor Szymanowski
ks. dr hab. Marian Nowak, prof. KUL
ks. dr hab. Henryk Skorowski, prof. UKSW
dr hab. Sławomir Przybyliński, prof. UWM
dr hab. Barbara Stańdo-Kawecka, prof. UJ
dr hab. Tomasz Demendecki, prof. nadzw. UMCS
dr hab. Rafał Sura, prof. KUL
dr hab. Andrzej Sakowicz, prof. UwB
dr hab. Jacek Izydorczyk, prof. nadzw. UŁ
dr hab. Anna Błachnio-Parzych, prof. ALK
dr hab. Krystyna Ostrowska, prof. UW
dr hab. Anna Fidelus, prof. UKSW
dr hab. Magdalena Błażek, GUMed
Prof. DDr Janusz Surzykiewicz,
Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt
SSO Paweł Zwolak
dr Marcin Romanowski
dr Marcin Wielec, UKSW
dr Piotr Chrzczonowicz, UMK
dr Wojciech Sych, sędzia TK
Andrzej Martuszewicz

dr hab. Mieczysław Dudek, prof. SAN
dr hab. Norbert Malec, prof. UPH
dr hab. Małgorzata Michel, prof. UJ
dr Mariusz Nawrocki, USz
dr Magdalena Kowalewska-Łukuć, USz
dr Konrad Burdziak, USz
dr Łukasz Kwadrans, UŚ
dr Sylwia Jaskuła-Korporowicz, PWSiIP
dr Mariusz Kuryłowicz, PTE
dr Karina Szafrąńska, CHAT
dr Paweł Dzienis, SSR
dr Krzysztof Stasiak, UG
SSO Joanna Przybylska
SSO Marek Marewicz
SSR Tomasz Kozłowski
SSR Marcin Morawski
SSO Marcin Kokoszczyński

Redaktorzy tematyczni

Dr hab. Leszek Korporowicz, prof. UJ

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych, Instytut Studiów Międzykulturowych, Katedra Antropologii Kultury Współczesnej

Obszar tematyczny: Przemiany kulturowe społeczeństw współczesnych

Procesy globalizacji, wzrastającej w coraz większym stopniu mobilności osób, grup i treści kultury, powodują daleko idące zmiany w sile i charakterze więzi społecznych, modelu relacji międzyludzkich i osobowości kulturowej człowieka w dobie późnej nowoczesności. Sytuacja ta kształtuje postrzegane i ukryte dynamizmy zarówno przekazu, przemiany, ale także tworzenia nowego porządku w działaniach indywidualnych, grupowych i instytucjonalnych w cywilizacji coraz częściej określanej jako medialna, informacyjna lub konceptualna. Aby zrozumieć dylematy, potencjały, ale także zagrożenia w sferze tożsamości, rozwoju i kondycji uwikłanych w nie osób oraz społeczności, a więc przemiany kulturowe współczesności, warto pytać o ich przyczyny, sposoby poznawania i konsekwencje.

Dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. UMCS

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Zakład Pedagogiki Resocjalizacyjnej

Obszar tematyczny:

Otwartość na zmiany osobowe a zmiany systemowe i społeczne. Wychowanie. Profilaktyka. Wsparcie

- Wszechstronność funkcjonowania nieletnich i dorosłych osób nieprzystosowanych społecznie w środowisku instytucjonalnym i pozainstytucjonalnym w aspekcie ich zasobów osobowych i społecznych oraz czynników ryzyka.
- Zmiany osobowe u osób nieprzystosowanych społecznie i zagrożonych nieprzystosowaniem:
 - przyczyny, determinanty, skutki, sposoby ich aktywowania i utrwalania, gotowość do zmiany;
 - uzasadnienie ich wprowadzania, wymiar interdyscyplinarności i współdziałania, zakres zmian systemowych, propozycje rozwiązań systemowych i ich efektywności;
 - siła i kierunek zależności, predyktory, charakterystyczne zjawiska – ich przyczyny i skutki;
 - konflikty i sposoby ich rozwiązywania, założenia, zasady i skuteczność mediacji sądowych;
 - motywacja do zmiany, skutki zmiany i jej braku, zmiana a skuteczność udzielania po-

mocy, współpraca specjalistów, różnorodne formy wsparcia specjalistów;

- konwencjonalne i innowacyjne sposoby wsparcia a ich efektywność (pomoc, interwencja, terapia, konsultacja, tutoring itd.);
- oddziaływania wychowawcze i profilaktyczne w środowisku społecznym;
- oddziaływania resocjalizacyjne.

Dr hab. Aldona Nawój-Śleszyński, prof. nadzw. UŁ

Uniwersytet Łódzki, Zakład Prawa Karnego Wykonawczego, Wydział Prawa i Administracji

Obszar tematyczny: Prawo karne wykonawcze

Podstawowe problemy tego obszaru to:

- badania empiryczne nad problematyką orzekania tych środków oraz ich skuteczności;
- szukanie odpowiedzi na pytanie – na ile aktualny stan prawny regulujący stosowanie środków probacyjnych jest efektywny;
- efekty zmian instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary;
- skuteczność warunkowego przedterminowego zwolnienia różnych grup penitencjarnych (młodociani, pierwszy raz odbywający karę pozbawienia wolności, recydywiści penitencjarni);
- rola poszczególnych oddziaływań penitencjarnych w toku odbywania kary pozbawienia wolności (art. 67 § 3 k.k.w.) na pozytywny przebieg okresu próby w czasie warunkowego przedterminowego zwolnienia;
- czy i jakie występują problemy przy wykonywaniu dozoru wobec sprawców przestępstw seksualnych, w szczególności tych, których czyny popełnione są w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych;
- jaki powinien być model wykonywania dozoru wobec skazanych na kary długoterminowe;
- rola Służby Więziennej w przygotowaniu osób pozbawionych wolności do funkcjonowania w systemie probacyjnym po odbyciu kary.

Ważnym problemem, który wymaga wciąż dyskusji jest rola polityki kryminalnej w kształtowaniu racjonalnej struktury kar kryminalnych ze szczególnym uwzględnieniem kar nieizolacyjnych.

Dr Łukasz Kwadrans, UŚ

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Pedagogiki

Obszar tematyczny: Wykonywanie orzeczeń w sprawach rodzinnych i nieletnich – aspekt społeczny, prawny i metodyczny:

- metodyka pracy resocjalizacyjnej;
- funkcjonowanie probacji w Polsce i w krajach wyszehradzkich;

- praca z osobami odmiennymi kulturowo, resocjalizacja i reintegracja społeczna jednostek niedostosowanych bądź zagrożonych niedostosowaniem społecznym;
- funkcjonowanie personelu resocjalizacyjnego w Polsce i Europie;
- instytucjonalne formy pracy resocjalizacyjnej i wychowawczej z nieletnimi, funkcjonowanie ośrodków kuratorskich;
- praca z rodziną dysfunkcyjną;
- przemoc w rodzinie, przemoc międzyrówieśnicza
- metodyka pracy resocjalizacyjnej w środowisku otwartym;
- kuratela rodzinna;
- diagnoza w pracy kuratora rodzinnego, metody pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej i profilaktycznej kuratorów sądowych wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich;

Dr Małgorzata Żbikowska, USz

Uniwersytet Szczeciński, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Postępowania Karnego

Obszar tematyczny: Prawo karne procesowe

Zakres zagadnień, które mogą aktualizować się na tle prawa karnego procesowego obejmuje problematykę:

- praw i obowiązków osób tymczasowo aresztowanych i skazanych, a także funkcji tymczasowego aresztowania (w tym funkcji prewencyjnej);
- roli postępowania mediacyjnego w rozwiązywaniu konfliktów pomiędzy stronami postępowania karnego oraz wpływu mediacji na zakończenie tego postępowania;
- instytucji karnoprosesowych związanych z ochroną pokrzywdzonego w procesie karnym;
- roli nieizolacyjnych środków zapobiegawczych w prewencji indywidualnej i generalnej;
- zapobiegania przestępczości na tle seksualnym poprzez wprowadzenie Rejestrów Sprawców Przepstępstw na Tle Seksualnym oraz Policijnej Mapy Zagrożeń;
- konsensualnych sposobów zakończenia postępowania karnego z perspektywy ochrony społeczeństwa przed przestępcą i przestępczością;
- prawa dowodowego, w tym ciężaru dowodu i obowiązku dowodzenia organów procesowych, swobodnej oceny dowodów w procesie karnym oraz zakazów dowodowych;
- roli pokrzywdzonego w procesie karnym, w tym statusu pokrzywdzonego, jego praw i obowiązków, praktycznych aspektów związanych z ochroną pokrzywdzonego przed zjawiskiem wtórnej wiktyimizacji oraz sposobu przesłuchiwanie małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym;

- wyodrębnienia oraz opisu zasad procesu karnego, w tym zwłaszcza statusu ontologicznego zasad procesowych, kryteriów wyodrębniania zasad prawa oraz znaczenia zasad prawa we wnioskowaniach prawniczych.

Dr Konrad Lipiński, UW

Obszar tematyczny:

Prawo karne materialne

- nauka o przestępstwie;
- zasady odpowiedzialności karnej;
- typizacja przestępstw oraz jej elementy;
- zagadnienia obiektywnego oraz subiektywnego przypisania odpowiedzialności karnej;
- nauka o karze;
- środki probacyjne;
- środki zabezpieczające;

Prawo karne skarbowe

- struktura przestępstwa skarbowego;
- instytucje związane z zaniechaniem ukarania sprawcy;
- zagadnienia związane z poszczególnymi grupami przestępstw i wykroczeń skarbowych;

Prawo wykroczeń

- zagadnienie kontrawencjonalizacji;
- kary i środki karne orzeka za wykroczenia.

Dr Krzysztof Stasiak, UG

Uniwersytet Gdański, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Prawa Karnego Materialnego i Kryminologii, Kurator Okręgowy w Sądzie Okręgowym w Gdańsku

Obszar tematyczny:

- Prawo karne i prawo karne wykonawcze, w tym w szczególności orzekanie i wykonywanie sankcji karnych (wolnościowych)
- Prawo karne nieletnich, w tym w szczególności wykonywanie środków wychowawczych wobec nieletnich
- Prawo rodzinne, w tym w szczególności orzekanie i wykonywanie orzeczeń sądów rodzinnych przez kuratorów rodzinnych
- Kuratela sądowa w Polsce – jej historia, ustrój, sposób funkcjonowania, model zarządzania

Thematic editors

Leszek Korporowicz, PhD, professor of the Jagiellonian University

Jagiellonian University in Krakow, Faculty of International and Political Studies, Institute of Intercultural Studies, Department of Contemporary Culture Anthropology

Thematic area: Cultural changes in contemporary societies

Globalization processes, mobility of individuals, groups and cultural content that has been emerging increasingly, cause excessive changes in the strength and type of social bonds, interpersonal relationships and cultural personality of man in the times of late modernity. The situation shapes both the visible and hidden dynamisms of the message, the change, as well as of the creation of the new order in individual, group and institutional actions in the civilization, which is now more often described as medial, informative or conceptual. To understand the dilemmas, potentials and threats in the field of identity, development and shape of the persons and communities involved, i.e. the contemporary cultural changes, it is worth asking about their causes, methods of cognition and about their consequences.

Agnieszka Lewicka-Zelent, PhD, professor of the Maria Curie Skłodowska University in Lublin

Maria Curie Skłodowska University in Lublin, Faculty of Pedagogy and Psychology, Department of Rehabilitation Pedagogy

Thematic area: Readiness for personal changes in the scope of systemic and social changes. Education. Prevention. Support.

- Versatility of the functioning of minors and adults who are socially maladjusted in an institutional and non-institutional environment in terms of their personal and social resources and risk factors;
- Personal changes regarding the individuals who are socially maladjusted or endangered of maladjustment:
 - causes, determinants, effects, methods of their activation and consolidation, readiness to change,
 - justification for the implementation, dimension of interdisciplinarity and cooperation, suggestions of systemic solutions and their effectiveness,
 - the strength and the direction of the dependence, predictors, typical phenomena – their causes and effects;
 - conflicts and methods of their resolving, assumptions, rules and effectiveness of court mediations;

- motivation to a change, effects of a change and of a lack of it, change and the effectiveness of providing help, cooperation of specialists, various types of specialist support;
- conventional and innovative methods of support and their effectiveness (aid, intervention, therapy, consultancy, tutoring, etc.);
- educational and preventive influences in the social environment;
- rehabilitation influences.

Aldona Nawój-Śleszyński, PhD, professor of the University of Lodz

Department of Executive Criminal Law, Faculty of Law and Administration, University of Lodz

Thematic area: Executive Criminal Law

The basic problems of the area are:

- empirical research in the field of the judgment of those measures and their effectiveness;
- finding an answer to: how effective is the contemporary legal state regulating the use of probation measures;
- the effects of changes in the institution of conditional suspension of the execution of the sentence;
- the effectiveness of parole in different penitentiary groups (juveniles, imprisoned for the first time, penitentiary repeat offenders);
- the role of various penitentiary influences within the deprivation of liberty [Art. 67 § 3 k.k.w. (Executive Penal Code)] during the positive course of the probation period during parole;
- are there any what are the problems while supervising sexual offenders, especially those, whose acts have been committed due to the sexual preference disorders;
- what shall be the model for the enforcement of supervision over those punished with long-term sentences;
- the role of the Prison Service in the preparation of inmates to function in the probation system after serving the sentence.

An important problem that still needs to be discussed is the role of the criminal policy in shaping the rational structure of criminal punishments with the impact on non-custodial punishments.

Łukasz Kwadrans, PhD, University of Silesia in Katowice

University of Silesia in Katowice, Faculty of Social Sciences, Institute of Pedagogy

Thematic area: Enforcement of judgments in family and juvenile cases – social, legal and methodical aspects:

- methodologies of rehabilitation work;

- the functioning of the probation in Poland and in the Visegrád countries;
- working with culturally different people; social rehabilitation and social reintegration of mal-adjusted persons or those with the risk of social maladjustment;
- the functioning of social rehabilitation staff in Poland and Europe;
- institutional forms of social rehabilitation and educational work with minors, functioning of probation centres;
- working with a dysfunctional family;
- domestic violence, peer violence;
- methodology of social rehabilitation work in an open environment;
- family guardianship;
- diagnosis at work of a family guardian; methods of educational, rehabilitation and preventive work of guardians enforcing judgments in family and juvenile cases;

dr Małgorzata Żbikowska, PhD, University of Szczecin

University of Szczecin, Faculty of Law and Administration, Department of Criminal Procedure

Thematic area: Procedural criminal law

The scope of issues that may be updated in the light of procedural criminal law includes the following topics:

- the rights and obligations of persons under temporary arrest and conviction, as well as the role of temporary arrest (including its preventive function);
- the role of mediation in resolving conflicts between parties to criminal proceedings and the impact of mediation on the conclusion of such proceedings;
- criminal-trial institutions related to the protection of the victim in a criminal trial;
- the role of non-custodial preventive measures in individual and general prevention;
- prevention of sexual crime by introducing the Registers of Sex Offenders and the Police Map of the Threats;
- consensual ways of concluding criminal proceedings from the perspective of society protection against a criminal and crime;
- evidence law, including the burden of proof and the evidential obligation of procedural organs, facultative assessment of evidence in a criminal trial and prohibitions on evidence;
- the role of the victim in a criminal trial, including the status of the victim, the rights and obligations of the victim, practical aspects related to the protection of the victim against secondary victimization and the way of interrogating

- a minor victim in a criminal trial;
- extracting and describing the principles of the criminal trial, including in particular the ontological status of procedural rules, criteria for distinguishing the principles of law and the importance of legal principles in legal inferences.

Konrad Lipiński, PhD, University of Wrocław

Thematic area:

Substantive criminal law

- crime science;
- the rules of criminal responsibility;
- type classification of crimes and its elements;
- the issues of objective and subjective assignments of the criminal responsibility;
- punishment science;
- probation measures;
- protective measures;

Tax Criminal Law

- the structure of tax crime;
- institutions related to the desistance to punish the perpetrator;
- issues related to specific groups of fiscal crimes and offenses;

Offense law

- the issue of partial depenalization;
- penalties and punitive measures for offenses.

Krzysztof Stasiak, PhD

University of Gdańsk, Faculty of Law and Administration, Department of Material Criminal Law and Criminology, District Probation Officer of the District Court in Gdańsk

Thematic area:

- Criminal law and executive criminal law, including in particular the imposition and enforcement of criminal penalties (custodial)
- Juvenile criminal law, in particular the implementation of juvenile educational measures
- Family law, including in particular ruling and enforcement of judgments of family courts by family guardians
- Probation system in Poland – its history, structure, way of functioning, management model

SPIS TREŚCI

Wstęp 11

Dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent

Profesor w Katedrze Pedagogiki Resocjalizacyjnej,
UMCS w Lublinie

Mgr Agnieszka Pytka

Asystent w Wyższej Szkole Kryminologii i Penitencjarystyki
w Warszawie

**STYLE ROZWIĄZYWANIA KONFLIKTÓW PREFEROWANE PRZEZ MŁODZIEŻ
SZKOLNĄ PRZYSTOSOWANĄ SPOŁECZNIE W RÓŻNYM STOPNIU 13**

Dr adw. Izabela Urbaniak-Mastalerz

Adwokat w Bełchatowie, Okręgowa Rada Adwokacka w Częstochowie,
adiunkt na Politechnice Łódzkiej w Katedrze Integracji Europejskiej
i Marketingu Międzynarodowego

**SKAZANIA ZA PRZESTĘPSTWO FAŁSZYWYCH ZEZNAŃ W ŚWIETLE
ORZECZNICTWA SĄDOWEGO 31**

Mgr Jarosław Tekliński

Wiceprezes i przewodniczący Wydziału Karnego Sądu Rejonowego
w Przasnyszu, wykładowca w Krajowej Szkole Sądownictwa
i Prokuratury, doktorant w INP PAN

**PODSTAWY ZAKOŃCZENIA ODROCZENIA WYKONANIA KARY POZBAWIENIA
WOLNOŚCI 65**

Mgr Nikola Tkacz

Doktorantka Szkoły Doktorskiej Nauk Społecznych,
Uniwersytet Łódzki

**ZJAWISKO WIKTYMIZACJI WTÓRNEJ W KONTEKŚCIE OFIAR PRZESTĘPSTW
SEKSUALNYCH ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM PRZESTĘPSTWA
ZGWAŁCENIA 117**

Mgr Joanna Rusinkiewicz

Pedagog szkolny w Zespole Szkół Innowacyjnych w Jarosławiu

Mgr inż. Łukasz Piś

Dyrektor Zespołu Szkół Innowacyjnych w Jarosławiu

MEDIACJE SZKOLNE W OPINIACH NAUCZYCIELI I UCZNIÓW SZKÓŁ

PNADPODSTAWOWYCH 135

Grzegorz Kazimierski

Doktorant w Katedrze Historii Ustroju i Prawa, Wydział Prawa,
Prawa Kanonicznego, Administracyjnego Katolicki Uniwersytet
Lubelski, Prokurator Prokuratury Rejonowej w Krośnie

GŁOSA DO POSTANOWIENIA SĄDU NAJWYŻSZEGO Z DNIA 5 WRZEŚNIA

2019 R. I KZP 7/19 159

INFORMACJA DLA AUTORÓW 171

WSTĘP

Redakcja kwartalnika „Probacja” nieustannie podejmujemy starania w celu zapewnienia ustawicznego rozwoju periodyku i podnoszenia jego prestiżu. Dążymy do tego, by czasopismo znalazło się na liście czasopism punktowanych tworzonej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Z wielką przyjemnością informujemy, że zainicjowany z początkiem roku proces aplikacji „Probacji” do międzynarodowych baz indeksacyjnych ERIH Plus i DOAJ zakończył się sukcesem. Trwają jednocześnie dalsze prace w celu dostosowania czasopisma do wymogów baz CEEOL, CEJSH, Google Scholar oraz SCOPUS.

Rok 2020 jest dla „Probacji” okresem pełnym owoców pracy naukowej. Redakcja kwartalnika planuje zorganizowanie seminariów naukowych w formie webinarów. Nie ustajemy w staraniach, aby kwartalnik „Probacja” stanowił miejsce, w którym nieustannie publikują zarówno Ci, którzy należą do grona wybitnych naukowców w swoich dziedzinach, jak również Ci, którzy dopiero rozpoczynają swoją karierę naukową. Wszystkie te zadania realizujemy przy współpracy redakcyjnej z wybitnymi uczonymi, których grono stale się powiększa.

Do współpracy z kwartalnikiem pragniemy zaprosić kolejnych autorów, specjalizujących się w różnych obszarach nauk penalnych. Jesteśmy otwarci na publikację opracowań z zakresu nauk humanistycznych, w tym przede wszystkim z zakresu pedagogiki i resocjalizacji, dotyczących wykonywania orzeczeń w sprawach nieletnich, rodzinnych i karnych. Znaczącą rolę pośród zagadnień poruszanych w ramach kwartalnika ma w zamierzeniu Redakcji odgrywać problematyka związana z probacją rozumianą instytucjonalnie oraz z pracą kuratorów sądowych. Niemniej trzon merytoryczny czasopisma stanowią publikacje ze sfery nauk penalnych, w tym przede wszystkim nauki o przestępstwie, części szczególnej prawa karnego, prawa karnego skarbowego, prawa karnego pozakodeksowego oraz procesu karnego, a także prawa karnego wykonawczego. Kładziemy duży nacisk na publikację tekstów problemowych, zawierających twórcze rozwiązania istniejących w teorii i praktyce problemów związanych z interpretacją przepisów. Zachęcamy też do publikacji wyników badań empirycznych, gdyż to one w dużej mierze pozwalają na rzetelną ocenę obowiązujących

aktów normatywnych oraz formułowanie sensownych i konstruktywnych postulatów *de lege ferenda*.

W obecnym, złożonym do rąk czytelnika Numerze 2/2020, znalazły się opracowania dotyczące stylów rozwiązywania konfliktów preferowane przez młodzież szkolną przystosowaną społecznie w różnym stopniu oraz mediacji szkolnej w opiniach nauczycieli i uczniów szkół ponadpodstawowych. Chcielibyśmy zwrócić Państwa uwagę również na opracowania dotyczące zjawiska wiktymizacji wtórnej w kontekście ofiar przestępstw seksualnych, podstaw zakończenia odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności oraz okazania za przestępstwo fałszywych zeznań w świetle orzecznictwa sądowego.

Jak zawsze zapraszamy Państwa na stronę internetową czasopisma www.probacja.com, na której znaleźć można m.in. aktualne, jak i archiwalne artykuły „Probacji” w wersji elektronicznej, złożyć manuskrypt oraz zapoznać się z bieżącą działalnością Redakcji.

Strona ta jest już dostosowana do potrzeb osób słabowidzących, również okładka aktualnego numeru kwartalnika (tak jak wszystkich numerów w 2019 roku) zawiera tłoczenia przy użyciu znaków alfabetu Braille’a.

Z życzeniami udanej lektury
Redaktor Naczelny
dr Piotr Zakrzewski

Agnieszka Lewicka-Zelent¹ ABCDEF

Agnieszka Pytka² ABCDEF

**STYLE ROZWIĄZYWANIA KONFLIKTÓW
PREFEROWANE PRZEZ MŁODZIEŻ SZKOLNĄ
PRZYSTOSOWANĄ SPOŁECZNIE W RÓŻNYM
STOPNIU**

**CONFLICT RESOLUTION STYLES PREFERRED
BY SCHOOLCHILDREN WITH VARYING DEGREES
OF SOCIAL ADAPTATION**

Otrzymano: 13.05.2020 Zaakceptowano: 11.10.2020 Opublikowano: 03.12.2020

DOI: 10.5604/01.3001.0014.4885

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

A – projekt badań; B – wykonanie badań; C – analiza statystyczna; D – interpretacja danych;
E – przygotowanie manuskryptu; F – przegląd piśmiennictwa

Streszczenie

Konflikty stanowią nieodłączny element życia ludzi niezależnie od ich wieku, który wzbudza negatywne konotacje. Niemniej coraz częściej ekspozuje się pozytywne ich funkcje pod warunkiem, że są rozwiązane w sposób konstruktywny. Okres adolescencji to etap życia, który niewątpliwie sprzyja zwiększeniu częstości i nasilenia sytuacji trudnych. Dlatego postanowiono sprawdzić, które ze stylów rozwiązywania konfliktów preferuje młodzież.

Badania zostały przeprowadzone w grupie stu dwudziestu dwóch uczniów ze szkół średnich, z czego połowę stanowili nieletni. Wykorzystano

¹ Dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, profesor w Katedrze Pedagogiki Resocjalizacyjnej, UMCS w Lublinie, autor do korespondencji: Agnieszka Lewicka-Zelent, e-mail: agnieszka069@poczta.onet.pl, ORCID: 0000-0002-6967-8966.

² Mgr Agnieszka Pytka, asystent w Wyższej Szkole Kryminologii i Penitencjarystyki w Warszawie, ORCID: 0000-0002-6976-5381.

sondaż diagnostyczny. Zastosowano Kwestionariusz Stylów Rozwiązywania Konfliktów Thomasa i Kilmanna.

Z uzyskanych danych wynika, że nieletni w porównaniu do młodzieży nie będącej pod nadzorem kuratora sądowego zdecydowanie rzadziej rezygnuje z własnych potrzeb i interesów na rzecz partnera w konflikcie. Natomiast równie często osoby z porównywanych grup rozwiązują konflikty: rywalizując, poszukując kompromisu, podejmując działania unikowe i współpracując z drugą stroną konfliktu. Oznacza to, że warto w ramach zajęć profilaktycznych wykorzystywać negocjacje i mediacje, jako metody zapobiegające eskalacji symptomów nieprzystosowania społecznego.

Słowa kluczowe: konflikt, style rozwiązywania konfliktów, młodzież, nieletni

Abstract

Conflicts are an integral part of people's lives, regardless of their age. This aspect of life evokes many negative connotations. Nevertheless, the advantages of conflicts are now often exposed, providing that they are solved in a constructive way. The adolescent period is a stage of life that undoubtedly favours the frequency and intensity of difficult interpersonal situations. Therefore, the researchers decided to analyse which conflict resolution styles are favoured by youth.

The research was conducted in a group of one hundred and twenty-two secondary school students, half of whom were minors. A diagnostic opinion poll was applied. To be precise, it was the Conflict Mode Instrument of Thomas and Kilmann.

From the data obtained it stems that the minors, in comparison to the youth who are not under the supervision of a probation officer, are less likely to give up their own needs and interests on behalf of their partner in conflict. However, equally often, people from the comparison groups solve conflicts by competing, looking for a compromise, using escaping mechanisms as well as cooperating with the conflict partner. This means that it is worth applying negotiation and mediation as a preventative measure to prevent the escalation of the symptoms of social maladjustment.

Key words: conflict, conflict resolution styles, youth, minors

Wprowadzenie

Konflikty na tyle są powszechne w życiu człowieka, że stanowią nieodłączny jego element. Doświadczają ich zarówno osoby dorosłe, jak również dzieci i młodzież³. W psychologii rozwojowej eksponuje się okres adolescencji jako ten etap w rozwoju człowieka, w którym zachodzi wiele istotnych zmian ważących na przyszłych losach dorosłej osoby. Czas dorastania sprzyja występowaniu różnorodnych napięć, z których część przeistacza się w konflikty przybierające wiele postaci⁴.

W najbardziej klasycznym podziale wyróżnia się dwa rodzaje konfliktów. Według Kurta Levina człowiek doświadcza konfliktów intrapsychicznych, które związane są z jego dylematami i trudnościami w podejmowaniu decyzji. Bardzo często dokonuje wyboru między dwiema atrakcyjnymi alternatywami (konflikt dążenie-dążenie), między dwoma niekorzystnymi dla niego alternatywami (konflikt unikanie-unikanie) lub dwiema możliwościami, które są dla niego w równym stopniu atrakcyjne lub nieatrakcyjne (konflikt dążenie-unikanie)⁵. Tym wewnętrznym konfliktom, zdecydowanie silniejszym w okresie dorastania człowieka z uwagi na modyfikacje przebiegające w sferze rozwoju społeczno-moralnego, towarzyszą konflikty interpersonalne. Ich charakterystyczną cechą jest sprzeczny cel co najmniej dwóch osób, z których przynajmniej jedna zachowuje się w nieustępliwy sposób lub jej postawa wskazuje na brak umiejętności dochodzenia do porozumienia⁶.

Młodzież różnie radzi sobie z tymi konfliktami zarówno w rodzinie, jak i w szkole⁷. Uczy się doprowadzać do ich zakończenia na różnorodne sposoby. Testuje, które z metod są najbardziej skuteczne. W taki sposób rozwija swoje umiejętności rozwiązywania ich konstruktywnie oraz pomysłnie w aspekcie osiągania własnych korzyści i założonych celów oraz zaspokajania swoich potrzeb.

Konotacje związane z konfliktami są zazwyczaj negatywne. Uznaje się, że konflikty utrudniają efektywne działanie, hamują rozwój, powodują

³ A. Bodanko, P. Kowolik, *Konflikty w świetle teorii psychologicznych*, „Nauczyciel i szkoła” 2007, nr 3–4, s. 84.

⁴ M. Kliś, *Konflikt pokoleń w rodzinach dorastającej młodzieży*, „Państwo i Społeczeństwo” 2001, nr 3, s. 42.

⁵ A. Bodanko, P. Kowolik, *op. cit.*, s. 84.

⁶ A. Lewicka-Zelent, E. Grudzińska, *Rozwiązywanie konfliktów przez młodzież nieprzystosowaną społecznie*, „Niepełnosprawność” 2013, nr 12, s. 49.

⁷ M. Dudek, *Nieprzystosowanie społeczne dzieci z ADHD*, Warszawa 2009, s. 105.

lub pogłębiają chaos, wywołują negatywne emocje, zniekształcają obraz drugiej osoby, a także utrudniają osiągnięcie porozumienia⁸. Tymczasem mają one swoje drugie, pozytywne oblicze. Uwagę zwraca ich charakter rozwojowy. Pozwalają rozwijać kompetencje człowieka, jego kreatywność (w aspekcie poszukiwania rozwiązań) oraz mogą przyczyniać się do wzrostu jego samooceny⁹. Wśród innych zalet rozwiązywania konfliktów wymienia się: motywowanie do zmiany, rozwijanie umiejętności osiągania założonych celów, obronę własnych interesów, a także uzewnętrznienie swoich negatywnych emocji i oczyszczenie atmosfery. To, czy konflikt przyniesie więcej korzyści, czy strat, zależy przede wszystkim od sposobu jego rozwiązania. Z praktycznego punktu widzenia uczestnictwo w konfliktach i podejmowanie samodzielnych prób ich zakończenia może być dobrym treningiem dla młodzieży, która angażuje się w wiele z nich z członkami rodziny, społeczności szkolnej i lokalnej. Niemniej część z konfliktów interpersonalnych przybiera formę konfliktu prawnego. Wówczas im większej ich liczby doświadcza młodzież, tym odczuwa większe trudności z ich właściwym rozwiązywaniem¹⁰.

Długotrwałe konflikty przybierają na sile i zwiększają swoją intensywność. Same nie przemijają, a eskalują. Rozwiązania ich odkładane na przyszłość skutkują rozpamiętywaniem ich latami, nasilaniem wzajemnych urazów i pogarszaniem relacji społecznych, a nawet zerwaniem więzi emocjonalnych między bliskimi osobami.

Wybór sposobów rozwiązywania konfliktów zależy od cech osobowościowych ich uczestników oraz sytuacji, w jakich się oni znaleźli. Do najczęściej wymienianych w literaturze zalicza się:

- rywalizację, która stanowi pewnego rodzaju walkę stron konfliktu. Każda z nich dąży do zaspokojenia własnych potrzeb i interesów, nierzadko wykorzystując do tego inne osoby. Skonfliktowane strony nie wykazują chęci współpracy, dlatego jedna z nich zostaje uznana za wygraną, co oznacza, że uzyskuje to, co chciała, osiąga swój cel i zaspokaja potrzeby kosztem partnera, którego traktuje jak przegranego.
- unikanie jest odwlekaniem rozwiązania konfliktu w czasie, przekładaniem go na przyszłość. Osoby będące w konflikcie unikają

⁸ A. Lewicka-Zelent, *Gotowość nieletnich do zadośćuczynienia w paradygmacie sprawiedliwości naprawczej*, Lublin 2015, s. 88.

⁹ M. Cywińska, *Konflikty interpersonalne dzieci w późniejszej fazie wieku przedszkolnego*, „Nauczyciel i szkoła” 2003, nr 3–4, s. 195.

¹⁰ A. Lewicka-Zelent, *Gotowość nieletnich...*, s. 88.

okazji, które mogłyby doprowadzić do konfrontacji. Taka sytuacja potęguje bierność stron. Nie podejmują one działań zmierzających do rozwiązania konfliktu. Brakuje im siły i pewności siebie. W pewnym sensie czują się bezpiecznie, ponieważ nie podejmują żadnych zadań, w których mogłyby odczuwać dyskomfort.

- dostosowanie się dotyczy jeden ze stron, która rezygnuje z własnych potrzeb i celów na rzecz drugiej osoby. Dąży wyłącznie do zaspokojenia potrzeb partnera. Osoba taka jest gotowa do poświęcenia się w zamian za podtrzymanie dobrych z nim relacji. Takie podejście utrudnia lub uniemożliwia tworzenie więzi społecznych.
- kompromis uznawany jest za jeden z najlepszych i najskuteczniejszych sposobów rozwiązywania konfliktów. Skonfliktowane strony dochodzą do porozumienia poprzez ustępstwa. Każda z nich rezygnuje z części swoich żądań. W rzeczywistości jednak ustępstwa te przyczyniają się do niezaspokojenia pewnych potrzeb uczestników konfliktów, co oznacza, że konflikt eskaluje na płaszczyźnie deprywacji ich potrzeb.
- współdziałanie bazuje na akceptacji i współpracy stron konfliktu, które wykazują tolerancję i pewną otwartość na drugą osobę. Stają się one partnerami, którzy podejmując dialog próbują dojść do porozumienia korzystnego dla wszystkich osób zaangażowanych w konflikt¹¹.

Rozwiązywanie konfliktów jest trudną umiejętnością. Wykorzystywanie poszczególnych stylów w życiu dorosłym warunkowane jest doświadczeniami z dzieciństwa i okresu adolescencji. Osoby, które unikają konfliktów często zachowują się tak, jakby nic się nie stało, jakby konfliktu nie było. Są one zazwyczaj spokojne i nieagresywne, w przeciwieństwie do osób, które rywalizują, a konflikt traktują jako pewną grę, którą muszą wygrać. Niechęć do konfliktów i poddanie się sytuacji to cechy charakterystyczne dla osób, które wybierają styl oparty na dostosowaniu się. Osoby te wiedzą, że dany konflikt jest, ale są skłonne do rezygnacji z własnych potrzeb w zamian za podtrzymanie dobrych relacji społecznych. Przez innych ludzi odbierane jako osoby bez zasad, łatwo podające się lub uległe. Z kolei kompromis stanowi częściową rezygnację

¹¹ I. Salejko-Szyszczyk, *Metody rozwiązywania konfliktów w przedsiębiorstwie a integracja pracownicza*, „*Ekonomia i Prawo*” 2012, TXII, nr 4, s. 139–140; A. Lewicka-Zelent, *Gotowość nieletnich...*, s. 96–97.

z własnych potrzeb i podjęcie próby rozwiązania sytuacji konfliktowej, co wymaga otwartości i gotowości do ustępstw¹².

Z wychowawczego punktu widzenia ważne jest rozwijanie u młodzieży umiejętności rozwiązywania konfliktów w każdy wymieniony sposób, tak aby mogła ona odpowiednio dobierać je do konkretnej sytuacji życiowej. Uznaje się bowiem, że każdy z tych stylów posiada pewne wady, ale również zalety. Niemniej najbardziej korzystny jest styl oparty na współpracy i współdziałaniu, gdyż jego skutkiem jest uzyskanie takiego rozwiązania, które satysfakcjonuje wszystkich uczestników konfliktu. Dlatego podkreśla się wagę zajęć mediacyjnych w rozwijaniu umiejętności prowadzenia dialogu w sytuacji trudnej. Zajęcia o takim charakterze stanowią cenną lekcję profilaktyczną w zapobieganiu występowania przyszłych konfliktów, w tym tych szczególnie niebezpiecznych – prawnych, w które uwiękani są nieletni¹³.

1. Założenia metodologiczne badań własnych

Celem badania własnego jest ustalenie preferowanych stylów rozwiązywania konfliktów przez młodzież, w tym tę wykazującą przejawy demoralizacji oraz popełniającą czyny karalne.

Problem badawczy zawiera się w pytaniu: Które ze stylów rozwiązywania konfliktów preferuje młodzież szkolna, w tym nieletni?

Sformułowano następujące pytania szczegółowe:

1. W jaki sposób najrzadziej młodzież szkolna rozwiązuje konflikty?
2. W jaki sposób najczęściej młodzież szkolna rozwiązuje konflikty?
3. Czy stopień nieprzystosowania społecznego różnicuje badaną młodzież pod względem preferowanego stylu rozwiązywania konfliktów, a jeśli tak, to w jakim stopniu?

Do pytania trzeciego sformułowano hipotezę roboczą. Założono, że nieletni przejawiający symptomy świadczące o nieprzystosowaniu społecznym, wszczynający bójki, dokonujący kradzieży, zachowujący się w sposób agresywny itp. częściej rozwiązują konflikty w sposób destruktywny, czyli

¹² L. Petersen, *Strengths of Compromise As a Conflict Resolution*, 2019, <https://smallbusiness.chron.com/strengths-compromise-conflict-resolution-10502.html>, dostęp: 07.05.2020.

¹³ Zob. A. Lewicka-Zelent, *Analiza zasobów osobistych uczestników szkolnego warsztatu mediacyjnego*, Scriptorium, Opole 2014; A. Lewicka-Zelent, *Klimat szkół gimnazjalnych. Diagnoza weryfikacyjna programu „Mediacja w szkole”*, Scriptorium, Opole 2014.

oparty na rywalizacji i zaspokajaniu własnych potrzeb, w porównaniu do młodzieży ze szkół średnich zachowujących się w sposób aprobowany społecznie¹⁴. Maria Kliś podkreśla, że wybór odpowiedniego sposobu rozwiązania konfliktu zależy między innymi od poziomu dojrzałości psychicznej młodzieży, w tym na przykład umiejętności przejmowania odpowiedzialności za swoje postępowanie¹⁵, z czym mają trudności nieletni¹⁶.

W badaniu własnym wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego oraz technikę ankiety. Zastosowanym narzędziem był kwestionariusz – Style Rozwiązywania Konfliktów Kenneth’a Thomasa i Ralph’a Kilmanna. Badana osoba wybiera jedno z dwóch twierdzeń w każdej z 30 pozycji. Dzięki temu możliwe jest ustalenie, które style są przez nią preferowane: unikanie, dostosowanie się, kompromis, rywalizacja czy współdziałanie¹⁷.

Badanie zostało przeprowadzone w latach 2019–2020 wśród młodzieży szkół średnich z województwa lubelskiego i podkarpackiego. W badaniu wzięły udział 122 osoby, z czego połowę stanowili nieletni pod nadzorem kuratora sądowego. Dziewczęta stanowiły 15% całej próby. Wiek badanych wahał się w przedziale od 14 do 17 r.ż., przy czym średnia dla grupy młodzieży przystosowanej społecznie w większym stopniu wyniosła 14 lat i 8 miesięcy. W grupie nieletnich średnia wieku wyniosła 15 lat i 6 miesięcy. Do szkół branżowych uczęszcza 44% uczestników badania, 28% – liceum, a pozostali uczą się w technikum. Połowa uczestników badania ukończyła 8-letnią szkołę podstawową. Pozostałe osoby posiadają świadectwo ukończenia gimnazjum. Wszyscy uczestnicy badania na stałe mieszkają w mieście.

2. Wyniki badań własnych

Zgodnie z przyjętymi założeniami teoretycznymi postanowiono sprawdzić, które style rozwiązywania konfliktów, z tych wymienionych przez Thomasa i Kilmanna, preferuje młodzież biorąca udział w badaniu, w tym nieletni.

¹⁴ A. Lewicka-Zelent, E. Grudziewska, *op. cit.*, s. 45.

¹⁵ M. Kliś, *op. cit.*, s. 49.

¹⁶ Zob. I. Mudrecka, *Poczucie odpowiedzialności młodzieży skonfliktowanej z prawem. Studium pedagogiczne*, Uniwersytet opolski, Opole 2010.

¹⁷ J. Dąbrowski, *Praktyczna teoria negocjacji*, Sorbog, Warszawa 1991, s. 96–101.

W tabeli 1 zamieszczono wartości: minimum, maksimum, średniej, odchylenia standardowego, skośności i kurtozy, jakie uzyskało w badaniu 122 uczniów ze szkół średnich.

Tabela 1. Statystyki opisowe – style rozwiązywania konfliktów w badanej grupie (n=122)

Styl	Minimum	Maksimum	Średnia	Odchylenie standardowe	Skośność	Kurtoza
unikanie	1.00	10.00	5.737	1.794	-0.034	-0.264
dostosowanie się	1.00	11.00	5.516	1.763	0.602	0.590
kompromis	3.00	12.00	7.098	1.755	0.137	0.014
rywalizacja	2.00	11.00	5.557	1.781	0.265	-0.342
współpraca	1.00	11.00	6.147	1.911	-0.110	-0.096

Źródło: opracowanie własne

Z powyższych danych wynika, że wśród badanych osób znajdują się takie, które w skalach: unikania, dostosowania się i współpracy uzyskały 1 pkt. W skali kompromisu co najmniej jedna osoba otrzymała maksymalny wynik – 12 pkt, a w pozostałych skalach – 11 pkt (dostosowania się, rywalizacji, współpracy) i 10 pkt w skali unikania. Z kolei najwyższy średni wynik w całej badanej grupie młodzieży zanotowano w skali współpracy (7 pkt) i tylko o jeden punkt mniej w czterech innych skalach. Wartości odchylenia standardowego są bardzo zbliżone do siebie.

Prawoskośny rozkład w skalach: unikania i współpracy oznacza, że młodzież uzyskiwała więcej wyników niższych od wartości średniej. Natomiast lewoskośny rozkład charakterystyczny jest dla skal: dostosowania się, kompromisu i rywalizacji, co oznacza, że więcej jest wyników z wartościami powyżej średniej. Wartości kurtozy świadczą o tym, że w skali unikania i rywalizacji rozkład jest platykurtyczny, a więc więcej jest wyników skrajnych. W skali dostosowania się rozkład jest leptokurtyczny, czyli więcej wyników skupia się wokół średniej.

Z uwagi na to, że rozkład nie jest normalny, zdecydowano się przeprowadzić test U Manna-Whitneya, w celu dokonania porównania uzyskanych wyników między młodzieżą szkolną, która nie wykazuje przejawów demoralizacji i nie popełniła czynów karalnych a jej nieletnimi rówieśnikami.

Tabela 2. Wyniki testu U Manna-Whitneya – style rozwiązywania konfliktów przez młodzież przystosowaną społecznie w mniejszym i większym stopniu

Styl	GN		GM		U Manna-Whitneya	P
	M	Sd	M	Sd		
unikanie	5.950	1.927	5.524	1.639	1655.000	0.286
dostosowanie się	5.508	2.070	5.524	1.409	1771.500	0.639
kompromis	6.918	1.605	7.278	1.889	1670.500	0.321
rywalizacja	5.770	1.847	5.344	1.701	1629.500	0.230
współpraca	5.967	2.228	6.327	2.158	1705.500	0.423

Źródło: opracowanie własne

GN – nieletni; GM – młodzież nie uznana za zdemoralizowaną i popełniającą czyny karalne

Uzyskane wyniki świadczą o braku różnic istotnych statystycznie w zakresie wartości średnich w poszczególnych skalach Kwestionariusza Stylów Rozwiązywania Konfliktów między nieletnimi oraz młodzieżą zachowującą się w sposób aprobowany społecznie. Sugeruje to, że badane grupy uczniów ze szkół średnich w podobny sposób rozwiązują konflikty interpersonalne. Najwyższe wartości średniej dotyczyły skali kompromisu i współpracy. Niemniej w literaturze podkreśla się, że test U Manna-Whitneya jest mniej czuły od testu t-Studenta dla prób niezależnych i może nie wskazywać na różnice, które w rzeczywistości występują. Dlatego w kolejnym kroku analiz statystycznych zastosowano test Chi-kwadrat do sprawdzenia, czy zmienna „nieprzystosowanie społeczne” różnicuje badane osoby pod względem częstości wykorzystywania danego stylu roz-

wiązywania konfliktów międzyludzkich (bardzo rzadko, rzadko, czasami, często, bardzo często).

Pierwszy ze stylów – unikający – uznawany jest za najmniej korzystny z punktu widzenia potrzeb stron, a także ich funkcjonowania w relacjach społecznych.

Tabela 3. Częstość stosowania stylu unikającego podczas rozwiązywania konfliktów przez młodzież przystosowaną społecznie w mniejszym i większym stopniu

Preferowanie stylu unikania		GM	GN	ogółem
rzadko	N	17	16	33
	%	27.9	26.2	27.0
czasami	N	37	32	69
	%	60.7	52.5	56.6
często	N	7	13	20
	%	11.5	21.3	16.4
ogółem	N	61	61	122
	%	100.0	100.0	100.0

Źródło: opracowanie własne

Chi-kwadrat = 2.193; df = 2; p<0.334

Z danych zawartych w tabeli 3 wynika, że ponad połowie badanych uczniów ze szkół średnich (57%) zdarza się czasami unikać konfrontacji z osobami, z którymi są w konfliktach. Jednak styl taki charakterystyczny jest dla 12% młodzieży zachowującej się w sposób aprobowany społecznie i 21% nieletnich. Pozostałe osoby (27%) rzadko obrażają się na partnera relacji i podejmują jakieś działania zmierzające do zakończenia konfliktu.

Dostosowanie się do oczekiwań drugiej strony konfliktu równoznaczne jest z jednoczesną rezygnacją z własnych potrzeb, interesów i celów.

Tabela 4. Częstość stosowania stylu akomodacyjnego podczas rozwiązywania konfliktów przez młodzież przystosowaną społecznie w mniejszym i większym stopniu

Preferowanie stylu dostosowania się		GM	GN	ogółem
rzadko	N	11	22	33
	%	18.0	36.1	27.0
czasami	N	42	28	70
	%	68.9	45.9	57.4
często	N	8	11	19
	%	13.1	18.0	15.6
ogółem	N	61	61	122
	%	100.0	100.0	100.0

Źródło: opracowanie własne

Chi-kwadrat = 6.940; df = 2; $p < 0.031$

Zmienna „poziom nieprzystosowania społecznego” różnicuje badane osoby w zakresie częstości wykorzystywania akomodacyjnego stylu rozwiązywania konfliktów ($p < 0,05$). Zdecydowanie rzadziej nieletni (36%) stosują ten styl w porównaniu do rówieśników nie będących pod nadzorem kuratora sądowego (18%). Dziewiętnastu uczniów ze szkół średnich (16%) często dostosowuje się do potrzeb i interesów partnera, przedkładając jego cele nad własne (odpowiednio: 13% młodzieży nie wykazującej przejawów demoralizacji i nie popełniających czynów karalnych oraz 18% nieletnich). Największa grupa młodzieży uczestniczącej w badaniu przyznała, że czasami zdarza jej się rezygnować z własnych potrzeb na rzecz drugiej osoby (57%).

Wiele osób niesłusznie uważa, że kompromis jest najbardziej korzystnym stylem rozwiązywania konfliktów, gdyż nie kończy on ostatecznie konfliktu ze względu na rezygnację z części swoich potrzeb.

Tabela 5. Częstość kompromisu podczas rozwiązywania konfliktów przez młodzież przystosowaną społecznie w mniejszym i większym stopniu

Preferowanie stylu kompromisu		GM	GN	ogółem
rzadko	N	11	7	18
	%	18.0	11.5	14.8
czasami	N	32	37	69
	%	52.5	60.7	56.6
często	N	18	17	35
	%	29.5	27.9	28.7
ogółem	N	61	61	122
	%	100.0	100.0	100.0

Źródło: opracowanie własne

Chi-kwadrat = 1.280; df = 2; $p < 0.527$

Wartość testu Chi-kwadrat nie wskazuje na występowanie różnicy istotnej statystycznie między porównywanymi grupami młodzieży w zakresie rozwiązywania konfliktu na drodze kompromisu. Ponad połowa młodzieży (57%) zadeklarowała, że w sytuacji konfliktowej jest w stanie zrezygnować z pewnej części swoich potrzeb i odstąpić od realizacji zadań zmierzających do osiągnięcia założonych celów. Na kompromis często wyraża zgodę 30% młodzieży przystosowanej społecznie w większym stopniu i 28% nieletnich. Rzadko styl ten wykorzystuje 15% badanych.

Z danych zawartych w tabeli 6 wynika, że ponad połowa nieletnich (57%) oraz młodzieży przystosowanej społecznie w większym stopniu (53%) twierdzi, że czasami rywalizuje z drugą stroną konfliktu, a co trzeci ankietowany przyznaje, że rzadko stosuje ten styl. Kilkanaście osób (12%) preferuje „walkę” podczas rozwiązywania konfliktów i z wszystkich sił broni argumentów przemawiających na ich korzyść. Uzyskane wyniki świadczą o tym, że z podobną częstością młodzież z porównywanym grup wykorzystuje styl rywalizacji w konfliktach.

Współpraca i podejście nastawione na komunikację z drugą stroną konfliktu stanowi najbardziej pożądaną styl rozwiązywania trudnej sytuacji.

Tabela 6. Częstość rywalizacji podczas rozwiązywania konfliktów przez młodzież przystosowaną społecznie w mniejszym i większym stopniu

Preferowanie stylu rywalizacji		GM	GN	ogółem
rzadko	N	23	18	41
	%	37.7	29.5	33.6
czasami	N	32	35	67
	%	52.5	57.4	54.9
często	N	6	8	14
	%	9.8	13.1	11.5
ogółem	N	61	61	122
	%	100.0	100.0	100.0

Źródło: opracowanie własne

Chi-kwadrat = 1.030; df = 2; p<0.598

Okazuje się, że młodzież przystosowana społecznie w mniejszym lub większym stopniu równie często współpracuje podczas konfliktu. Zdecydowana jej większość (77%) zadeklarowała, że czasami potrafi współdziałać i podjąć dialog w procesie poszukiwania rozwiązania konfliktu. Niemniej niespełna ¼ osób uczestniczących w badaniu rzadko lub bardzo rzadko podejmują działania świadczące o partnerstwie i wyczerpujące znamiona zasad właściwie prowadzonej komunikacji społecznej.

Tabela 7. Częstość współpracy podczas rozwiązywania konfliktów przez młodzież przystosowaną społecznie w mniejszym i większym stopniu

Preferowanie stylu współpracy		GM	GN	ogółem
bardzo rzadko	N	2	2	4
	%	3.3	3.3	3.3
rzadko	N	10	14	24
	%	16.4	23.0	19.7
czasami	N	49	45	94
	%	80.3	73.8	77.0
ogółem	N	61	61	122
	%	100.0	100.0	100.0

Źródło: opracowanie własne

Chi-kwadrat = 0.837; df = 2; $p < 0.658$

Zakończenie

Konflikty stanowią nieodłączne elementy życia każdego człowieka, których nie można się ustrzec. Dlatego tak ważne jest, aby traktować je jako wyzwanie, które należy podjąć, a nie problem, który trzeba przeczekać. Szczęólnego znaczenia nabiera sposób rozwiązywania konfliktów w przypadku młodzieży znajdującej się w trudnym momencie życia, często nasyconym wieloma nieporozumieniami, sporami i innymi sytuacjami trudnymi. Nawyki, które umacnia, postawy, które krystalizują się i umiejętności, które rozwija, stają się bazą przyszłego jej zachowania w życiu dorosłym. Stąd też warto sprawdzić, w jaki sposób najczęściej młodzież rozwiązuje konflikty, aby móc zaaranżować odpowiednio zajęcia profilaktyczne służące rozwijaniu jej umiejętności reagowania w sposób konstruktywny.

Wyniki uzyskane z przeprowadzonego badania pilotażowego umożliwiły udzielenie odpowiedzi na postawione pytania badawcze. W pewnym

stopniu potwierdziła się również sformułowana hipoteza robocza. Ustalono, że nieletni w porównaniu do młodzieży, która nie znajduje się pod nadzorem kuratora sądowego zdecydowanie rzadziej rezygnuje z własnych potrzeb i interesów na rzecz partnera w konflikcie. Natomiast równie często badani uczniowie ze szkół średnich (niezależnie od poziomu nieprzystosowania społecznego) rozwiązują konflikty: rywalizując, poszukując kompromisu, podejmując działania unikowe i współpracując z drugą stroną konfliktu. Uczestnicy badania najrzadziej jednak decydują się na walkę z partnerem traktowanym jako przeciwnik, wróg. Z kolei najczęściej starają się szukać kompromisu. Mimo to można uznać, że młodzież zamiennie wykorzystuje poszczególne style zależnie od sytuacji i osób, z którymi jest skonfliktowana, co jest właściwym postępowaniem. Ćwiczy bowiem określone umiejętności i sprawdza ich skuteczność, co ważne jest w późniejszym życiu przy dokonywaniu trafnych wyborów i podejmowaniu ważnych decyzji.

Badania przeprowadzone przez Agnieszkę Lewicką-Zelent i Ewę Grudziwską świadczą o tym, że 62% nieletnich i 82% młodzieży zachowującej się w bardziej pożądanym społecznie sposób deklaruje, iż potrafi konstruktywnie rozwiązywać konflikty. Również Anna Romanowska-Tołłoczko dowodzi, że młodzież najczęściej radzi sobie z nimi dzięki kompromisowi. Jedynie w przypadku konfliktu z rodzeństwem częściej wybiera styl oparty na walce¹⁸. Natomiast Karolina Kępowicz i Marta Kaczyńska¹⁹ wskazują na współpracę jako preferowany styl rozwiązywania konfliktów przez młodzież ze szkół ponadgimnazjalnych. Dodatkowo badania przeprowadzone przez Laurence Owens, Anthony'ego Daly i Phillip'a Slee w grupie 591 nastolatków dowodzą, że młodzież w sytuacjach konfliktowych preferuje styl oparty na kompromisie. Nieco częściej na ustępstwa są gotowe dziewczęta, w porównaniu do chłopców, ale rzadziej od nich unikają konfliktów²⁰. Na pokojowe rozwiązywanie konfliktów między uczniami wskazuje także Kathy Bickmore²¹. Wszyst-

¹⁸ A. Romanowska-Tołłoczko, *Sposoby rozwiązywania konfliktów przez młodzież a wzorce wyniesione z rodziny*, „Społeczeństwo i rodzina” 2012, nr 4, z. 33, s. 47–56.

¹⁹ K. Kępowicz, M. Kaczyńska, *Poziom i rodzaje kompetencji społecznych a style radzenia sobie w sytuacjach konfliktowych u młodzieży ponadgimnazjalnej*, „Innowacje Psychologiczne” 2018, s. 89.

²⁰ L. Owens, A. Daly, P. Slee, *Sex and age differences in victimisation and conflict resolution among adolescents in a south Australian school*, „Aggressive behaviour” 2005, vol. 31, iss. 1.

²¹ K. Bickmore, *Student Conflict Resolution, Power “Sharing” in Schools, and Citizenship Education*, „Curriculum Inquiry” 2001, vol. 31, iss. 2.

kie te wyniki badań potwierdzają, że młodzi ludzie starają się w sposób konstruktywny reagować na konflikt.

Praktycznym sposobem rozwijania umiejętności konstruktywnego rozwiązywania sytuacji konfliktowych przez młodzież jest nauka mediacji i negocjacji. James Gilhooley i Nannette S. Scheuch podkreślają, że na powodzenie mediacji rówieśniczej wpływa zaangażowanie wychowawców i ich zrozumienie dla całej idei mediacji. Mediacja umożliwia uczniom rozwiązywanie konfliktów bez udziału osób dorosłych. Dodatkowo dzieci i młodzież, którzy nie są uwikłani w konflikty ze swoimi rówieśnikami, osiągają lepsze wyniki w nauce²². Na dodatkowe korzyści wynikające z prowadzenia mediacji rówieśniczej wskazuje A. Lewicka-Zelent. Autorka podkreśla, że prowadzenie działań mediacyjnych nie tylko ułatwia rozwiązywanie konfliktów, ale także poprawia bezpieczeństwo w szkole i kształtuje pozytywne relacje między uczniami, nauczycielami i rodzicami a także zapobiega pojawianiu się konfliktów o charakterze prawnym²³.

Bibliografia

Literatura

Bickmore K., *Student Conflict Resolution, Power "Sharing" in Schools, and Citizenship Education*, "Curriculum Inquiry" 2001, vol. 31, iss. 2, s. 137–162.

Bodanko A., Kowolik P., *Konflikty w świetle teorii psychologicznych*, „Nauczyciel i szkoła” 2007, nr 3–4, s. 81–98.

Cywińska M., *Konflikty interpersonalne dzieci w późniejszej fazie wieku przedszkolnego*, „Nauczyciel i szkoła” 2003, nr 3–4, s. 194–202.

Dąbrowski J., *Praktyczna teoria negocjacji*, Sorbog, Warszawa 1991.

Dudek M., *Nieprzystosowanie społeczne dzieci z ADHD*, WKSZ, Warszawa 2009.

Gilhooley J., Scheuch N.S., *Using peer meditation in classrooms and schools*, California 2000.

Kępowicz K., Kaczyńska M., *Poziom i rodzaje kompetencji społecznych a style radzenia sobie w sytuacjach konfliktowych u młodzieży ponadgimnazjalnej*, „Innowacje Psychologiczne” 2018, nr 1, WSEi Lublin, s. 80–92.

²² J. Gilhooley, N.S. Scheuch, *Using peer meditation in classrooms and schools*, California 2000, s. 3–4.

²³ A. Lewicka-Zelent, *Klimat szkół gimnazjalnych...*, s. 193.

Kliś M., *Konflikt pokoleń w rodzinach dorastającej młodzieży*, „Państwo i Społeczeństwo” 2001, nr 3, s. 37–60.

Lewicka-Zelent A., *Analiza zasobów osobistych uczestników szkolnego warsztatu mediacyjnego*, Scriptorium, Opole 2014.

Lewicka-Zelent A., *Gotowość nieletnich do zadośćuczynienia w paradygmacie sprawiedliwości naprawczej*, Lublin 2015.

Lewicka-Zelent A., Grudziwska E., *Rozwiązywanie konfliktów przez młodzież nieprzystosowaną społecznie*, „Niepełnosprawność” 2013, nr 12, s. 44–58.

Lewicka-Zelent A., *Klimat szkół gimnazjalnych. Diagnoza weryfikacyjna programu „Mediacja w szkole”*, Scriptorium, Opole 2014.

Mudrecka I., *Poczucie odpowiedzialności młodzieży skonfliktowanej z prawem. Studium pedagogiczne*, Uniwersytet opolski, Opole 2010.

Owens L., Daly A., Slee P., *Sex and age differences in victimisation and conflict resolution among adolescents in a south Australian school*, „Aggressive behaviour” 2005, vol. 31, iss. 1, s. 1–12.

Romanowska-Tołłoczko A., *Sposoby rozwiązywania konfliktów przez młodzież a wzorce wyniesione z rodziny*, „Społeczeństwo i rodzina” 2012, nr 4, z. 33, s. 47–56.

Salejko-Szyszczyk I., *Metody rozwiązywania konfliktów w przedsiębiorstwie a integracja pracownicza*, „Ekonomia i Prawo” 2012, TXII, nr 4, s. 135–149.

Źródła internetowe

Petersen L., *Strengths of Compromise As a Conflict Resolution*, 2019, <https://smallbusiness.chron.com/strengths-compromise-conflict-resolution-10502.html>, dostęp: 07.05.2020.

Izabela Urbaniak-Mastalerz¹

SKAZANIA ZA PRZESTĘPSTWO FAŁSZYWYCH ZEZNAŃ W ŚWIETLE ORZECZNICTWA SĄDOWEGO

SENTENCING FOR THE OFFENSE OF FALSE TESTIMONY IN THE LIGHT OF JUDICIAL DECISIONS

Otrzymano: 12.07.2020 Zaakceptowano: 11.10.2020 Opublikowano: 03.12.2020

DOI: 10.5604/01.3001.0014.4886

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Opracowanie przedstawia problemy sądów w przypadku skazań za przestępstwa fałszywych zeznań w świetle orzecznictwa sądowego. Artykuł stanowi zatem prezentację wydanych orzeczeń sądów powszechnych oraz Sądu Najwyższego w zakresie tego przestępstwa, wskazując także na dokonane zmiany w prawie. Autorka podejmuje się próby rozstrzygnięcia problemu w jakich okolicznościach następuje skazanie za przestępstwo fałszywych zeznań zważywszy na dotychczasową linię orzeczniczą Sądu Najwyższego i sądów powszechnych. Wnioski z omówionych zasad skazania za to przestępstwo w oparciu o dostępne statystyki stanowić będą punkt wyjściowy do dokonania oceny.

Słowa kluczowe: fałszywe zeznania, nowelizacja, zmiany w procedurze karnej, załóżenia

¹ Dr adw. Izabela Urbaniak-Mastalerz, adwokat w Bełchatowie, Okręgowa Rada Adwokacka w Częstochowie, adiunkt na Politechnice Łódzkiej w Katedrze Integracji Europejskiej i Marketingu Międzynarodowego, autor do korespondencji: Izabela Urbaniak-Mastalerz, e-mail: izaurbaniakmastalerz@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3845-8028.

Abstract

The study presents the problems of courts, in the case of sentencing for crimes of false testimony in the light of judicial decisions. The article is, therefore, a presentation of issued decisions of common courts and the Supreme Court in the scope of this offense, indicating the changes made to the law. The author will attempt to resolve the problem of the circumstances in which a false testimony is sentenced for as an offence, given the current case-law of the Supreme Court and common courts. The conclusions of the discussed principles of sentencing for this crime (based on available statistics), will be the starting point for the assessment.

Key words: false testimony, amendment, changes in criminal procedure, assumptions

Wprowadzenie

Dla każdego człowieka powinno być powszechnie wiadomym, że przed sądem i innymi organami należy mówić prawdę. Rzeczywistość jednak jest inna. Zarówno bowiem przed sądami, jak i innymi instytucjami ludzkie potrafią mówić nieprawdę. Ma to jednak ogromne znaczenie dla prawidłowego działania całego systemu wymiaru sprawiedliwości i uprawnionych organów. Fałszywe zeznania świadka mogą mieć ogromny wpływ na wyroki sądu, a więc także i na życie innego człowieka, którego ten wyrok dotyczy. Mimo to jednak wydaje się, że bardzo rzadko (albo też za rzadko) toczą się postępowania karne w sprawie przestępstwa fałszywych zeznań. Powoduje to z kolei niestety poczucie bezkarności wśród opinii publicznej za popełnienie przestępstwa składania fałszywych zeznań.

Celem opracowania jest próba przedstawienia rozstrzygnięcia problemu: w jaki sposób następuje skazanie za przestępstwo fałszywych zeznań w świetle orzecznictwa sądowego. Należy przedstawić sytuacje, w których następują skazania za te czyny oraz okoliczności, gdy skazanie za to przestępstwo nie będzie możliwe.

Wnioski z omówionych zasad karania za przestępstwa fałszywych zeznań stanowiąc będą punkt wyjściowy do dokonania oceny, biorąc także pod uwagę dostępne statystyki.

Zasady odpowiedzialności za przestępstwo składania fałszywych zeznań

Kodeks karny² w art. 233 przewiduje penalizację składania nieprawdziwych zeznań, mających służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub w innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy. Jednakże w takim samym zakresie karane jest także zatajenie prawdy. Szeroko omówione w literaturze przedmiotu³ aspekty odpowiedzialności karnej

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2020, poz. 1444 t.j.) – zwana dalej k.k.

³ Zob. szerzej na temat przestępstwa fałszywych zeznań: S. Tarapata, P. Zakrzewski, *Czy to koniec sporu dotyczącego kwestii ponoszenia odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań przez sprawcę uprzednio popełnionego przestępstwa? Rzecz o wykładni znamion typu czynu zabronionego z art. 233 § 1a k.k.*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, Warszawa 2017, s. 374–417; T. Stępień, *Rola świadka w prawie karnym*, Toruń 2012, *passim*; K. Sitkowska, *Fałszywe zeznania w teorii i w praktyce*, Warszawa 2011, *passim*; A. Malinowski, *Kłamstwo a fałszywe zeznanie*, „Edukacja Prawnicza” 2014, nr 5, s. 9–12; M. Nawrocki, *Pouczenie jako (nie)zbędny warunek odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 7–8, s. 144–157; M. Sławiński, *Penalizacja złożenia fałszywego oświadczenia majątkowego przez osobę pełniącą funkcję publiczną. Wybrane aspekty dotyczące bezprawności, systematyki przepisów oraz dobra prawnie chronionego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, nr 1, s. 101–126; M. Fingas, *Pozaprocesowy kontakt obrońcy ze świadkiem w procesie karnym*, „Ius Novum” 2015, nr 4, s. 48–65; M. Sławiński, *Znamiona przedmiotowe i podmiotowe przepisów penalizujących złożenie fałszywego oświadczenia majątkowego przez osobę pełniącą funkcję publiczną (wykładnia art. 233 § 6 k.k. w zw. z art. 233 § 1 k.k. oraz art. 14 ustawy antykorupcyjnej)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, nr 4, s. 33–55; A. Bojańczyk, *Uprawnienie do składania fałszywych wyjaśnień – jak długo jeszcze?*, „Palestra” 2014, nr 9, s. 137–143; D. Wąsik, *Wybrane zagadnienia przestępstwa składania fałszywych zeznań przez żołnierzy (art. 233 § 1 k.k.)*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2014, nr 4, s. 100–112; A. Dembiński, *Formularze wydawane przez rady gmin – problemy praktyczne*, „Doradztwo Podatkowe” 2014, nr 7, s. 23–24; Z. Kukuła, *Wpływ przestępstwa na akty administracyjne*, „Samorząd Terytorialny” 2013, nr 1–2, s. 137–148; Z. Kukuła, *Przestępstwo składania fałszywych zeznań w orzecznictwie sądowym*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2012, nr 1–2, s. 145–158; M. Gubała, *O niektórych proceduralnych aspektach odpowiedzialności dyscyplinarnej w służbie cywilnej*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2012, nr 12, s. 54–66; I. Gierula, *Obrońca a kłamstwo. Uwagi na tle karnoprawnych granic wykonywania obrony*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 9, s. 40–53; M. Bielski, *Wylączenie przestępności składania fałszywych zeznań w związku z przysługującym sprawcy czynu zabronionego prawem do obrony*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, nr 3, s. 73–92; D. Gruszecka, *Zasięg prawa do obrony w kontekście odpowiedzialności za fałszywe zeznania*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2010, nr 2, s. 139–162; K. Pachnik, *Przestanki odpowiedzialności karnej biegłego w świetle artykułu 233 § 4 Kodeksu karnego (zarys ujęcia)*, „Prokurator” 2010, nr 3, s. 56–67; M. Pawełek, *Urojone prawo do obrony a odpowiedzialność za fałszywe zeznania*, „Prokuratura i Prawo” 2009,

za składanie fałszywych zeznań wymagają aktualizacji. Przepis ten bowiem został znacznie zmieniony na skutek nowelizacji z 2016 r.⁴ Zmia-

nr 4, s. 152–160; M. Jachimowicz, *Odpowiedzialność karna za naruszenie przepisów ustaw samorządowych*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 7–8, s. 102–114; R.A. Stefański, *Przegląd uchwał izby karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego i prawa wykroczeń za 2008 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2009, nr 1, s. 88–127; A. Pilch, *Status pokrzywdzonego w świetle przepisów art. 233 i 270 Kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 2009, nr 8, s. 85–97; R.A. Stefański, *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego i prawa wykroczeń za 2007 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2008, nr 1, s. 118–171; M. Rusinek, *O „prawie do kłamstwa” (artykuł polemiczny)*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 4, s. 83–92; M. Jachimowicz, *Odpowiedzialność karna za naruszenie przepisów ustawy o pracownikach samorządowych*, „Samorząd Terytorialny” 2008, nr 6, s. 60–65; L. Wilk, *Aksjologiczne problemy stanu wyższej konieczności*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 11, s. 37–51; J. Czabański, *Prawo do milczenia czy do kłamstwa*, „Rzeczpospolita. Prawo co dnia” 2008, nr 2, s. 29; P. Dziesiński, *Odpowiedzialność karna za przestępstwo składania fałszywych zeznań (art. 233 k.k.)*, „Prokurator” 2007, nr 3–4, s. 147–159; P. Wiliński, *Składanie nieprawdziwych wyjaśnień w postępowaniu karnym – artykuł polemiczny*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 2, s. 70–75; J. Czabański, *Prawo do milczenia czy prawo do kłamstwa*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 12, s. 35–50; M. Warchoń, *Czy świadkowie mają prawo kłamać*, „Rzeczpospolita. Prawo co dnia” 2007, nr 8, s. 25; I. Weresniak-Masri, *Bezpodstawna odmowa złożenia zeznania*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 11, s. 86–94; Ł. Pohl, *Składanie nieprawdziwych wyjaśnień przez oskarżonego w polskim postępowaniu karnym – szkic teoretycznoprawny*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 6, s. 38–44; A. Bojańczyk, *„Fałszywa opinia” – co to znaczy*, „Rzeczpospolita. Prawo co dnia” 2006, nr 4, s. 28; W. Marcinkowski, *Wybrane zagadnienia z praktyki stosowania prawa karnego materialnego i procesowego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2005, nr 4, s. 128; M. Kucharczyk, *Pomówienie jako szczególny rodzaj „wyjaśnień” oskarżonego*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 4, s. 98; R.A. Stefański, *Zawiadomienie o niepopelnionym przestępstwie w świetle prawa karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 10, s. 31–43; M. Czyżak, *Notariusz jako świadek w procesie karnym*, „Nowy Przegląd Notarialny” 2005, nr 2, s. 22; B. Kurzępa, *Możliwość stosowania podstępów w trakcie przestuchania biegłego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2004, nr 2, s. 76; R.A. Stefański, *Przegląd uchwał Izby Karnej oraz Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2002 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2003, nr 2, s. 102; M. Kulik, *Czy bezpodstawne uchylenie się od złożenia zeznania jest zatajeniem prawdy w rozumieniu art. 233 § 1 k.k.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2003, nr 3, s. 43; B. Kurzępa, *Stosowanie podstępów w toku czynności karno-procesowych. Podstęp w trakcie przestuchania*, „Prokurator” 2002, nr 3–4, s. 15–37; S. Rutkowski, *Udział prokuratora w postępowaniu karnym przed sądem I instancji*, cz. II, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 6, s. 131–156; R.A. Stefański, *Przestępstwo zatajania dowodów niewinności – art. 236 k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 9, s. 40–53; M. Szewczyk, *Kilka uwag dotyczących przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 6 s. 23–27; M. Czekał, *Udział obrońcy w postępowaniu przygotowawczym w nowym kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 1, s. 37–48.

⁴ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2016, poz. 437).

ny w prawie karnym, spowodowały, że od 15 kwietnia 2016 r. znacznie zwiększono zagrożenie karne za przestępstwo składania fałszywych zeznań lub przedstawiania fałszywej opinii, co – jak się wydaje – miało odstraszać potencjalnych sprawców tego przestępstwa. Istotne jest jednak to, w jaki sposób wprowadzone zmiany miały wpływ dla praktyki prawa, co można sprawdzić za pomocą analizy orzecznictwa sądowego.

1. Nowelizacja art. 233 k.k. z 2016 r.

Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego, wyrażonym w postanowieniu sygn. akt. I KZP 10/19 z dnia 15 stycznia 2020 r. „Zmiana dokonana ustawą z dnia 11 marca 2016 r., która weszła w życie w dniu 15 kwietnia 2016 r., znacząco przemodelowano przepis art. 233 k.k., dodając do niego m.in. § 1a, spowodowało to zdezaktualizowanie wyrażonego w orzecznictwie stanowiska, według których nie popełnia przestępstwa fałszywych zeznań ten, kto umyślnie składa fałszywe zeznania dotyczące okoliczności, mających znaczenie dla realizacji jego prawa do obrony, nawet wtedy, gdy został pouczone o prawie odmowy odpowiedzi na pytania, jeżeli jej udzielenie mogłoby narazić go na odpowiedzialność karną”⁵. Aktualnie § 1a tego przepisu przewiduje, że zeznawanie nieprawdy lub zatajanie prawdy z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą sprawcy lub jego najbliższemu, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Jest to znacząca zmiana, która może przyczynić się do zwiększenia statystyk skazań za przestępstwo składania fałszywych zeznań. Dzięki temu zmieniony został także współczesny paradygmat karania za to przestępstwo.

W tym samym judykacie Sąd Najwyższy stwierdził też, że „uwzględniając redakcję i usystematyzowanie poszczególnych paragrafów art. 233 k.k. stoi na stanowisku, że pouczenie, o którym mowa w art. 233 § 2 k.k. («warunkiem odpowiedzialności jest, aby przyjmujący zeznanie, działając w zakresie swoich uprawnień, uprzedził zeznającego o odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznanie lub odebrał od niego przyrzeczenie»), powinno obejmować zarówno treść § 1, jak i 1a – art. 233 k.k.”⁶. Z takim poglądem należy się zgodzić, bo wynika on wprost z przepisów w tym zakresie.

⁵ Postanowienie SN z dnia 15 stycznia 2020 r., I KZP 10/19, Legalis nr 2272428.

⁶ Postanowienie SN z dnia 15 stycznia 2020 r., I KZP 10/19, Legalis nr 2272428.

Wypada także wskazać, że w tym samym postanowieniu Sąd Najwyższy stwierdził, iż „Skoro obecnie ustawodawca tę – niewątpliwie szczególną – sytuację, dotychczas traktowaną w orzecznictwie jako kontratypową, uregulował w przepisie art. 233 § 1a k.k., statuując w nim uprzywilejowany typ przestępstwa składania fałszywych zeznań, to oczywiste jest, że działanie sprawcy składającego fałszywe zeznania w obawie przed grożącą mu odpowiedzialnością karną, nie może być już rozumiane jako działanie w omawianych okolicznościach wyłączających bezprawność takiego zachowania”⁷. Oznacza to, zdaniem SN, że „Nowelizacja art. 233 k.k. wprowadziła jedynie uprzywilejowany typ przestępstwa składania fałszywych zeznań”. Wskazuje to na obowiązek składania zeznań zgodnych z prawdą nawet w razie obawy przed ewentualną odpowiedzialnością karną dla sprawcy lub jego najbliższych. Może to wspomóc organy ścigania w prawidłowym ustalaniu faktów. Warto jednak dodać, że zmiana ta może przeszkodzić sprawcom tego przestępstwa w powoływaniu się na ich obawy przed odpowiedzialnością karną.

W świetle tego stanowiska Sądu Najwyższego, prezentowanego w cytowanym wyżej orzeczeniu, „Od dnia 15 kwietnia 2016 r. daty wejścia w życie ustawy z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r. poz. 437 ze zm.), zachowanie sprawcy składającego fałszywe zeznania (art. 233 § 1 k.k.) w obawie przed grożącą mu odpowiedzialnością karną, które do tej chwili traktowane było jako kontratyp działania w ramach prawa do obrony, zostało stypizowane jako uprzywilejowany typ przestępstwa określony w art. 233 § 1a k.k.”⁸. Zmienia to zatem wcześniejszą filozofię karania sprawców przestępstw fałszywych zeznań, którzy powołują się na składanie nieprawdziwych zeznań w obawie przed grożącą im odpowiedzialnością karną. Może to spowodować większą niż wcześniej obawę przed składaniem fałszywych zeznań. Jednakże kwestia ta pozostaje bardzo istotna i wymaga przeprowadzenia badań aktowych w tym zakresie.

2. Zatajenie prawdy a składanie fałszywych zeznań

Sąd Najwyższy w swoim orzecznictwie rozstrzygał kwestie zatajenia prawdy, która mogła mieć wpływ na wynik sprawy w dowolnej fazie

⁷ Postanowienie SN z dnia 15 stycznia 2020 r., I KZP 10/19, Legalis nr 2272428.

⁸ Postanowienie SN z dnia 15 stycznia 2020 r., I KZP 10/19, Legalis nr 2272428.

przesłuchania świadka. W wyroku z dnia 2 października 2014 r. w sprawie sygn. akt. IV KK 82/14 SN orzekł, że „Czynność sprawcza przestępstwa określonego w art. 233 § 1 k.k. w postaci «zatajenia prawdy» polega na świadomym utrzymaniu przez świadka w tajemnicy okoliczności mogącej mieć wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, zarówno w fazie swobodnej relacji, jak i w fazie odpowiedzi na pytania (art. 171 § 1 k.p.k.), przy czym bez znaczenia pozostaje, że o tę okoliczność świadek nie został zapytany w toku przesłuchania”⁹. Zdaniem SN, bezpodstawne uchylenie się od złożenia zeznania nie jest „zatajeniem prawdy” w rozumieniu art. 233 § 1 k.k.¹⁰ Z kolei w innym orzeczeniu SN orzekł, że „Zeznanie nieprawdy lub zatajenie prawdy przez świadka w postępowaniu innym niż sądowe, wypełnia znamię czynności sprawczej przestępstwa określonego w art. 233 § 1 k.k. wtedy, gdy toczy się ono na podstawie ustawy, której przepisy stanowią, że zeznanie świadka służy za dowód w tym postępowaniu, i uprawniają zarazem przyjmującego zeznanie do uprzedzenia świadka o odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznanie”¹¹.

3. Status podejrzanego a składanie fałszywych zeznań

Wydaje się jednak, że tak samo postrzegane jest w orzecznictwie sądowym składanie fałszywych zeznań przez świadka, który to jest przesłuchany następnie w charakterze podejrzanego. W postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2019 r. V KK 323/18 sąd ten wskazał, że „Nie ponosi odpowiedzialności karnej na podstawie art. 233 § 1 k.k. osoba, która przesłuchana została w charakterze świadka wbrew wynikającemu z art. 313 § 1 k.p.k. nakazowi przesłuchania jej jako podejrzanego. Oznacza to, że nie odpowiada za przestępstwo osoba, która w ramach jednego postępowania i wskutek nieprawidłowego działania organów procesowych podjętych w tym postępowaniu, niewłaściwie została przesłuchana w charakterze świadka a nie podejrzanego”¹². W orzecznictwie sądowym wielokrotnie wskazywano, że świadek, który występuje w sprawie jako podejrzanym realizuje swoje prawo do obrony. Oznacza to zatem, że składanie przez niego fałszywych zeznań nie jest karalne. Zgodnie

⁹ Wyrok SN z dnia 2 października 2014 r., IV KK 82/14, Legalis nr 1084479.

¹⁰ Uchwała SN (7) z dnia 22 stycznia 2003 r., I KZP 39/02, Legalis nr 55869; wyrok SN z dnia 1 kwietnia 2003 r., IV KK 202/02, Legalis nr 97189.

¹¹ Postanowienie SN z dnia 2 lutego 2004 r., V KK 168/03, Legalis nr 61988.

¹² Postanowienie SN z dnia 4 czerwca 2019 r., V KK 323/18, Legalis nr 1967627.

ze stanowiskiem SN z dnia 12 lutego 2009 r. w sprawie sygn. Akt. III KK 339/08 „Bez względu na ocenę sensowności i skuteczności metody zaprzeczenia, jest oczywiste, że w ten właśnie sposób oskarżony realizuje swoje prawo do obrony. Przyznanie się do faktu sporządzenia pisma, bezsprzecznie zawierającego fałszywe oskarżenie, postawiłoby go w sytuacji, w której musiałby obciążyć się sam o popełnienie czynu zabronionego, a zatem postąpić wbrew zasadzie *nemo se ipso accusare tenetur*”¹³. Wobec czego, w świetle utrwalonej linii orzeczniczej SN, składanie fałszywych zeznań przez świadka, który następnie w tej sprawie jest podejrzanym, skutkuje powstaniem negatywnej przesłanki procesowej z art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k.¹⁴

Ponadto, warto także zaznaczyć, że według poglądu Sądu Najwyższego wyrażonego w wyroku z dnia 6 września 2005 r. WK 18/05 „Stanowi raziącą obrazę art. 6 i art. 74 § 1 k.p.k. skazanie sprawcy za składanie fałszywych zeznań (art. 233 k.k.), gdy w postępowaniu karnym złożył zeznania jako świadek, a następnie występował w nim jako podejrzany czy oskarżony”¹⁵.

4. Pouczenia o odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznania

Istotną kwestią w przypadku możliwości skazania za przestępstwo fałszywych zeznań stanowią pouczenia organów procesowych. Jak wynika z wyroku SN z dnia 2 kwietnia 2012 r. V KK 437/11 „W świetle treści art. 233 § 3 k.k. – *lege non distinguente* – klauzula niekaralności, o jakiej mowa w tym przepisie znajdzie zastosowanie nie tylko wtedy, gdy brak pouczenia o prawie do odmowy składania zeznań (udzielenia odpowiedzi na pytania) wynika ze świadomego zachowania organu procesowego, ale także wtedy, gdy brak ten stanowi pochodną niewiedzy organu procesowego o okoliczności obiektywnie uzasadniającej dokonanie takiego pouczenia”¹⁶.

¹³ Wyrok SN z dnia 12 lutego 2009 r., III KK 339/08, Legalis nr 240855.

¹⁴ Postanowienie SN z dnia 22 września 2008 r., IV KK 241/08, Legalis nr 118119.

¹⁵ Wyrok SN z dnia 6 września 2005 r., WK 18/05, Legalis nr 106972.

¹⁶ Wyrok SN z dnia 2 kwietnia 2012 r., V KK 437/11, Legalis nr 490609; zob. też uchwała SN z dnia 19 czerwca 2009 r., SNO 10/09, Legalis nr 266547; wyrok SN z dnia 3 sierpnia 2006 r., III KK 133/06, Legalis nr 79847; wyrok SN z dnia 6 grudnia 2006 r., IV KK 391/06, Legalis nr 94578.

Sąd Najwyższy już w wyroku z dnia 3 sierpnia 2006 r. III KK 133/06 wskazał, że „Nieodebranie oświadczenia pod rygorem odpowiedzialności karnej powoduje, iż brak jest ustawowego znamienia strony przedmiotowej przestępstwa określonego w art. 233 § 6 k.k. w zw. z art. 233 § 1 k.k.”¹⁷. Odnośnie doniosłości wcześniejszego pouczenia przez uprawniony organ, Sąd Najwyższy orzekł też w wyroku z dnia 6 grudnia 2006 r. IV KK 391/06, stwierdzając, że „Jeżeli z wypisu protokołu zeznań, złożonych przez stronę postępowania cywilnego wynika, że nie została ona uprzedzona o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywych zeznań zanim sąd przystąpił do przesłuchania jej jako strony, to ustalenie sądu karnego, że złożyła ona w tym postępowaniu cywilnym fałszywe zeznania jest nieuprawnione”¹⁸.

5. Prawo do obrony a składanie fałszywych zeznań

Warto także wskazać na wyrok SN z dnia 24 maja 2018 r. w sprawie sygn. akt. V KK 434/17, w którym stwierdza się, że „Nie popełnia przestępstwa fałszywych zeznań (art. 233 § 1 k.k.), kto umyślnie składa nieprawdziwe zeznania dotyczące okoliczności mających znaczenie dla realizacji jego prawa do obrony (art. 6 k.p.k.). Prawo do obrony to zawsze prawo do obrony człowieka, a nie jego roli lub statusu w postępowaniu karnym. Dlatego nie można ograniczyć go tylko do sytuacji, gdy oskarżony składa wyjaśnienia, czy do sytuacji, gdy w tym samym postępowaniu występuje on początkowo w charakterze świadka. To, kiedy zostały złożone zeznania świadka i w jakim postępowaniu karnym, jest w istocie obojętne. Istotna jest bowiem tylko ocena, czy składając fałszywe zeznania, osoba ta korzystała z przysługującego jej z mocy Konstytucji prawa do obrony”¹⁹.

¹⁷ Wyrok SN z dnia 3 sierpnia 2006 r., III KK 133/06, Legalis nr 79847.

¹⁸ Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2006 r., IV KK 391/06, Legalis nr 94578; zob. też: uchwała SN z dnia 19 czerwca 2009 r., SNO 10/09, Legalis nr 266547.

¹⁹ Wyrok SN z dnia 24 maja 2018 r., V KK 434/17, Legalis nr 1798261; podobnie też wyrok SN z dnia 22 listopada 2012 r., V KK 265/12, Legalis nr 549649; wyrok SN z dnia 30 czerwca 2009 r., V KK 25/09, Legalis nr 216805; postanowienie SN z dnia 22 września 2008 r., IV KK 241/08, Legalis nr 118119; uchwała SN z dnia 20 września 2007 r., I KZP 26/07, Legalis nr 87069, uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2007 r., I KZP 4/07, Legalis nr 82060; wyrok SN z dnia 24 kwietnia 2007 r., IV KK 127/07, Legalis nr 86449; uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2007 r., I KZP 4/07, Legalis nr 82060; wyrok SN z dnia 6 grudnia 2006 r., IV KK 391/06, Legalis nr 94578; wyrok SN z dnia 4 lipca 2000 r., WKN 12/00, Legalis nr 150173; wyrok SA Łódź z dnia 19 czerwca 2001 r., II Aka 74/01; Legalis nr

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 17 października 2012 r. IV KK 99/12 orzekł też o stosowaniu prawa do obrony w postępowaniu o wykroczenia za składanie fałszywych zeznań. W przywołanym judykacie SN stwierdził, że „Brak jest postaw ku temu, by na gruncie postępowania w sprawach o wykroczenie przyjmować węższy zakres realizacji zasady *nemo se ipsum accusare tenetur* niż ten, który został ukształtowany przez orzecznictwo na płaszczyźnie postępowania karnego. Uznanie doniosłości dla realizacji prawa do obrony już samego faktu popełnienia czynu zabronionego, wypełniającego znamiona wykroczenia, implikuje bezkarność jego sprawcy za przestępstwo składania fałszywych zeznań w zakresie wszelkich informacji składanych organom władzy publicznej, o ile tylko celem składania fałszywych zeznań jest uniknięcie samodenuncjacji”²⁰.

Jak wynika z poglądu Sądu Apelacyjnego, wyrażonego w wyroku SA we Wrocławiu z dnia 6 grudnia 2012 r. II AKa 351/12 – „Prawo do obrony przysługujące sprawcy czynu niezależnie od faktu wszczęcia postępowania i jego stadium, wyłącza nie tylko bezprawność fałszywego zeznania ale również fałszywego oskarżenia innej osoby”²¹. Oznacza to zatem, że sprawca czynu nie tylko może zeznawać nieprawdę ale także fałszywie oskarżać innych, za co nie poniesie odpowiedzialności prawnej.

Zgodnie z tezą, wyrażoną w wyroku SA w Warszawie z dnia 27 lutego 2017 r. w sprawie sygn. akt. II AKa 278/16, „Nakłonienie współosadzonej do składania zeznań dotyczących okoliczności nieprawdziwych, a mających poświadczyć, że oskarżonej nie było w wynajmowanym przez nią mieszkaniu w chwili, w której dokonano zabójstwa, stanowi podżeganie do czynu z art. 233 § 1 k.k. w warunkach art. 12 k.k. Podejmowanie takich działań nie ma nic wspólnego z prawem do obrony, bowiem wykracza poza granice wytyczone prawem”²². Według Sądu Najwyższego: „Podżeganie może być popełnione w formie usiłowania. Skoro podżegacz realizuje własną postać przestępstwa w momencie zakończenia nakłaniania do fałszywych zeznań, to bez znaczenia pozostaje kwestia, czy

54958; odnośnie zeznań w procesie cywilnym i karnym także: wyrok SN z dnia 3 czerwca 2002 r., III KKN 342/99, Legalis nr 57478; wyrok SN z dnia 30 czerwca 2009 r., V KK 25/09, Legalis nr 216805.

²⁰ Wyrok SN z dnia 17 października 2012 r., IV KK 99/12, Legalis nr 981670; podobnie też: postanowienie SN z dnia 21 marca 2001 r., IV KKN 74/01, Legalis nr 59711.

²¹ Wyroku SA we Wrocławiu z dnia 6 grudnia 2012 r., II AKa 351/12, Legalis nr 746877.

²² Wyrok SA Warszawa z dnia 27 lutego 2017 r., II AKa 278/16, Legalis nr 1581245; podobnie także w: wyrok SA Wrocław z dnia 16 listopada 2016 r., II AKa 278/16, Legalis nr 1556323.

faktycznie prowadzone były w tym czasie postępowania, o jakich mowa w art. 233 § 1 k.k. (postępowanie sądowe lub inne postępowanie prowadzone na podstawie ustawy)²³.

Ciekawy pogląd został zawarty w wyroku SA w Katowicach z dnia 8 grudnia 2005 r. II AKa 68/05 odnośnie tego, że „Kwestią pozostaje czy przestępstwem z art. 233 § 1 k.k. jest tylko zeznanie fałszywe w zakresie okoliczności istotnych dla sprawy, czy również w zakresie okoliczności mniej istotnych, a nawet pozostających bez znaczenia i czy podanie nieprawdziwych danych w zakresie personaliów przesłuchiwanego świadka jest okolicznością istotną lub równorzędną. W judykaturze przeważa pogląd, że wszystkie części zeznań świadka należy traktować jednakowo, a fakt, że okoliczności te nie mogą mieć wpływu na rozstrzygnięcie sprawy nie uchyla przestępności czynu, a jedynie, może być brana pod uwagę przy wymiarze kary (§ 5 ust. 1 art. 233 k.k.). Takimi właśnie okolicznościami są między innymi dane osobowe świadka, chociaż w zależności od stanu faktycznego i one mogą nabierać niekiedy znaczenia zasadniczego²⁴. Wydaje się jednak, że pogląd ten się zdezaktualizował wskutek nowelizacji k.p.k. z 2016 r. i § 5 pkt 1 do art. 233 k.k., który stanowi, że Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia, jeśli fałszywe zeznanie, opinia, ekspertyza lub tłumaczenie dotyczy okoliczności niemogących mieć wpływu na rozstrzygnięcie sprawy. Oznacza to zatem, że aktualnie powinno się badać czy nieprawdziwe zeznania były istotne oraz czy miały wpływ na wynik sprawy.

Wypada przywołać też z wyroku Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2014 r. w sprawie sygn. akt. III KK 348/14, w którym sąd ten stwierdził, że „Przesłuchanie oskarżonego w charakterze świadka następuje z oczywistym naruszeniem art. 313 § 1 k.p.k., jeżeli już wcześniej prokuratorowi prowadzącemu postępowanie przygotowawcze w sprawie był wiadomy dowód, który w sposób dostateczny uzasadniał podejrzenie, że oskarżony popełnił czyn objęty tym postępowaniem. Winien był on zatem niezwłocznie sporządzić postanowienie o przedstawieniu zarzutów, ogłosić je oskarżonemu i przesłuchać go już w charakterze podejrzanego. Wadliwe postępowanie organu procesowego w tym zakresie pozbawia podejrzanego podczas tego przesłuchania gwarancji procesowych przysługujących podejrzanemu wynikających z art. 74 § 1 k.p.k. i art. 175

²³ Wyrok SN z dnia 7 września 2004 r., WK 18/04, Legalis nr 122966.

²⁴ Wyrok SA w Katowicach z dnia 8 grudnia 2005 r., II AKa 68/05, Legalis nr 73264.

§ 1 k.p.k., które wprowadzają tzw. pozaustawowy kontratyp. Oskarżony (podejrzany) nigdy nie odpowiada bowiem za występki fałszywych zeznań z art. 233 § 1 k.k. To wyłączenie bezprawności dotyczy również każdych zeznań złożonych w toku przesłuchania w charakterze świadka dotyczących jego zachowania stanowiącego przestępstwo, co jest realizacją prawa do obrony²⁵.

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 kwietnia 2012 r. w sprawie sygn. akt. IV KK 54/12 zaznaczył też na wyłączenie odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznania złożone w charakterze świadka przez skazanego. W wyroku tym SN uznał, że „Skazanie za popełnienie przestępstwa, na okoliczność którego oskarżony słuchany był w charakterze świadka, kiedy miał złożyć nieprawdziwe zeznania, wyłącza możliwość poniesienia przez niego odpowiedzialności karnej za popełniony czyn z art. 233 § 1 k.k., przyjęc bowiem należy, że działał on w warunkach kontratypu ukształtowanego poprzez zagwarantowanie oskarżonemu realnego prawa do obrony w postępowaniu karnym²⁶. Należy jednak zaznaczyć, że mogą być brane pod uwagę okoliczności, na które był słuchany świadek. Istnieje bowiem możliwość słuchania w charakterze świadka osoby na wiele różnych okoliczności. Nie wszystkie te okoliczności muszą być bezpośrednio związane z przedstawionym następnie zarzutem. Powstaje zatem pytanie, jak odnieść się wówczas to tych szeregu nieprawdziwych zeznań na okoliczności nie związane z popełnionym czynem.

6. Pokrzywdzony przestępstwem składania fałszywych zeznań

Sąd Najwyższy w postanowieniu SN z dnia 22 maja 2019 r. w sprawie sygn. akt. V KK 187/19 orzekł, że „W zakresie normy art. 49 § 1 k.p.k. za pokrzywdzonego uznaje się m.in. osobę fizyczną, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Przytaczana definicja ma charakter materialnoprawny. Oznacza to, że fakt naruszenia lub zagrożenia w wyniku przestępstwa, dobra prawnego konkretnej osoby należy odnosić do zespołu znamion przestępstwa (czynu współukarowanego) będącego przedmiotem postępowania, wyznaczających (główny lub uboczny) przedmiot ochrony normą prawną, która została naruszona. Przepis art. 49 § 1 k.p.k. stanowi przy tym, że wskazana relacja musi mieć

²⁵ Wyroku SN z dnia 21 listopada 2014 r., III KK 348/14, Legalis nr 1157472.

²⁶ Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2012 r., IV KK 54/12, Legalis nr 490582.

charakter bezpośredni, z czego wynika, iż do kręgu pokrzywdzonych należy tylko ta osoba, której dobro prawne zostało działaniem przestępnym naruszone lub zagrożone wprost, a nie za pośrednictwem godzenia w inne dobro. Powyższe powoduje, że w postępowaniu dotyczącym określonego w przepisie art. 233 § 1 k.k. czynu brak jest pokrzywdzonego (w rozumieniu art. 49 § 1 k.p.k.), a w konsekwencji nie ma również osoby, która na podstawie art. 53 k.p.k. mogłaby działać w sprawie w charakterze oskarżyciela posiłkowego, korzystającego ze statusu strony uprawnionej do wnoszenia zwykłych środków odwoławczych (art. 425 § 1 k.p.k.) oraz nadzwyczajnych środków zaskarżenia, w tym kasacji (art. 520 § 1 k.p.k.)²⁷. Jednakże we wcześniejszym orzecznictwie SN zawarte były inne poglądy. Zgodnie z tezą zawartą w postanowieniu SN z dnia 23 kwietnia 2002 r. I KZP 10/02, Sąd Najwyższy orzekł, że „Należy zatem opowiedzieć się za interpretacją, zgodnie z którą dopuszczalne jest przyznanie legitymacji pokrzywdzonego podmiotowi występującemu jako strona w postępowaniu określonym w § 1 art. 233 k.k., tzn. w postępowaniu sądowym lub w innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy również wtedy, gdy przedstawienie fałszywej opinii «bezpośrednio» dobro prawne tego podmiotu narusza lub mu zagraża, choćby nie naruszało to równocześnie innej normy karnej”²⁸.

Odnosnie do prawnokarnej ochrony dobra wymiaru sprawiedliwości w zakresie przestępstwa składania fałszywych zeznań SN w postanowieniu z dnia 1 kwietnia 2005 r. IV KK 42/05 orzekł, że „Przedmiotem ochrony przepisu art. 233 § 1 k.k., jest szeroko rozumiane dobro wymiaru sprawiedliwości, w szczególności zaś wartość, jaką jest zapewnienie wiarygodności ustaleń dokonywanych w postępowaniu sądowym lub innym postępowaniu przewidzianym w ustawie, a co za tym idzie, ochrona prawidłowości (trafności) wydawanych orzeczeń. Dobrem prawnym bezpośrednio naruszonym lub zagrożonym przez złożenie fałszywego zeznania jest zatem mające zapaść w tym postępowaniu orzeczenie, nie jest nim zaś dobro prawne uczestnika postępowania, w którym zeznanie zostało złożone, chyba że działanie to narusza również inny przepis, chroniący bezpośrednio dobro prawne tej osoby (np. cześć, godność osobistą, mie-

²⁷ Postanowienie SN z dnia 22 maja 2019 r., V KK 187/19, Legalis nr 1922675; zob. też: postanowienie SN z dnia 25 marca 2010 r., IV KK 316/09, Legalis nr 240719; postanowienie SN z dnia 30 października 2003 r., WZ 45/03, Legalis nr 97428; postanowienie SN z dnia 25 marca 2010 r., IV KK 316/09, Legalis nr 240719.

²⁸ Postanowienie SN z dnia 23 kwietnia 2002 r., I KZP 10/02, Legalis nr 53538.

nie). W tym pierwszym wypadku, do naruszenia lub zagrożenia dobra prawnego osoby, poprzez złożenie fałszywego zeznania, może dojść jednak dopiero wskutek orzeczenia sądu, a więc w sposób pośredni²⁹. Przywołane orzeczenie wskazywałoby jednak na brak możliwości uznania za pokrzywdzonego składaniem fałszywych zeznań innego uczestnika procesu. Jednakże z takim poglądem nie można się zgodzić w pełni, bo nieprawdziwe zeznania mogą także dotyczyć bezpośrednio innych osób, które to najbardziej są pokrzywdzone działaniem sprawców tego przestępstwa.

7. Pojęcie nieprawdy i kłamstwa

Trzeba także wskazać, że sądy w swoich orzeczeniach próbują także definiować pojęcie „nieprawdy”. Jak wynika bowiem z postanowienia SR w Suchej Beskidzkiej z dnia 29 listopada 2016 r. w sprawie sygn. akt. II Kp 110/16, sąd ten orzekł, że „Nieprawda w rozumieniu art. 233 § 1 k.k. oznacza nieprawdę w sensie subiektywnym, tzn. że zeznanie jest nieprawdziwe, gdy sprawca uświadamia sobie, że kłamie”³⁰. W literaturze utrwalili się poglądy, że kłamstwo oznacza świadome oraz celowe wypowiedanie zdania nieprawdziwego³¹. Podobnie stwierdza Sąd Najwyższy, wskazując, że fałszywe zeznanie polega głównie na eksponowaniu okoliczności nieprawdziwych lub też na świadomym i celowym przemilczeniu okoliczności wiadomych³².

W tym miejscu wypada także przywołać ciekawy pogląd Sądu Apelacyjnego, wyrażony w wyroku SA w Warszawie z dnia 22 sierpnia 2012 r. VI ACa 1306/11 w kwestii odmienności pojęcia niewiarygodnych zeznań świadka od pojęcia składania fałszywych zeznań jako przesłanek ochrony dóbr osobistych. Sąd ten stwierdził, że „Nie jest zasadne każdorazowe utożsamianie ze sobą pojęcia zeznań niewiarygodnych w ocenie sądu orzekającego w sprawie cywilnej z zeznaniem fałszywym w rozumieniu art. 233 § k.k. W przypadku składania zeznań przez świadka dopiero złożenie zeznań subiektywnie nieprawdziwych wyłącza ochronę prawną, z jakiej korzysta świadek i czyni je działaniem bezprawnym w rozumie-

²⁹ Postanowienie SN z dnia 1 kwietnia 2005 r., IV KK 42/05, Legalis nr 69433.

³⁰ Postanowienie SR Sucho Beskidzka z dnia 29 listopada 2016 r., II Kp 110/16, Legalis nr 1650964.

³¹ Zob. Z. Młynarczyk, *Fałszywe zeznania w polskim prawie karnym*, Warszawa 1971, s. 3.

³² Zob. uchwała SN (7) z dnia 22 stycznia 2003 r., I KZP 39/02, Legalis nr 55869.

niu prawa cywilnego uzasadniającym żądanie ochrony dóbr osobistych z art. 24 k.c.³³.

8. Pouczenia o prawie do odmowy składania zeznań

Jak orzekł SN w tezie wyroku z dnia 19 listopada 2015 r. w sprawie sygn. Akt. II KK 212/15 „Jeżeli świadek będący osobą najbliższą dla oskarżonego korzysta z uprawnienia określonego w art. 182 § 1 k.p.k. i składa zeznania odmienne niż poprzednio lub występują inne okoliczności, o których mowa w art. 391 § 1 k.p.k., jest możliwe odczytanie wcześniejszych zeznań tego świadka celem wyjaśnienia sprzeczności, nawet wtedy, gdy zostały one złożone pomimo niepouczenia go o prawie do odmowy zeznań”³⁴.

W tym samym wyroku SN stwierdził też, że „Nie mogą zostać wykorzystane jako dowody w sprawie nie tylko zeznania złożone przez osobę, która skorzystała z przysługującego jej prawa do odmowy ich złożenia, lecz także takie jej wypowiedzi, które zostały złożone przy braku świadomości osoby (...). Od obowiązku poinformowania świadka o uprawnieniu z art. 182 § 1 k.p.k. nie zwalnia nawet bierność profesjonalnego przedstawiciela strony, której praw pouczenie ma dotyczyć (zob. wyrok SA w Krakowie z dnia 2 lutego 1994 r., sygn. II AKr 248/93, KZS 1994, nr 2, poz. 21), tym bardziej, że przepis art. 191 § 2 k.p.k. wyraźnie zobowiązuje organ procesowy do pouczenia świadka o przysługującym mu prawie do odmowy zeznań”³⁵.

Warto też wskazać, że w cytowanym orzeczeniu SN stwierdził również, że „Określone w art. 182 § 1 k.p.k. prawo do odmowy zeznań przysługuje także świadkowi małoletniemu”, a „niedopełnienie przez organ procesowy wymogów określonych w art. 190 § 1 k.p.k. nie wyklucza uznania danej osoby za świadka. Wyłącza jedynie możliwość pociągnięcia jej do odpowiedzialności za złożenie fałszywych zeznań na podstawie art. 233 § 2 k.k.”³⁶.

³³ Wyrok SA w Warszawie z dnia 22 sierpnia 2012 r., VI ACa 1306/11, Legalis nr 740435.

³⁴ Wyrok SN z dnia 19 listopada 2015 r., II KK 212/15, Legalis nr 1361407.

³⁵ Wyrok SN z dnia 19 listopada 2015 r., II KK 212/15, Legalis nr 1361407.

³⁶ Wyrok SN z dnia 19 listopada 2015 r., II KK 212/15, Legalis nr 1361407.

9. Wyłączenia możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności karnej

Sąd Najwyższy w swoim orzecznictwie wielokrotnie wskazywał na okoliczności, w świetle których nie można było pociągnąć do odpowiedzialności karnej za przestępstwo składania fałszywych zeznań. Jak stanowi teza wyroku SN z dnia 18 kwietnia 2013 r. w sprawie sygn. akt. II KK 97/13 „Przepis § 6 art. 233 k.k., penalizując składanie fałszywych oświadczeń, zastrzega, iż odpowiedzialność karna wchodzi tu w rachubę tylko wówczas, jeżeli przepis ustawy, w oparciu o którą jest ono składane, przewiduje możliwość jego odebrania pod rygorem takiej odpowiedzialności. Uprawnienie do uprzedzenia o istnieniu odpowiedzialności karnej nie może, w omawianym wypadku, być kreowane w żadnej mierze przez akt rangi podustawowej, lecz ma wprost wynikać z ustawy przewidującej odbieranie danego oświadczenia”³⁷.

Zgodnie z tezą wyrażoną w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 3 września 2015 r. w sprawie sygn. akt. V KK 225/15 „Tryb wydawania prawa jazdy reguluje ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o kierujących pojazdami (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 155 ze zm.). Jej przepisy nie zawierają upoważnienia organu administracji do odbierania od osób wnioskujących o wydanie prawa jazdy oświadczeń pod rygorem odpowiedzialności karnej za podanie nieprawdziwych danych co do podlegania zakazowi prowadzenia pojazdów mechanicznych. Co prawda, wzór wniosku o wydanie prawa jazdy przewiduje zamieszczenie w nim oświadczenia pod rygorem odpowiedzialności karnej z art. 233 § 1 k.k., że wobec osoby ubiegającej się nie obowiązuje sądowy zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych, ale powinność złożenia oświadczenia w tej kwestii wynika nie z przepisu ustawy, lecz z rozporządzenia Ministra Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej z dnia 31 lipca 2012 r. w sprawie wydawania dokumentów stwierdzających uprawnienia do kierowania pojazdami (Dz.U. z 2012 r. poz. 1005 ze zm.). Regulacja ta, zamieszczona w akcie prawnym podustawowym, nie spełnia warunku ustawowej określoności typu przestępstwa (art. 42 ust. 1 Konstytucji RP i art. 1 § 1 k.k.)”³⁸.

³⁷ Wyrok SN z dnia 18 kwietnia 2013 r. II KK 97/13, Legalis 641395; podobnie też: wyrok z dnia 18 maja 2009 r., IV KK 459/08, Legalis nr 172059.

³⁸ Wyrok SN z dnia 3 września 2015 r., V KK 225/15, Legalis nr 1326448, zob. też: wyrok SN z dnia 24 maja 2012 r., V KK 62/12, Legalis nr 492221.

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 kwietnia 2012 r. III KK 21/12 wskazał na brak możliwości odebrania „oświadczenia” pod rygorem odpowiedzialności karnej w świetle ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, stwierdzając, że „Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz.U. z 2007 r. nr 70, poz. 473 ze zm.) w ogóle nie przewiduje możliwości odebrania «oświadczenia» pod rygorem odpowiedzialności karnej, jak wymaga tego dyspozycja art. 233 § 6 k.k. W tej sytuacji zawarcie w oświadczeniu «uprzedzenia» o odpowiedzialności karnej z art. 233 k.k. czy ustne tego typu «uprzedzenie» osoby składającej oświadczenie przez urzędnika tego rodzaju skutków prawnych wywoływać nie może”³⁹.

W innym wyroku z dnia 19 kwietnia 2012 r. w sprawie sygn. akt. V KK 42/12 Sąd Najwyższy rozstrzygał kwestię złożenia oświadczenia o dochodach i stanie majątkowym pod rygorem odpowiedzialności za fałszywe zeznania w świetle ustawy o pomocy społecznej, uznając, że „Wprawdzie ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2004 r. nr 64, poz. 593 ze zm.) w art. 14 zastrzega, że w sprawach nieuregulowanych w niej stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego, jeżeli przedmiotowa ustawa nie stanowi inaczej, a art. 75 § 2 k.p.a. przewiduje możliwość odbierania od strony, na jej wniosek, oświadczenia złożonego pod rygorem odpowiedzialności za fałszywe zeznania w wypadku, gdy przepis prawa nie wymaga urzędowego potwierdzenia określonych faktów w drodze zaświadczenia właściwego organu administracji. Jednakże konstrukcja ta nie miała zastosowania do oświadczenia składanego w trybie art. 107 ust. 5 ustawy o pomocy społecznej, a więc w sytuacji, gdy to pracownik socjalny przeprowadzający wywiad domagał się od rodziny ubiegającej się o pomoc złożenia oświadczenia o dochodach i stanie majątkowym. Oświadczenie oskarżonego nie miało zatem charakteru oświadczenia, które zastępuje urzędowe potwierdzenie określonego faktu w rozumieniu art. 75 § 2 k.p.a. Tym samym, w świetle ówczesnej regulacji, ustawy o pomocy społecznej, nie istniały w trakcie jego składania podstawy prawne do traktowania niezgodnego z prawdą oświadczenia jako fałszywego oświadczenia w rozumieniu art. 233 § 6 w zw. z § 1 k.k.”⁴⁰.

Z kolei w wyroku z dnia 19 kwietnia 2012 r. w sprawie sygn. akt. III KK 23/12 SN wskazywał na kwestie złożenia nieprawdziwego oświadcze-

³⁹ Wyrok SN z dnia 19 kwietnia 2012 r., III KK 21/12, Legalis nr 490667.

⁴⁰ Wyrok SN z dnia 19 kwietnia 2012 r., V KK 42/12, Legalis nr 490702.

nia w postępowaniu dotyczącym uzyskania zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych i odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań, twierdząc, że „Złożenie nieprawdziwego oświadczenia w postępowaniu dotyczącym uzyskania zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych zgodnie z art. 11 [1] ust. 4 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz.U. 2007 r. nr 70, poz. 473 ze zm.) nie wyczerpuje znamienia strony przedmiotowej przestępstwa określonego w art. 233 § 1 lub 2 w zw. z art. 233 § 6 k.k.”⁴¹.

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20 stycznia 2012 r. III KK 431/11 rozstrzygał zakres odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań odnośnie do złożenia nieprawdziwego oświadczenia o wartości sprzedanego alkoholu. W tym orzeczeniu SN stwierdził bowiem, że „Zamieszczenie sformułowania o odpowiedzialności karnej z art. 233 k.k. w formularzu pisemnego oświadczenia o wartości sprzedaży poszczególnych rodzajów napojów alkoholowych nie mogło spowodować skutku w postaci odpowiedzialności karnej sprzedawcy alkoholu, gdyż nie czyni ono zadość wymogowi przewidzianemu w treści § 2 art. 233 k.k., który w myśl art. 233 § 6 k.k. stosuje się odpowiednio do składającego oświadczenie. Do odpowiedzialności za złożenie fałszywego oświadczenia nie wystarcza bowiem okoliczność, że miało ono miejsce w postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy, ale jeszcze warunkiem niezbędnym jest to, aby przepis ustawy przewidywał możliwość odebrania oświadczenia pod rygorem odpowiedzialności karnej. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz.U. 2007 r. nr 70, poz. 473 ze zm.), stanowiąca podstawę do złożenia przez sprzedawcę alkoholu przedmiotowego oświadczenia, nie przewiduje natomiast możliwości odebrania takiego oświadczenia pod rygorem odpowiedzialności karnej. W związku z tym zachowania Aliny S. nie można zakwalifikować jako wypełniającego ustawowe znamiona czynu zabronionego określonego w art. 233 § 6 k.k., gdyż w składzie przedmiotowych znamion czynu zabrakło ustawowego uprawnienia pracownika urzędu

⁴¹ Wyrok SN z dnia 19 kwietnia 2012 r., III KK 23/12, Legalis nr 490669; zob. też: wyrok SN z dnia 18 maja 2009 r., IV KK 459/08, Legalis nr 172059; odnośnie ubezpieczenia rolników: wyrok SN z dnia 11 lutego 2009 r., III KK 245/08, Legalis nr 210104; odnośnie do złożenia nieprawdziwego oświadczenia w postępowaniu o nabycie lokalu mieszkalnego od Agencji Mienia Wojskowego: wyrok SN z dnia 18 sierpnia 2005 r., WA 21/05, Legalis nr 71485.

gminy do uprzedzenia o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia⁴².

10. Przestępstwo składania fałszywych zeznań a inne czyny

Sądy powszechne oraz SN często także rozstrzygały kwestie, związane z występowaniem przestępstwa składania fałszywych zeznań z innymi czynami. Zgodnie ze stanowiskiem wyrażonym w wyroku SA w Katowicach z dnia 24 maja 2013 r. w sprawie sygn. akt. II AKa 563/12 „Nic nie stoi na przeszkodzie oceniania zachowania polegającego na złożeniu fałszywego zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa i złożeniu fałszywych zeznań przez pryzmat kumulatywnej kwalifikacji z art. 238 k.k. i art. 233 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. Gdyby zatem zgodzić się z Sądem Okręgowym, że zarzucanych oskarżonemu zachowań nie można traktować jako dwóch odrębnych przestępstw, to koniecznym byłoby uwzględnienie w kwalifikacji prawnej obu wymienionych wyżej przepisów. Przepis art. 233 § 1 k.k. nie oddaje w pełni całej, kryminalnej zawartości czynu⁴³.

Wypada także przytoczyć pogląd Sądu Apelacyjnego wyrażony w wyroku SA w Katowicach z dnia 11 lutego 2013 r. II AKa 268/12 – „Zaprobować należy ten nurt poglądów, z którego wynika, że z uwagi na nieco różne dobra chronione prawem oraz opis poszczególnych typów czynów zabronionych, przepis art. 233 § 1 k.k. jest przepisem szczególnym w odniesieniu do art. 239 § 1 k.k. Tym samym z uwagi na zasadę *lex specialis derogat legi generali* nie można podzielić stanowiska, że złożenie fałszywych zeznań, które jednocześnie realizują cele o jakich mowa w art. 239 § 1 k.k. pozwala na zakwalifikowanie zachowania takiego sprawcy bądź z art. 239 § 1 k.k., bądź też jako realizujące znamiona występku o jakim mowa w art. 233 § 1 k.k. i art. 239 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. Tym samym skoro przepis art. 233 § 1 k.k. jest przepisem szczególnym zawierającym własny, odrębny opis zawartego w nim typu czynu zabronionego,

⁴² Wyrok SN z dnia 20 stycznia 2012 r. III KK 431/11, Legalis nr 471146.

⁴³ Wyrok SA w Katowicach z dnia 24 maja 2013 r., II AKa 563/12, Legalis nr 750481; zob. też wyrok SA Warszawa z dnia 20 maja 2013 r., II AKa 129/13, Legalis nr 1049055; wyrok SA Katowice z dnia 23 marca 2011 r., II AKa 468/10, Legalis nr 373824; zob. też: wyrok SN z dnia 13 listopada 2002 r., V KK 43/02, Legalis nr 57436; odnośnie postaci utrudniania postępowania karnego w aspekcie fałszywych zeznań zob. również: wyrok SA Łódź z dnia 29 stycznia 2002 r., II AKa 255/01, Legalis nr 63351.

to właśnie ten przepis jest jedyny i wystarczający do oceny prawnej zachowania sprawcy, w tym też osoby nakłaniającej lub usiłującej podżegać inną osobę do złożenia fałszywych zeznań. Podkreślenia wymaga fakt, że tak z materialnego jak i procesowego punktu widzenia tolerowany przez sąd może być jedynie etyczny i zgodny z prawem sposób obrony, a co za tym idzie nakłanianie przez sprawcę innej osoby do zmiany uprzednio złożonych zeznań, które fałszywie odzwierciedlały przebieg inkryminowanego zdarzenia, jednostronnie wspierające interes procesowy sprawcy konkretnego przestępstwa, niekorzystnie narażając podżeganego na odpowiedzialność karną z art. 233 § 1 k.k., za taki sposób obrony uznany być nie może i nie odzwierciedla on tym samym istoty tzw. autopolecznictwa, generując jednocześnie odpowiedzialność karną podżegacza z art. 18 § 2 k.k. w zw. z art. 233 § 1 k.k., a w przypadku, gdy podżegany odstąpił od złożenia fałszywych zeznań – z art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 18 § 2 k.k. w zw. z art. 233 § 1 k.k., art. 46 § 1 k.k. Niewątpliwie naprawienie szkody o jakiej mowa w art. 46 § 1 k.k. z natury rzeczy winno spełniać swą funkcję kompensacyjną, jednak nie może sądowi umknąć z pola widzenia, iż jest to głównie środek penalny, co sprawia, że przy kształtowaniu jej wysokości niezależnie od rozmiaru ujemnych następstw przestępstwa, należy uwzględnić warunki osobiste oskarżonego, w tym też możliwości materialne, pozwalające na stosowne miarkowanie takiego środka⁴⁴.

Sąd Najwyższy w tezie postanowienia z dnia 23 września 2008 r. I KZP 18/08 wskazał na kumulatywną kwalifikację przy przestępstwie przedstawienia sfałszowanej opinii biegłego⁴⁵ i poświadczenia nieprawdy, stwierdzając, że „Między przepisami art. 271 § 1 k.k. oraz art. 233 § 4 k.k. może zachodzić stosunek krzyżowania, prowadzący do kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy – art. 11 § 2 k.k.”⁴⁶. Zdaniem SN wyrażonym w wyroku SN z dnia 9 kwietnia 2008 r., IV KK 501/07 „Odpowiedzialność na podstawie art. 233 § 4 k.k. nie zależy od tego, czy fałszywe ustalenie faktyczne zawarte w opinii mogło mieć wpływ na rozstrzygnięcie sprawy”⁴⁷. Oznacza to, że wszelkie kwestie zawarte w opinii biegłego powinny być

⁴⁴ Wyrok SA w Katowicach z dnia 11 lutego 2013 r., II AKa 268/12, teza 2, Legalis nr 735419.

⁴⁵ Zob. szerzej odnośnie roli biegłego i świadka: I. Urbaniak-Mastalerz, *Między biegłym a świadkiem, czyli o roli specjalistów w procesie karnym*, „Państwo Prawne” 2018, nr 1 (8), rok wyd. VIII, s. 202–215.

⁴⁶ Postanowienie SN z dnia 23 września 2008 r., I KZP 18/08, Legalis nr 107330.

⁴⁷ Wyrok SN z dnia 9 kwietnia 2008 r., IV KK 501/07, Legalis nr 118528.

prawdziwe. Jednakże nowelizacja art. 233 k.k. w dodanym § 4a wprowadziła możliwości nieumyślnego działania sprawców oraz konieczność zweryfikowania narażenia na istotną szkodę interesu publicznego.

Warto także wskazać na okoliczności sprostowania nieprawdziwych zeznań, o czym mowa w art. 233 § 5 k.k. Sąd Najwyższy w tezie postanowienia z dnia 25 listopada 2010 r. IV KK 178/10 wskazał, że „Sprostowanie fałszywych zeznań (oskarżeń), w rozumieniu art. 233 § 5 pkt 2 k.k., może nastąpić zarówno w sprawie, w której zeznania (oskarżenia) te zostały złożone, jak i w toku innej sprawy, w tym też tej wszczętej przeciwko sprawcy o fałszywe zeznania (oskarżenia), o ile tylko spełniony będzie warunek temporalny⁴⁸. Oznacza to zatem, że istotny w tym zakresie jest czas, w którym następuje sprostowanie zeznań.

Zgodnie z tezą wyroku SN z dnia 19 maja 2010 r. V KK 89/10, w ramach składania fałszywych zeznań, o których mowa w art. 233 k.k. dochodzi podczas postępowania sprawdzającego. Sąd Najwyższy w przywołanym judykacie stwierdził, że „Postępowanie sprawdzające prowadzone na podstawie art. 307 k.p.k., w ramach którego przewidziano możliwość przesłuchania jako świadka osoby zawiadamiającej o popełnieniu przestępstwa (§ 3 tego przepisu), jest postępowaniem przewidzianym przez ustawę w rozumieniu art. 233 § 1 k.k.”⁴⁹. Wskazuje to, że odpowiedzialność karną można ponieść także za mówienie nieprawdy w zawiadomieniu o popełnionym przestępstwie oraz w postępowaniu sprawdzającym.

Odnosnie braku podstaw do łącznego prowadzenia spraw o fałszywe zeznania w kwestii innej sprawy Sąd Najwyższy wypowiedział się w wyroku z dnia 21 stycznia 2008 r., III KK 403/07: „Złożenie fałszywych zeznań przez osobę przesłuchaną w charakterze świadka w postępowaniu dotyczącym przestępstwa popełnionego przez innego sprawcę jest odrębnym przestępstwem, zatem nie zachodzi związek, tym bardziej «ściśły», między tymi przestępstwami, uzasadniający połączenie spraw we wspólnym postępowaniu”⁵⁰.

⁴⁸ Postanowienie SN z dnia 25 listopada 2010 r., IV KK 178/10, Legalis nr 412579.

⁴⁹ Wyrok SN z dnia 19 maja 2010 r., V KK 89/10, Legalis nr 385396.

⁵⁰ Wyrok z dnia 21 stycznia 2008 r., III KK 403/07, Legalis nr 99004.

11. Strona podmiotowa przestępstwa fałszywych zeznań

Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 13 maja 2010 r. II KK 274/09 zaznaczył też, że „Dla przypisania przestępstwa z art. 233 § 1 i 6 k.k. obok wykazania obiektywnie istniejących warunków do rozeznania obowiązku poddanego reżimowi odpowiedzialności karnej, niezbędne jest również udowodnienie strony podmiotowej i to w postaci winy umyślnej. Inaczej mówiąc, to oskarżyciel musi zaprezentować dowody potwierdzające, że składający zeznanie czy oświadczenie nie tylko ma możliwość ustalenia okoliczności, które powinien ujawnić, ale również ma świadomość, iż zataja znane mu okoliczności podlegające umieszczeniu w stosownym oświadczeniu”⁵¹. Kwestia wykazania umyślności działania sprawców tego przestępstwa może być jednak wysoce utrudniona bez użycia wariografu⁵².

Warto także wskazać na tezę postanowienia NSA z dnia 26 listopada 2008 r. II FZ 509/08, gdzie sąd ten orzekł, że „Przestępstwo składania fałszywych zeznań, o którym mowa w art. 233 § 1 k.k., zostaje popełnione wtedy, gdy osoba składająca zeznania została prawidłowo pouczona o odpowiedzialności za składanie fałszywych zeznań, zdawała sobie sprawę z tego, iż mówi nieprawdę i miała zamiar zeznać nieprawdę. Nie oznacza to zatem, iż wydanie wyroku uniewinniającego od zarzutu składania fałszywych zeznań uniemożliwia uznanie ich za niewiarygodne w postępowaniu podatkowym. Zadaniem sądu administracyjnego jest natomiast skontrolowanie, czy ocena ta przeprowadzona została zgodnie z normami prawa procesowego oraz z zachowaniem określonych reguł tej oceny”⁵³.

Ciekawy także pogląd został zawarty w postanowieniu NSA (N) z dnia 10 września 2008 r. II GZ 214/08 odnośnie do braku możliwości podpisania przez pełnomocnika oświadczenia o znajomości treści art. 233 § 1 k.k. Sąd w tym orzeczeniu uznał, że „Umieszczenie na formularzu wniosku o przyznanie prawa pomocy oświadczenia o znajomości treści art. 233 § 1 Kodeksu karnego statuującego przestępstwo fałszywych zeznań nie może być podpisane przez pełnomocnika”. W tym samym judykacie sąd orzekł, że „Wniosek o przyznanie prawa pomocy jest oświadczeniem

⁵¹ Postanowienie SN z dnia 13 maja 2010 r., II KK 274/09, Legalis nr 389770.

⁵² Zob. szerzej na ten temat: I. Urbaniak-Mastalerz, *Badanie umyślności przestępstwa składania fałszywych zeznań*, w: *Współczesna przestępczość i patologie społeczne z perspektywy interdyscyplinarnych badań kryminologicznych*, red. E. Pływaczewski, E. Jurgielewicz-Delegacz, D. Dajnowicz-Piasecka, Warszawa 2017, s. 255–267.

⁵³ Postanowienie NSA z dnia 26 listopada 2008 r., II FZ 509/08, Legalis nr 822302.

wiedzy, a nie woli, a oświadczenia w nim zawarte składane są pod rygorem odpowiedzialności karnej”⁵⁴.

12. Skazanie za przestępstwo fałszywych zeznań jako przesłanka wznowieniowa

Trzeba również zaznaczyć, że w świetle utrwalonej linii orzecznictwa sądowego skazanie za przestępstwo fałszywych zeznań może zostać przesłanką wznowieniową postępowanie. Już w postanowieniu SA w Gdańsku z dnia 16 maja 2001 r. II AKo 9/01 sąd ten orzekł, że „Złożenie fałszywych zeznań stanowi występki przewidziany w art. 233 k.k., a nakłanianie, czy – jak skazany twierdził – «zmuszanie» do składania fałszywych zeznań stanowi występki określony w art. 245 k.k. Tym niemniej, aby skutecznie ubiegać się o wznowienie postępowania w oparciu o podstawę dotyczącą przestępstwa, którego dopuszczono się w związku z postępowaniem «głównym», a więc w oparciu o przepis art. 540 § 1 pkt 1 k.p.k. konieczne jest spełnienie warunku określonego w art. 541 § 1 k.p.k. Przewiduje on, że «czyn, o którym mowa w art. 540 § 1 pkt 1, musi być ustalony prawomocnym wyrokiem skazującym, chyba że orzeczenie takie nie może zapaść z przyczyn wymienionych w art. 17 § 1 pkt 3–11 lub w art. 22 k.p.k.» Prosty zabieg polegający na powołaniu się, iż oto po wydaniu prawomocnego wyroku świadek deklaruje złożenie zeznań odmiennych od złożonych w toku postępowania głównego, nie może prowadzić do omijania niewątpliwie trudniejszej i bardziej złożonej podstawy wznowienia postępowania przewidzianej w art. 540 § 1 pkt 1 k.p.k. na rzecz uruchamiającej praktycznie ponowne postępowanie podstawy przewidzianej w pkt 2 tego przepisu. To nie w postępowaniu prowadzonym w trybie przepisów rozdziału 56 k.p.k. sąd powinien rozważać, które z odmiennych zeznań świadków były wiarygodne, a które niewiarygodne, a kwestia ta powinna być rozstrzygnięta prawomocnym orzeczeniem. Odmienna interpretacja podstaw *propter nova* i *propter falsa* prowadziłyby do zupełnie nieuzasadnionego rozszerzania funkcjonowania wyjątkowej przeciw instytucji, jaką jest wznowienie postępowania, destrukcyjnie wpływając również na fundamentalną kwestię pewności prawomocnych orzeczeń”⁵⁵.

⁵⁴ Postanowienie NSA (N) z dnia 10 września 2008 r., II GZ 214/08, Legalis nr 815396.

⁵⁵ Postanowienie SA w Gdańsku z dnia 16 maja 2001 r. II AKo 9/01, Legalis nr 52713;

Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 10 grudnia 2007 r. II KO 65/06 orzekł, że „Dopuszczenie się przestępstwa fałszywych zeznań tylko wówczas stanowi podstawę wznowienia postępowania, jeżeli równocześnie zachodzi druga przesłanka zawarta w art. 540 § 1 pkt 1 k.p.k., taka mianowicie, że złożenie fałszywych zeznań mogło mieć wpływ na treść wyroku”.

Wnioski końcowe

Orzecznictwo sądowe w zakresie przestępstwa składania fałszywych zeznań przedstawia wybrane stany faktyczne spraw, w których sądy wydawały wyroki skazujące lub uniewinniające.

Trzeba mieć na względzie, że zarówno zeznania świadków, jak i opinie biegłych są podstawowymi źródłami dowodowymi. Dlatego też wprowadzenie w błąd organów wymiaru sprawiedliwości może zakończyć postępowanie wyrokiem oczywiście niesprawiedliwym, i to zarówno poprzez skazanie osoby niewinnej, jak i poprzez brak skazania osoby winnej. Co z kolei oznacza, że dokonane przez ustawodawcę zmiany od 15 kwietnia 2016 r. w zakresie prawa materialnego mogą zwiększyć ochronę wymiaru sprawiedliwości przed wprowadzaniem w błąd organów procesowych w wyniku składania fałszywych zeznań lub fałszywych opinii. Większe zagrożenie karne za popełnienie tego przestępstwa może także odstraszać choćby niektórych potencjalnych sprawców przestępstw grożącą surową karą.

Aktualnie jednak podejrzani nie mogą powoływać się na obawę przed odpowiedzialnością karną grożącą im albo ich najbliższym, by nie zostać pociągniętymi do odpowiedzialności karnej za przestępstwo fałszywych zeznań⁵⁶.

Warto też zaznaczyć, że w doktrynie panowało przekonanie, że przestępstwo składania fałszywych zeznań może być popełnione jedynie umyśl-

zob. też okoliczności, które nie stanowią przesłanek wznowienia: postanowienie SN z dnia 5 stycznia 2004 r., V KO 63/03, Legalis nr 100375; postanowienie SN z dnia 30 lipca 2007 r., II KO 64/06, Legalis nr 161836.

⁵⁶ Zob. także ciekawe rozważania w tym zakresie: S. Tarapata, P. Zakrzewski, *Czy to koniec sporu dotyczącego kwestii ponoszenia odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań przez sprawcę uprzednio popełnionego przestępstwa? Rzecz o wykładni znamion typu czynu zabronionego z art. 233 § 1a k.k.*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, Warszawa 2017, s. 374–417.

nie, zarówno w postaci zamiaru bezpośredniego, jak i ewentualnego⁵⁷. W przypadku biegłego, rzeczoznawcy lub tłumacza, na mocy dodanego § 4a do art. 233 k.k. po noweli k.k. z 2016 r.⁵⁸ dopuszczalna jest jednak nieumyślność działania sprawców tego przestępstwa, jeśli narazili oni na istotną szkodę interesu publicznego, zmniejszając przez to zagrożenie karne podstawowe ich odpowiedzialności karą pozbawienia wolności od roku do 10 lat do zagrożenia karą pozbawienia wolności do lat 3⁵⁹.

W tym miejscu trzeba zaznaczyć, że ocena nieumyślności działania sprawców przestępstw fałszywych zeznań może być trudna do wykazania. Jak już wcześniej wspomniano, do faktycznego stwierdzenia nieumyślności tego przestępstwa byłoby potrzeba zasięgnięcia odpowiednich narzędzi procesowych (np. badań wariograficznych, badań psychologicznych). W innym przypadku, każdy potencjalny sprawca może się na ową nieumyślność powoływać przed sądem.

Problemy w zakresie zarówno wykazania, jak i następnie stwierdzenia przez sąd umyślności i nieumyślności działania powinny być rozstrzygnięte za pomocą jasnych, oczywistych oraz dostępnych dowodów. Jednakże sądy bardzo rzadko sięgają po możliwości dowodowe za pomocą badań wariograficznych, co utrudnia dowodzenie w tym przedmiocie.

Z opublikowanych statystyk w zakresie przestępstwa składania fałszywych zeznań wynika, że liczba stwierdzonych i wszczętych postępowań w tym zakresie od 2011 do 2017 r. utrzymuje się na podobnym poziomie

⁵⁷ J. Piórkowska-Flieger, *Komentarz do art. 233 k.k.*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. VII, red. T. Bojarski, Lex 2016/el.; K. Wiak, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2012, s. 1050; T. Razowski, *Komentarz do art. 233 k.k.*, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Lex 2014/el.; red. M. Mozgawa, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. VII, *Komentarz do art. 233 k.k.*, Lex 2015/el.; zob. także L. Tyszkiewicz, *Komentarz do art. 233 k.k.*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. IV, red. M. Filar, Lex 2014/el., gdzie Autor ten wskazuje, że „fałszywe zeznania są przestępstwem umyślnym. Mogą być popełnione tylko z zamiarem bezpośrednim – np. gdy świadek zeznaje, nie mając pewności, czy mówi prawdę, i godząc się na informację fałszywą, zataja swoją niepewność, co do której ma pełną świadomość, jest to zatem zeznanie fałszywe objęte zamiarem bezpośrednim”.

⁵⁸ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2016, poz. 437).

⁵⁹ I. Urbaniak-Mastalerz, *Badanie umyślności przestępstwa...*, s. 255–267; zob. też szerzej odnośnie zeznań świadka w procesie karnym: I. Urbaniak-Mastalerz, rozdz. 13, *Inni uczestnicy postępowania karnego*, w: *System Prawa Karnego Procesowego*, red. C. Kulesza, t. VI, Warszawa 2016, s. 1302–1378; zob. także: I. Urbaniak-Mastalerz, *Czy pieniactwo sądowe powinno być uznane za przestępstwo? Rozważania na tle wyników badań*, „Prawo i Więź” 2015, nr 2 (12), s. 68–93.

ok. 3 tysięcy rocznie⁶⁰. Więcej przestępstw tego rodzaju stwierdzonych było od 2003 r. do 2010 r. (w granicach 4–8 tysięcy rocznie). Oznacza to, że we wcześniejszych latach było więcej stwierdzonych przestępstw w zakresie fałszywych zeznań. Odnosząc powyższe do analizy linii orzeczniczej sądów powszechnych oraz Sądu Najwyższego, należy stwierdzić, że skazanie za popełnienie tego czynu obwarowane jest licznymi, wcześniej opisanymi warunkami. Należy mieć zatem na uwadze nie tylko szereg okoliczności, ale także potencjalną nieumyślność działania sprawcy.

Bibliografia

Literatura

Bielski M., *Wylączenie przestępności składania fałszywych zeznań w związku z przystępującym sprawcy czynu zabronionego prawem do obrony*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2011, nr 3, s. 73–92.

Bojańczyk A., „Fałszywa opinia” – co to znaczy, „Rzeczpospolita. Prawo co dnia” 2006, nr 4, s. 28.

Bojańczyk A., *Uprawnienie do składania fałszywych wyjaśnień – jak długo jeszcze?*, „Palestra” 2014, nr 9, s. 137–143.

Czabański J., *Prawo do milczenia czy do kłamstwa*, „Rzeczpospolita. Prawo co dnia” 2008, nr 2, s. 29.

Czabański J., *Prawo do milczenia czy prawo do kłamstwa*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 12, s. 35–50.

Czekaj M., *Udział obrońcy w postępowaniu przygotowawczym w nowym kodeksie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 1, s. 37–48.

Czyżak M., *Notariusz jako świadek w procesie karnym*, „Nowy Przegląd Notarialny” 2005, nr 2, s. 22.

Dembiński A., *Formularze wydawane przez rady gmin – problemy praktyczne*, „Doradztwo Podatkowe” 2014, nr 7, s. 23–24.

Dziesiński P., *Odpowiedzialność karna za przestępstwo składania fałszywych zeznań (art. 233 k.k.)*, „Prokurator” 2007, nr 3–4, s. 147–159.

⁶⁰ Statystyka sądowa 2013–2017, www.statystyka-sadowa.-prawomocne-osadzenia-osob-doroslych-2013-2017.pdf, dostęp: 07.07.2020; zob. też statystkę w tym zakresie od 1999 r., statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwno-11/63579,Falszywe-zeznania-art-233.html, dostęp: 07.07.2020.

Fingas M., *Pozaprocesowy kontakt obrońcy ze świadkiem w procesie karnym*, „Ius Novum” 2015, nr 4, s. 48–65.

Gierula I., *Obrońca a kłamstwo. Uwagi na tle karnoprawnych granic wykonywania obrony*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 9, s. 40–53.

Gruszecka D., *Zasięg prawa do obrony w kontekście odpowiedzialności za fałszywe zeznania*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2010, nr 2, s. 139–162.

Gubała M., *O niektórych proceduralnych aspektach odpowiedzialności dyscyplinarnej w służbie cywilnej*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2012, nr 12, s. 54–66.

Jachimowicz M., *Odpowiedzialność karna za naruszenie przepisów ustaw samorządowych*, „Prokuratora i Prawo” 2009, nr 7–8, s. 102–114.

Jachimowicz M., *Odpowiedzialność karna za naruszenie przepisów ustawy o pracownikach samorządowych*, „Samorząd Terytorialny” 2008, nr 6, s. 60–65.

Kucharczyk M., *Pomówienie jako szczególny rodzaj „wyjaśnień” oskarżonego*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 4, s. 98.

Kukuła Z., *Przestępstwo składania fałszywych zeznań w orzecznictwie sądowym*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2012, nr 1–2, s. 145–158.

Kukuła Z., *Wpływ przestępstwa na akty administracyjne*, „Samorząd Terytorialny” 2013, nr 1–2, s. 137–148.

Kulik M., *Czy bezpodstawne uchylene się od złożenia zeznania jest zatajeniem prawdy w rozumieniu art. 233 § 1 k.k.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2003, nr 3, s. 43.

Kurzępa B., *Możliwość stosowania podstępu w trakcie przesłuchania biegłego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2004, nr 2, s. 76.

Kurzępa B., *Stosowanie podstępu w toku czynności karno-procesowych. Podstęp w trakcie przesłuchania*, „Prokurator” 2002, nr 3–4, s. 15–37.

Nawrocki M., *Pouczenie jako (nie)zbędny warunek odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 7–8, s. 144–157.

Malinowski A., *Kłamstwo a fałszywe zeznanie*, „Edukacja Prawnicza” 2014, nr 5, s. 9–12.

Marcinkowski W., *Wybrane zagadnienia z praktyki stosowania prawa karnego materialnego i procesowego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2005, nr 4, s. 128.

Młynarczyk Z., *Fałszywe zeznania w polskim prawie karnym*, Warszawa 1971, s. 3.

Mozgawa M. red., *Kodeks karny. Komentarz, wyd. VII, Komentarz do art. 233 k.k.*, Lex 2015/el.

Pachnik K., *Przesłanki odpowiedzialności karnej biegłego w świetle artykułu 233 § 4 Kodeksu karnego (zarys ujęcia)*, „Prokurator” 2010, nr 3, s. 56–67.

Pawełek M., *Urojone prawo do obrony a odpowiedzialność za fałszywe zeznania*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 4, s. 152–160.

Pilch A., *Status pokrzywdzonego w świetle przepisów art. 233 i 270 Kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 2009, nr 8, s. 85–97.

Piórkowska-Flieger J., *Komentarz do art. 233 k.k.*, w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. VII*, red. T. Bojarski, Lex 2016/el.

Pohl Ł., *Składanie nieprawdziwych wyjaśnień przez oskarżonego w polskim postępowaniu karnym – szkic teoretycznoprawny*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 6, s. 38–44.

Razowski T., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, Komentarz do art. 233 k.k.*, red. J. Giezek, Lex 2014/el.

Rusinek M., *O „prawie do kłamstwa” (artykuł polemiczny)*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 4, s. 83–92.

Rutkowski S., *Udział prokuratora w postępowaniu karnym przed sądem I instancji, cz. II*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 6, s. 131–156.

Sławiński M., *Penalizacja złożenia fałszywego oświadczenia majątkowego przez osobę pełniącą funkcję publiczną. Wybrane aspekty dotyczące bezprawności, systematyki przepisów oraz dobra prawnie chronionego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, nr 1, s. 101–126.

Sławiński M., *Znamiona przedmiotowe i podmiotowe przepisów penali-zujących złożenie fałszywego oświadczenia majątkowego przez osobę pełni-cą funkcję publiczną (wykładnia art. 233 § 6 k.k. w zw. z art. 233 § 1 k.k. oraz art. 14 ustawy antykorupcyjnej)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, nr 4, s. 33–55.

Stefański R.A., *Przegląd uchwał Izby Karnej oraz Wojskowej Sądu Najwyż-szego w zakresie prawa karnego procesowego za 2002 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2003, nr 2, s. 102.

Stefański R.A., *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w za-kresie prawa karnego materialnego i prawa wykroczeń za 2007 r.*, „Wojsko-wy Przegląd Prawniczy” 2008, nr 1, s. 118–171.

Stefański R.A., *Przegląd uchwał izby karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego i prawa wykro-czeń za 2008 r.*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2009, nr 1, s. 88–127.

Stefański R.A., *Przestępstwo zatajania dowodów niewinności – art. 236 k.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 9, s. 40–53.

Stefański R.A., *Zawiadomienie o niepopelnionym przestępstwie w świetle prawa karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 10, s. 31–43.

Stępień T., *Rola świadka w prawie karnym*, Toruń 2012.

Sitkowska K., *Fałszywe zeznania w teorii i w praktyce*, Warszawa 2011.

Szewczyk M., *Kilka uwag dotyczących przestępstw przeciwko wymiarowi sprawiedliwości*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 6, s. 23–27.

Tarapata S., Zakrzewski P., *Czy to koniec sporu dotyczącego kwestii ponoszenia odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań przez sprawcę uprzednio popelnionego przestępstwa? Rzecz o wykładni znamion typu czynu zabronionego z art. 233 § 1a k.k.*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, Warszawa 2017, s. 374–417.

Tyszkiewicz L., w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. IV, Komentarz do art. 233 k.k.*, red. M. Filar, Lex 2014/el.

Urbaniak-Mastalerz I., *Badanie umyślności przestępstwa składania fałszywych zeznań*, w: *Współczesna przestępczość i patologie społeczne z perspektywy interdyscyplinarnych badań kryminologicznych*, red. E. Pływaczewski, E. Jurgielewicz-Delegacz, D. Dajnowicz-Piasecka, Warszawa 2017, s. 255–267.

Urbaniak-Mastalerz I., *Czy pieniactwo sądowe powinno być uznane za przestępstwo? Rozważania na tle wyników badań*, „Prawo i Więź” 2015, nr 2 (12), s. 68–93.

Urbaniak-Mastalerz I., *Między biegłym a świadkiem, czyli o roli specjalistów w procesie karnym*, „Państwo Prawne” 2018, nr 1 (8), rok wyd. VIII, s. 202–215.

Urbaniak-Mastalerz I., rozdz. 13, *Inni uczestnicy postępowania karnego*, w: *System Prawa Karnego Procesowego*, red. C. Kulesza, t. VI, Warszawa 2016, s. 1302–1378.

Warchoń M., *Czy świadkowie mają prawo kłamać*, „Rzeczpospolita. Prawo co dnia” 2007, nr 8, s. 25.

Wąsik D., *Wybrane zagadnienia przestępstwa składania fałszywych zeznań przez żołnierzy (art. 233 § 1 k.k.)*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2014, nr 4, s. 100–112.

Wereśniak-Masri I., *Bezpodstawna odmowa złożenia zeznania*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 11, s. 86–94.

Wiak K., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2012, s. 1050.

Wiliński P., *Składanie nieprawdziwych wyjaśnień w postępowaniu karnym – artykuł polemiczny*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 2, s. 70–75.

Wilk L., *Aksjologiczne problemy stanu wyższej konieczności*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 11, s. 37–51.

Orzecznictwo

Postanowienie NSA (N) z dnia 10 września 2008 r., II GZ 214/08, Legalis nr 815396.

Postanowienie NSA z dnia 26 listopada 2008 r., II FZ 509/08, Legalis nr 822302.

Postanowienie SA w Gdańsku z dnia 16 maja 2001 r. II AKo 9/01, Legalis nr 52713.

Postanowienie SN z dnia 1 kwietnia 2005 r., IV KK 42/05, Legalis nr 69433.

Postanowienie SN z dnia 2 lutego 2004 r., V KK 168/03, Legalis nr 61988.

Postanowienie SN z dnia 4 czerwca 2019 r., V KK 323/18, Legalis nr 1967627.

postanowienie SN z dnia 5 stycznia 2004 r., V KO 63/03, Legalis nr 100375.

Postanowienie SN z dnia 13 maja 2010 r., II KK 274/09, Legalis nr 389770.

Postanowienie SN z dnia 15 stycznia 2020 r., I KZP 10/19, Legalis nr 2272428.

Postanowienie SN z dnia 21 marca 2001 r., IV KKN 74/01, Legalis nr 59711.

Postanowienie SN z dnia 22 maja 2019 r., V KK 187/19, Legalis nr 1922675.

Postanowienie SN z dnia 22 września 2008 r., IV KK 241/08, Legalis nr 118119.

Postanowienie SN z dnia 23 kwietnia 2002 r., I KZP 10/02, Legalis nr 53538.

Postanowienie SN z dnia 23 września 2008 r., I KZP 18/08, Legalis nr 107330.

Postanowienie SN z dnia 25 listopada 2010 r., IV KK 178/10, Legalis nr 412579.

Postanowienie SN z dnia 25 marca 2010 r., IV KK 316/09, Legalis nr 240719.

Postanowienie SN z dnia 30 lipca 2007 r., II KO 64/06, Legalis nr 161836.

Postanowienie SN z dnia 30 października 2003 r., WZ 45/03, Legalis nr 97428.

Postanowienie SR Sucha Beskidzka z dnia 29 listopada 2016 r., II Kp 110/16, Legalis nr 1650964.

Uchwała SN (7) z dnia 22 stycznia 2003 r., I KZP 39/02, Legalis nr 55869.

Uchwała SN z dnia 19 czerwca 2009 r., SNO 10/09, Legalis nr 266547.

Uchwała SN z dnia 20 września 2007 r., I KZP 26/07, Legalis nr 87069.

Uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2007 r., I KZP 4/07, Legalis nr 82060.

Uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2007 r., I KZP 4/07, Legalis nr 82060.

Wyrok SA Katowice z dnia 23 marca 2011 r., II AKa 468/10, Legalis nr 373824.

Wyrok SA Łódź z dnia 19 czerwca 2001 r., II Aka 74/01; Legalis nr 54958.

Wyrok SA Łódź z dnia 29 stycznia 2002 r., II AKa 255/01, Legalis nr 63351.

Wyrok SA w Katowicach z dnia 8 grudnia 2005 r., II AKa 68/05, Legalis nr 73264.

Wyrok SA w Katowicach z dnia 11 lutego 2013 r., II AKa 268/12, teza 2, Legalis nr 735419.

Wyrok SA w Katowicach z dnia 24 maja 2013 r., II AKa 563/12, Legalis nr 750481.

Wyrok SA w Warszawie z dnia 22 sierpnia 2012 r., VI ACa 1306/11, Legalis nr 740435.

Wyrok SA Warszawa z dnia 20 maja 2013 r., II AKa 129/13, Legalis nr 1049055.

Wyrok SA Warszawa z dnia 27 lutego 2017 r., II AKa 278/16, Legalis nr 1581245.

Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 6 grudnia 2012 r., II AKa 351/12, Legalis nr 746877.

Wyrok SA Wrocław z dnia 16 listopada 2016 r., II AKa 278/16, Legalis nr 1556323.

Wyrok SN z dnia 1 kwietnia 2003 r., IV KK 202/02, Legalis nr 97189.

Wyrok SN z dnia 2 kwietnia 2012 r., V KK 437/11, Legalis nr 490609.

Wyrok SN z dnia 2 października 2014 r., IV KK 82/14, Legalis nr 1084479.

Wyrok SN z dnia 3 czerwca 2002 r., III KKN 342/99, Legalis nr 57478.

Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2012 r., IV KK 54/12, Legalis nr 490582.
Wyrok SN z dnia 3 sierpnia 2006 r., III KK 133/06, Legalis nr 79847.
Wyrok SN z dnia 3 września 2015 r., V KK 225/15, Legalis nr 1326448.
Wyrok SN z dnia 4 lipca 2000 r., WKN 12/00, Legalis nr 150173.
Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2006 r., IV KK 391/06, Legalis nr 94578.
Wyrok SN z dnia 6 września 2005 r., WK 18/05, Legalis nr 106972.
Wyrok SN z dnia 7 września 2004 r., WK 18/04, Legalis nr 122966.
Wyrok SN z dnia 9 kwietnia 2008 r., IV KK 501/07, Legalis nr 118528.
Wyrok SN z dnia 11 lutego 2009 r., III KK 245/08, Legalis nr 210104.
Wyrok SN z dnia 12 lutego 2009 r., III KK 339/08, Legalis nr 240855.
Wyrok SN z dnia 13 listopada 2002 r., V KK 43/02, Legalis nr 57436.
Wyrok SN z dnia 17 października 2012 r., IV KK 99/12, Legalis nr 981670.

Wyrok SN z dnia 18 kwietnia 2013 r. II KK 97/13, Legalis nr 641395.
Wyrok SN z dnia 18 maja 2009 r., IV KK 459/08, Legalis nr 172059.
Wyrok SN z dnia 18 sierpnia 2005 r., WA 21/05, Legalis nr 71485.
Wyrok SN z dnia 19 kwietnia 2012 r., III KK 21/12, Legalis nr 490667.
Wyrok SN z dnia 19 kwietnia 2012 r., III KK 23/12, Legalis nr 490669.
Wyrok SN z dnia 19 kwietnia 2012 r., V KK 42/12, Legalis nr 490702.
Wyrok SN z dnia 19 listopada 2015 r., II KK 212/15, Legalis nr 1361407.
Wyrok SN z dnia 19 maja 2010 r., V KK 89/10, Legalis nr 385396.
Wyrok SN z dnia 20 stycznia 2012 r., III KK 431/11, Legalis nr 471146.
Wyrok SN z dnia 21 listopada 2014 r., III KK 348/14, Legalis nr 1157472.
Wyrok SN z dnia 22 listopada 2012 r., V KK 265/12, Legalis nr 549649.
Wyrok SN z dnia 24 kwietnia 2007 r., IV KK 127/07, Legalis nr 86449.
Wyrok SN z dnia 24 maja 2012 r., V KK 62/12, Legalis nr 492221.
Wyrok SN z dnia 24 maja 2018 r., V KK 434/17, Legalis nr 1798261.
Wyrok SN z dnia 30 czerwca 2009 r., V KK 25/09, Legalis nr 216805.
Wyrok SN z dnia 30 czerwca 2009 r., V KK 25/09, Legalis nr 216805.
Wyrok z dnia 18 maja 2009 r., IV KK 459/08, Legalis nr 172059.
Wyrok z dnia 21 stycznia 2008 r., III KK 403/07, Legalis nr 99004.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2020, poz. 1444 t.j.).

Ustawa z dnia 11 marca 2006 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2016, poz. 437).

Źródła internetowe

Statystyka sądowa 2013–2017, www.statystyka-sadowa.-prawomocne-osadzenia-osob-doroslych-2013-2017.pdf, dostęp: 07.07.2020.

Statystyka od 1999 r., statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-11/63579,Falszywe-zeznania-art-233.html, dostęp: 07.07.2020.

Jarosław Tekliński¹

**PODSTAWY ZAKOŃCZENIA ODROCZENIA
WYKONANIA KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI**

**GROUND FOR ENDING A POSTPONEMENT IN
THE EXECUTION OF A CUSTODIAL SENTENCE**

Otrzymano: 01.08.2020 Zaakceptowano: 11.10.2020 Opublikowano: 03.12.2020

DOI: 10.5604/01.3001.0014.4887

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Jednym z nielicznych odstępstw od zasady bezzwłocznego wykonania kary, wyrażonej w art. 9 § 1 k.k.w.², jest instytucja jej odroczenia, której przesłanki stosowania określają przepisy art. 150 k.k.w. i art. 151 k.k.w.

Odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności nie ma charakteru bezwzględnie, albowiem wystąpienie w okresie jego trwania pewnych stanów faktycznych lub prawnych, może skutkować jego ustaniem.

Przedmiotem artykułu autor czyni analizę podstaw zakończenia odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności ze szczególnym uwzględnieniem instytucji odwołania odroczenia i modyfikacji orzeczenia w trybie art. 24 k.k.w.

W opracowaniu posłużono się metodą analizy dogmatycznej, kładąc nacisk, aczkolwiek z różnym nasileniem, na elementy takie jak: opis oraz systematyzacja norm prawnych, ich wykładnia oraz ustalanie i definiowanie pojęć.

¹ Mgr Jarosław Tekliński, wiceprezes i przewodniczący Wydziału Karnego Sądu Rejonowego w Przasnyszu, wykładowca w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, doktorant w INP PAN, autor do korespondencji: Jarosław Tekliński, e-mail: jtekliński132@wp.pl, ORCID: 0000-0003-4118-0397.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 2020, poz. 523 t.j.) – zwana dalej k.k.w.

Problematyka podstaw zakończenia odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności stanowi zdaniem autora-praktyka z jednej strony atrakcyjny, pod względem teoretycznym, obszar dociekań naukowych, z drugiej zaś ważki problem, z jakim przychodzi się mierzyć w praktyce organów wymiaru sprawiedliwości. Jest również wątkiem, któremu nauka zdaje się poświęcać zbyt mało uwagi. Taki stan rzeczy ponad wszelką wątpliwość przesądza potrzebę eksploracji naukowej podjętego tematu. Jej wyniki pozwalają na konkluzję, że aktualna regulacja prawna wymaga korekty, której kierunek, przez wskazanie propozycji zmiany obowiązujących przepisów, autor przedstawia w niniejszym opracowaniu.

Słowa kluczowe: art. 24 k.k.w., odwołanie odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności, porządek prawny, skazany, środki zabezpieczające, tymczasowe aresztowanie, uchylenie lub zmiana orzeczenia

Abstract

One of the few exceptions to the principle of the immediate execution of a penalty, expressed in Article 9 § 1 of the Executive Penal Code, is the institution of its deferral. The conditions of its application are specified in the provisions of Article 150 and Article 151 of the Executive Penal Code.

Postponement of a custodial sentence is not absolute, because the occurrence of certain factual or legal conditions during its duration may result in its termination.

The subject of the article is to analyse the grounds for ending the postponement of a custodial sentence, with particular emphasis on the institution of appealing the postponement, and modification of the decision pursuant to Article 24 of the Executive Penal Code.

The study uses the method of dogmatic analysis, emphasizing, albeit with different intensity, elements such as: description and systematization of legal norms, their interpretation as well as establishing and defining concepts.

In the opinion of the author, the issue of the grounds for ending a postponement of a custodial sentence is, on the one hand, an attractive area of scientific research from a theoretical perspective. On the other hand, it is an important problem faced in the practice of judicial authorities. It is also a subject to which science seems to devote too little attention. Such a state of affairs undoubtedly determines the need for scientific exploration

of the subject under consideration. Its results allow for the conclusion that the current legal regulation requires correction, the direction of which, by indicating the proposed changes to the applicable regulations, is presented by the author in this study.

Key words: Article 24 of the Executive Penal Code, cancellation of the postponement of a custodial sentence, legal order, convicted person, precautionary measures, temporary arrest, revocation or amendment of the decision

Wprowadzenie

Celem opracowania jest analiza przepisu art. 156 k.k.w. statuującego przesłanki odwołania odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności i ustania odroczenia z mocy prawa. Zostanie ona przeprowadzona na tle prezentacji innych podstaw, skutkujących zakończeniem odroczenia, ze szczególnym uwzględnieniem przepisu art. 24 k.k.w., wprowadzającego możliwość korekty orzeczenia wydanego w postępowaniu wykonawczym.

Rzeczona analiza posłużyć ma udzieleniu odpowiedzi na pytanie o celowość funkcjonowania w kodyfikacji karnej wykonawczej przepisu regulującego odwołanie odroczenia wykonania kary, w tym i statuującego przesłankę jego ustania z mocy prawa, a w dalszej kolejności na pytanie, czy przepis ten kompleksowo reguluje omawiane zagadnienia, czy też *de lege ferenda* wymaga korekty, ewentualnie usunięcia z przestrzeni normatywnej.

Jako hipotezę badawczą przyjęto założenie o bezwzględnej konieczności obowiązywania na gruncie normatywnym reguł umożliwiających odwołanie odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności i jego ustanie z mocy prawa, przy czym założono również, że przepis art. 156 k.k.w. wymaga *de lege ferenda* koniecznej zmiany.

W artykule posłużono się metodą analizy dogmatycznej, kładąc nacisk, aczkolwiek z różnym nasileniem, na elementy takie jak: opis oraz systematyzacja norm prawnych, ich wykładnia oraz ustalanie i definiowanie pojęć. Rzeczona eksploracja została przeprowadzona w oparciu o reguły wykładni, przede wszystkim językowej, aczkolwiek autor, wszędzie tam, gdzie uznał to za konieczne, sięgnął również po reguły wykładni: systemowej, funkcjonalnej i celowościowej. Rozważania teoretycznoprawne

zostały wzbogacone o poglądy, wyrażone tak w doktrynie, jak i w orzecnictwie, koherentne z problematyką będącą przedmiotem artykułu.

Prawo karne wykonawcze rządzi się wieloma zasadami, spośród których na centralny plan wysuwają się m.in. zasada indywidualizacji wykonania kary oraz zasada elastycznej modyfikacji kar i innych środków penalnych³.

Realizacji wspomnianych reguł służy możliwość wszczęcia postępowań incydentalnych, zmierzających do modyfikacji uprzednio wydanych orzeczeń. Ich zainicjowanie mogą uzasadniać tak okoliczności niezależne od skazanego jak i zależne, a dotyczące progresu w procesie jego readaptacji społecznej czy też postępującej demoralizacji. Zdarzają się również sytuacje, które powstały lub ujawniły się już po wydaniu orzeczenia, a które gdyby były znane sądowi lub miały miejsce w dacie wydania orzeczenia, skutkowałyby podjęciem innego rozstrzygnięcia niż to, które zostało wydane.

W literaturze przedmiotu wskazuje się na cztery formy uchylecia lub zmiany postanowienia wydanego w postępowaniu wykonawczym⁴. Po pierwsze, odstępianie od poprzedniej decyzji w trybie i na zasadach wskazanych w k.k.w. Taką sytuację przewiduje m.in. art. 156 k.k.w. Po drugie, zmiana lub uchYLECIE postanowienia w trybie art. 24 k.k.w. w tych wszystkich przypadkach, w których jego zastosowania nie wyłącza przepis szczególny. Takim jest m.in. ww. przepis art. 156 k.k.w.⁵ Po trzecie, wznowienie postępowania w granicach określonych w art. 540–540b k.p.k.⁶ w zw. z art. 1 § 2 k.k.w. Po czwarte, uchYLECIE orzeczenia w trybie kasacji (zob. art.: 519, 521, 523 k.p.k. i art. 537 k.p.k. w zw. z art. 1 § 2 k.k.w.). Dodać można punkt piąty, w którym mieścić się będzie uchYLECIE orzeczenia w trybie skargi nadzwyczajnej (art. 89 § 1 i art. 95 pkt 2 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym)⁷.

³ Szerzej na ten temat zob. np. S. Paweła, *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*, Kraków 2003, s. 79–87; Z. Hołda, w: Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005, s. 23; T. Kalisz, *Zasady prawa karnego wykonawczego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, t. XVII, red. L. Bogunia, Wrocław 2005.

⁴ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. 4, Warszawa 2017, s. 210–211. Modyfikacja orzeczenia może nastąpić również wskutek jego uchylecia lub zmiany przez sąd, w wyniku jego zaskarżenia.

⁵ *Ibidem*, s. 215.

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2020, poz. 30 t.j.) – zwana dalej k.p.k.

⁷ Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. 2019, poz. 825 t.j.).

Pomijając chwilowo analizę dwóch pierwszych kategorii⁸, która to ocena będzie wypełniała w znacznej części treść opracowania, wypada sygnalizować, że stosowanie trzeciej i czwartej formy jest niedopuszczalne, jeżeli wzruszenie orzeczenia może nastąpić w trybie art. 24 k.k.w.⁹ Zważywszy na fakt, że z mocy art. 95 pkt 2 ustawy o Sądzie Najwyższym, w zakresie nieuregulowanym jej przepisami, do skargi nadzwyczajnej, w tym postępowania w sprawie tej skargi, stosuje się przepisy k.p.k. dotyczące kasacji, wskazać należy, że uwaga odnosząca się do prymatu wzruszenia orzeczenia w trybie art. 24 k.k.w. nad możliwością jego korekty w drodze kasacji zachowuje aktualność również w odniesieniu do skargi nadzwyczajnej.

Zamykając tę część wywodów należy stwierdzić, że postępowanie w sprawach zakończonych postanowieniem wydanym w przedmiocie odroczenia nie podlega wznowieniu¹⁰, samo zaś postanowienie, jako niekończące postępowania w sprawie, nie podlega zaskarżeniu w trybie kasacji¹¹ czy skargi nadzwyczajnej.

Przed przejściem do szczegółowego przeglądu instytucji mieszczących się w granicach tytułowej problematyki, a uregulowanych w art. 156 k.k.w. i 24 k.k.w., należy sygnalizacyjnie odnotować, że zakończenie odroczenia, bez względu na przesłanki jego udzielenia, może nastąpić

⁸ Celowość omówienia problematyki związanej z art. 24 k.k.w., pomimo tego, że przepis ten został zamieszczony w oddziale 2 rozdziału IV k.k.w. pt. „Postępowanie przed sądem”, uzasadniona jest charakterem tej instytucji. Po pierwsze, nie jest ona środkiem odwoławczym – tak słusznie K. Dąbkiewicz, *Komentarz do art. 24 k.k.w.*, w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, wyd. IV*, 2018, WKP nr 10773, teza 3. Po drugie, jest zbliżona do instytucji wznowienia postępowania – zob. K. Dąbkiewicz, *op. cit.*, *Komentarz do art. 24 k.k.w.*, WKP nr 10773, teza 4 i literatura tam przytoczona. Wreszcie po trzecie, instytucja ta jest zbliżona do odwołania odroczenia wykonania kary, albowiem podobnie jak i ono, stanowi środek reformacji orzeczenia, pozwalający na reakcję sądu, w zależności od aktualnej sytuacji skazanego.

⁹ Postanowienia SN z dnia: 05.02.2003 r., V KK 241/02, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 2003 nr 5–6, poz. 49, „Biuletyn Biura Orzecznictwa Sądu Najwyższego” 2003, nr 4, s. 21; 04.11.2008 r., II KO 55/08, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 2008, nr 12, poz. 105, s. 55 i 21.03.2019 r., IIIKZ 14/19, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego” 2019, z. 7, nr 35.

¹⁰ Postanowienie SN z dnia 8.04.2016 r., II KO 7/16, Legalis nr 1481905 z aprobującą glosą W. Juchacza, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 kwietnia 2016 r., sygn. II KO 7/16*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 1.

¹¹ Postanowienia SN z dnia: 19.06.1996 r., II KZ 19/96, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1996, nr 9–10, poz. 62 i 26.08.1996 r., IIKZ 34/96, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1996, nr 9–10, poz. 63.

wskutek jego „wygaśnięcia”¹². Z sytuacją taką będziemy mieli do czynienia w szczególności, gdy:

1. upłynął termin odroczenia (*argumentum a contrario* art. 150 § 1 i 151 § 1 i 3 k.k.w.);
2. postępowanie wykonawcze zostało umorzone z uwagi na zaistnienie ujemnej przesłanki w postaci: śmierci skazanego, przedawnienia wykonania kary lub innej przyczyny je wyłączającej (art. 15 § 1 k.k.w.);
3. uchylono wyrok orzekający karę, której wykonanie odroczone w trybie: kasacji, wznowienia postępowania czy skargi nadzwyczajnej (art. 538 § 1 k.p.k., art. 547 § 2 k.p.k., art. 91 ustawy o Sądzie Najwyższym);
4. objęto prawomocnym wyrokiem łącznym karę, której wykonanie uprzednio odroczone (art. 576 § 1 k.p.k.);
5. ułaskawiono skazanego (art. 560 k.p.k. i nast.).

Wygaśnięcie odroczenia może nastąpić również w przypadku szczególnym, a mianowicie dobrowolnego stawiennictwa skazanego do zakładu karnego już po udzieleniu odroczenia, a przed zwrotem do sądu dokumentacji z jednostki penitencjarnej¹³. Gdyby stawiennictwo nastąpiło po zwrocie dokumentacji osadzeniowej, skazanemu odmówiono by przyjęcia do zakładu karnego, to zaś nie miałyby *ex lege* przełożenia na dalszy bieg odroczenia¹⁴.

¹² G. Wiciński, *Postępowania incydentalne związane z wykonaniem kary pozbawienia wolności w programie probacji*, Łódź 2012, s. 208–209.

¹³ Zgodnie z § 399 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. 2019, poz. 1141) w przypadku zawieszenia postępowania wykonawczego lub odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności, co do której orzeczenie skierowano do wykonania, osoba funkcyjna lub osoba przez nią upoważniona, niezwłocznie przesyła odpis postanowienia do właściwej jednostki penitencjarnej oraz zawiadamia jednostkę Policji, której polecono doprowadzenie skazanego. W przypadku natomiast żołnierza zasadniczej służby wojskowej lub osoby powołanej do pełnienia takiej służby, o wydaniu ww. orzeczeń zawiadamia się dowódcę jednostki, w której skazany pełni służbę albo właściwą komendę uzupełnień (ust. 2).

¹⁴ Zgodnie z § 58 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności (Dz.U. 2020, poz. 869 t.j.) w sytuacji, gdy sąd powiadomił administrację jednostki penitencjarnej o odroczeniu wykonania kary lub zawieszeniu postępowania wykonawczego w sprawie, w której termin początku okresu wykonywania kary jeszcze nie nastąpił, orzeczenie wraz z nakazem przyjęcia zwraca się, za wyjątkiem

Podany przykład nie wyjaśnia momentu, z jakim nastąpi „wygaśnięcie” odroczenia. Będzie nim wprowadzenie kary do wykonania, co nastąpi z chwilą przyjęcia skazanego do zakładu karnego. Celowo przy tym używam wyrażenia „wprowadzenie kary do wykonania”, przeciwstawiając je wyrażeniu „rozpoczęcie odbywania (wykonywania) kary”, albowiem nie są to wyrażenia synonimiczne. To po pierwsze. Po drugie zaś, zarówno w literaturze przedmiotu, jak i w orzecznictwie sądów apelacyjnych, wyrażenia te traktowane są zamiennie, co w mojej ocenie nie jest właściwe, a przede wszystkim może być mylące¹⁵.

Dalsze wywody zacznijmy od przedstawienia obowiązującej regulacji prawnej.

Zasady dotyczące kierowania orzeczenia do wykonania określa przepis art. 11 k.k.w., który w § 1 stanowi m.in., że sąd kierując orzeczenie do wykonania, przesyła jego odpis lub wyciąg z klauzulą wykonalności, a jeżeli orzeczenie jest prawomocne, z zaznaczeniem daty prawomocności, właściwemu do wykonania organowi. W przypadku wyroku skazującego będzie to dyrektor jednostki penitencjarnej (§ 2 i 4), który z mocy § 5 zobligowany jest do zawiadomienia sądu zarówno o przystąpieniu do wykonania orzeczenia, jak i zakończeniu jego wykonywania.

Zgodnie z art. 80a k.k.w., jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, początek wykonywania kary liczy się od dnia¹⁶:

- 1) przyjęcia skazanego, w przypadku, gdy dobrowolnie zgłosił się do odbycia kary,
- 2) jego zatrzymania, w przypadku, gdy został doprowadzony do odbycia kary,
- 3) wprowadzenia do wykonania orzeczenia w stosunku do osoby pozbawionej wolności.

tych orzeczeń, którymi wymierzono karę objętą zarządzeniem sędziego penitencjarnego o zmianie kolejności wykonania kar lub karę zastępczą, której początek wykonywania ustalono w sposób określony w § 53 ust. 2 rozporządzenia.

¹⁵ Należy przy tym podkreślić, że poglądy te odnoszą się do określenia momentu, do którego można procedować w przedmiocie odroczenia. Brak jest jednak przeszkód, by uwagi te wykorzystać na potrzeby niniejszego opracowania. Już w tym miejscu zaznaczyć należy, niejako wyprzedzając dalsze rozważania, że słowo „odbywać” jest synonimem słowa „wykonywać” – zob. Synonim.NET – strona dostępna pod adresem: <https://synonim.net/synonim/odbywa%C4%87>, dostęp: 11.09.2020.

¹⁶ Zob. również postanowienie SA w Lublinie z dnia 15.11.2006 r., II AKzw 816/06, LEX nr 314631.

Zgodnie z dyspozycją przepisu art. 80 § 1 k.k.w., w przypadku skazania osoby na kilka kar skutkujących pozbawieniem wolności, kary te wykonuje się w takiej kolejności, w jakiej wpłynęły do wykonania orzeczenia, którymi wymierzono te kary. W ostatniej kolejności wykonuje się kary zastępcze: pozbawienia wolności oraz aresztu za nieuiszczoną grzywnę.

Przechodząc do sygnalizowanych wyżej poglądów doktryny, K. Mrozek¹⁷ i C. Waldziński¹⁸, wskazując na podstawową przesłankę dopuszczalności orzekania w przedmiocie odroczenia, posługują się terminem „niewprowadzenie do wykonania kary pozbawienia wolności”. W. Sych¹⁹ akcentuje „rozpoczęcie wykonywania kary”, podkreślając, że najczęściej będzie to chwila dobrowolnego stawiennictwa do zakładu karnego lub zatrzymania skazanego w celu doprowadzenia do odbycia kary (zob. uwagi wyżej dotyczące art. 80a k.k.w.). S. Paweła²⁰ używa terminu „rozpoczęcie odbywania kary”, zaś K. Dąbkiewicz podaje, że rozstrzygnięcie o odroczeniu jest dopuszczalne, „gdy skazany nie rozpoczął jeszcze wykonywania kary”²¹. G. Wiciński²² posługuje się terminem „przystąpienie do odbywania kary”.

Jeżeli chodzi o orzecznictwo, to w postanowieniu SA we Wrocławiu z dnia 25.01.2010 r.²³ czytamy, że rozstrzygnięcie w przedmiocie odroczenia dopuszczalne jest przed wprowadzeniem do wykonania kary pozbawienia wolności. Inaczej w postanowieniu SA w Lublinie z dnia 21.01.2009 r.²⁴, gdzie wskazano, że odroczenie może być zastosowane, gdy skazany nie

¹⁷ K. Mrozek, „Zbyt ciężkie skutki natychmiastowego wykonania kary” jako podstawowa przesłanka fakultatywnego odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, t. XXXV, AUWr No 3670, red. T. Kalisz, Wrocław 2015, s. 110.

¹⁸ C. Waldziński, *Fakultatywne odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności w orzecznictwie sądowym*, „Iustitia” 2013, nr 4 (14), s. 193.

¹⁹ W. Sych, w: A. Gerecka-Żołyńska, W. Sych, *Prawo karne wykonawcze. Zagadnienia procesowe*, Warszawa 2014, s. 152.

²⁰ S. Paweła, *Prawo karne...*, s. 254. Podobnie K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 702.

²¹ K. Dąbkiewicz, *op. cit.*, *Komentarz do art. 150 k.k.w.*, WKP nr 10773, teza 1. Tak też: K. Nowicki, *Odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności*, „Państwo i Prawo” 2010, z. 12, s. 53; C. Nowak, *Modyfikacje w zakresie wykonania kary bezwzględnie pozbawienia wolności – odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności i przerwa w wykonaniu kary pozbawienia wolności oraz problem niewykonania kary pozbawienia wolności*, w: *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, red. nauk. J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński, Warszawa 2009, s. 226 i J. Potulski, *Komentarz do art. 150 k.k.w.*, w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, wyd. 3*, red. J. Lachowski, Warszawa 2018, Legalis teza III, 7.

²² G. Wiciński, *Postępowania incydentalne...*, s. 102.

²³ II AKz w 1346/09, „Orzecznictwo Apelacji Wrocławskiej” 2010, nr 2, poz. 177.

²⁴ II AKz w 1114/08, LEX nr 517199.

rozpoczął odbywania kary, o odroczenie której wnosił, czyli *de facto* przed przyjęciem do zakładu karnego.

Jeżeli skazany ma do odbycia jedną karę, to używając wyrażen takich jak: kara odbywana, wykonywana czy wprowadzona do wykonania, w odniesieniu do tej kary będziemy mieli na myśli właśnie rzeczoną karę. Sprawa komplikuje się w sytuacji zaistnienia przypadku regulowanego przepisem art. 80 § 1 k.k.w., a więc wówczas, gdy skazany ma do odbycia co najmniej dwie kary.

Rekapitułując, w podanym przykładzie, gdyby skazany miał do wykonania dwie kary pozbawienia wolności lub więcej, a wykonanie np. tylko jednej z nich odroczone, kolejność ich odbywania/wykonania nie miałyby znaczenia. Wprowadzono je bowiem wszystkie do wykonania, tj. dokonano obliczenia kary z ustaleniem jej początku i końca.

1. Przesłanki odwołania odroczenia wykonania kary

1.1. Uwagi ogólne

Tytułowe, fakultatywne przesłanki statuuje przepis art. 156 § 1 k.k.w. Są to:

- 1) ustanie przyczyny, dla której udzielono odroczenia;
- 2) niewykorzystywanie przez skazanego odroczenia w celu, dla którego zostało one udzielone;
- 3) rażące naruszenie przez skazanego porządku prawnego w okresie odroczenia;
- 4) niewykonywanie obowiązków określonych w art. 151 § 4 k.k.w.²⁵

²⁵ Ponadto art. 336 § 2 k.k. przewiduje możliwość „zarządzenia wykonania odroczonej kary” w stosunku do żołnierza służby zasadniczej lub osoby powołanej do służby wojskowej, jeżeli skazany w okresie odroczenia rażąco narusza porządek prawny lub zasady dyscypliny wojskowej. Zdaniem S. Leleñala, przesłanki odwołania odroczenia, określone w art. 156 § 1 k.k.w. stosuje się również wobec ww. osób, za wyjątkiem żołnierza pełniącego terytorialną służbę wojskową dyspozycyjnie (zob. art. 157 k.k.w.). Autor ten wskazuje przy tym, że w przypadku żołnierzy, katalog przesłanek określonych w art. 156 k.k.w. uzupełnia przesłanka w postaci „rażącego naruszenia zasad dyscypliny wojskowej” – S. Leleñal, *Komentarz do art. 157 k.k.w.*, w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. 7, Warszawa 2020, Legalis teza 1–2. Przeciwnego zdania jest K. Postulski, który podaje, że przepis art. 336 § 2 k.k. jest przepisem szczególnym względem art. 156 k.k.w. – por. K. Postulski, *Odwołanie odroczenia i przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności*, „Palestra” 2014, nr 5–6, s. 16.

Jeżeli ich wystąpienie poprzedzi udzielenie skazanemu pisemnego upomnienia przez sądowego kuratora zawodowego, sąd odwołuje odroczenie, chyba że przemawiają przeciwko temu szczególne względy (art. 156 § 3 k.k.w.).

Dalsze rozważania należy poprzedzić uwagą o charakterze ogólnym, sprowadzającą się do twierdzenia, że ww. przesłanki mają charakter ocenny. Skłania to sąd każdorazowo nie tylko do wnikliwej analizy stanu faktycznego pod kątem wystąpienia określonej przesłanki, ale również zachowania skazanego pod kątem motywów i pobudek jego działania²⁶.

1.2. Ustanie przyczyny skutkującej udzieleniem odroczenia

Interpretacja przesłanki w postaci „ustania przyczyny dla której udzielono odroczenia”, jak słusznie zauważono w doktrynie, nie następuje żadnych trudności²⁷. Ustanie przyczyny oznacza, jak zasadnie dostrzega K. Postulski, „istotną zmianę sytuacji, która uprzednio dała podstawę do oceny, że wykonywanie kary powodowałoby dla skazanego lub jego rodziny skutki zbyt ciężkie”²⁸. Przyczyna ta powinna być szczegółowo opisana w treści uzasadnienia postanowienia sądu udzielającego odroczenia tak, by możliwa była w przyszłości weryfikacja stanu faktycznego pod kątem jej dalszego występowania lub też ustania. Poczynienie ustaleń w tym zakresie może utrudnić czy wręcz uniemożliwić użycie w uzasadnieniu zwrotów niedookreślonych, nieprecyzujących okoliczności, które legły u podstaw odroczenia. Tytułem przykładu, udzielenie odroczenia z uwagi na konieczność sprawowania osobistej opieki na członkiem rodziny bez wskazania, o którego członka chodzi, w przypadku, gdy skazany opiekował się obojgiem rodziców, a zmarło jedno z nich, może *de facto* uniemożliwić poczynienie ustaleń w przedmiocie istnienia przyczyny, z powodu której udzielono odroczenia. Skazany w takim przypadku może skutecznie podnosić, że odroczenie zostało udzielone z uwagi na konieczność opieki nad żyjącym rodzicem, a przy braku dowodów przeciwnych, argumentację tę należałoby uznać za przekonującą.

²⁶ Słusznie przy tym zauważa K. Postulski, by ocena okoliczności podmiotowo-przedmiotowych sprawy, nie doprowadziła do pozbawienia skazanego prawa do pobytu na wolności, pomimo formalnego zaistnienia jednej z opisywanych przesłanek, w sytuacji, gdy „istnieje pozytywna prognoza co do dalszego przebiegu zachowania i postawy skazanego na wolności” – zob. K. Postulski, *Odwołanie odroczenia...*, s. 12.

²⁷ *Ibidem*, s. 8.

²⁸ *Ibidem*.

W przypadku odroczenia obligatoryjnego, z ustaniem przyczyny jego udzielenia będziemy mieli do czynienia w sytuacji, w której stan zdrowia skazanego będzie uzasadniał twierdzenie, że nie istnieje już zagrożenie dla jego życia lub zdrowia na wypadek umieszczenia go w zakładzie karnym, w tym i z zapleczem szpitalnym. Ustalenie powyższego wymaga wiadomości specjalnych, a tym samym przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego/biegłych medyków.

W przypadku odroczenia fakultatywnego, jeżeli udzielono go:

1. z uwagi na zbyt ciężkie skutki dla skazanego lub jego rodziny – ustanie przyczyny należy wiązać np. z osiągnięciem zakładanego celu lub powstaniem sytuacji uniemożliwiającej jego osiągnięcie, tj. dla przykładu: wyremontowaniem domu, zdaniem egzaminu, ale i również jego niezdaniem, poddaniem się zabiegowi leczniczemu, jeżeli stan zdrowia skazanego nie stanowi przeciwskażeń do jego izolacji penitencjarnej, załatwieniem pilnych spraw rodzinnych, śmiercią osoby, nad którą skazany sprawował opiekę lub utratą możliwości do jej sprawowania itp.;
2. kobiecie ciężarnej lub osobie samotnie wychowującej dziecko w wieku do trzech lat – z ustaniem przyczyny będziemy mieli do czynienia w przypadku poronienia, jeżeli stan zdrowia kobiety nie stanowi przeciwskażeń do odbywania kary czy np. włączenia się w proces wychowania innej osoby, a tym samym utraty przez osobę skazaną statusu „osoby samotnie wychowującej dziecko”, śmierci dziecka itp.;
3. z uwagi na przeludnienie jednostek penitencjarnych – przyczyna odroczenia ustanie wraz z ustaniem stanu przeludnienia.

Powyższe uwagi można zamknąć konkluzją, że ustanie przyczyny mogą powodować czynniki tak obiektywne, leżące poza skazanym, jak i subiektywne, będące wynikiem jego zachowania – działania lub zaniechania²⁹. Przeciwnego zdania jest L. Osiński, który twierdzi, że omawiana przesłanka ma charakter obiektywny i nie podlega wartościowaniu³⁰.

²⁹ Tak też *ibidem*, s. 9.

³⁰ Por. L. Osiński, w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. 2, red. J. Lachowski, Warszawa 2016, s. 646. Szerzej na ten temat będzie mowa przy analizie instytucji upomnienia udzielanego przez kuratora.

1.3. Niewykorzystywanie przez skazanego odroczenia w celu, dla którego zostało ono udzielone

Przesłanka ta aktualizuje się wówczas, gdy skazany podejmuje działania kolidujące z celem udzielonego odroczenia lub nie podejmuje działań mających realizować ten cel³¹. Podobnie jak w przypadku poprzedniej podstawy, tak i tutaj na plan pierwszy wysuwa się kwestia uzasadnienia postanowienia, z treści którego powinien jasno wynikać cel odroczenia.

Przesłanka ta nie będzie miała zastosowania w przypadku obligatoryjnego odroczenia z uwagi na jego charakter jak i w przypadku wystąpienia przeludnienia w zakładach karnych. Może ona zatem aktualizować się jedynie w sytuacjach, o których mowa w art. 151 § 1 k.k.w. Przykładowo, świadczenie przez skazanego pracy zarobkowej będzie ze wszech miar zjawiskiem pozytywnym, ale jeżeli skazany zarobione pieniądze przeznaczy na hazard, a nie – jak deklarował – na zaspokojenie potrzeb rodziny, może to stanowić podstawę odwołania odroczenia. Jako przykład zaniechania zaś, może posłużyć sytuacja, w której skazany, pomimo deklaracji, nie opiekuje się drugą osobą, zrezygnował z pracy i nie realizuje obowiązku zabezpieczenia bytu rodziny na czas izolacji itp. Podane przykłady nie budzą wątpliwości interpretacyjnych. Można znaleźć jednak i takie, które wątpliwości rodzą. G. Wiciński bardzo trafnie dla przykładu powołuje sytuację, w której skazany odmawia poddania się leczeniu lub opóźnia moment jego podjęcia, co związane jest z brakiem akceptacji proponowanej przez lekarzy metody leczenia. W przypadku istnienia alternatywnych metod leczenia Autor ten dowodzi konieczności oceny zachowania skazanego, chociażby przy pomocy opinii biegłego medyka, odnośnie jego rzeczywistych intencji³², te zaś bowiem mogą przemawiać na jego korzyść. Przytoczmy inny przykład. Skazany otrzymał odroczenie z powodu konieczności naprawy dachu. Wskutek powodzi uszkodzeniu uległy fundamenty, na których posadowiony jest dom, zaś skazany nie występował do sądu o odroczenie, wszak już je ma. Zdaniem fachowców stabilizacja fundamentów ma charakter priorytetowy. Porzucając pracę przy dachu, skazany „oddala” się od realizacji celu odroczenia. Czy można mu jednak postawić zarzut, że umyślnie, ze złej woli nie realizuje celu odroczenia i je odwołać? Odpowiedź narzuca się sama.

³¹ Zob. postanowienie SA w Lublinie z dnia 8.12.2010 r., II AKz w 1088/10, LEX nr 785266.

³² G. Wiciński, *Postępowania incydentalne...*, s. 214–215.

1.4. Rażąco naruszenie przez skazanego porządku prawnego w okresie odroczenia

Trzecia z przesłanek odwołania odroczenia odnosi się do porządku prawnego, którego rażąco naruszenie może skutkować podjęciem kroków zmierzających do osadzenia skazanego w zakładzie karnym. Przesłanka ta może zaktualizować się jedynie w przypadku odroczenia fakultatywnego, przy udzielaniu którego rozważania sądu koncentrują się również wokół postawy skazanego, w tym i gwarancji nienaruszenia przez niego obowiązującego porządku prawnego. Takie przemyślenia są obce na gruncie postępowania w przedmiocie odroczenia obligatoryjnego, gdzie stwierdzenie wystąpienia ciężkiej choroby, zagrażającej życiu lub zdrowiu skazanego, przy braku możliwości jego leczenia w warunkach izolacji, stanowi wystarczającą i jedyną podstawę odroczenia bez konieczności prognozowania co do zachowania skazanego na wolności.

Pojęcie rażącego naruszenia porządku prawnego nie doczekało się normatywnego określenia. Ustawodawca w tym przypadku (a nie jest to sytuacja wyjątkowa) pozostawił wykładnię zakresu pojęciowego tak orzecznictwu jak i doktrynie.

W orzecznictwie zarówno Sądu Najwyższego, jak i sądów apelacyjnych ukształtowało się takie rozumienie porządku prawnego, zgodnie z którym zakres tego pojęcia nie ogranicza się jedynie do porządku w znaczeniu karnoprawnym, albowiem popełnienie przestępstwa, w tym i skarbowego, czy wykroczenia, są tylko jednymi z form naruszenia tego porządku. Naruszać go może również i zachowanie, stanowiące delikt na gruncie prawa: pracy, cywilnego, rodzinnego, administracyjnego itp.³³

³³ Zob. np. postanowienia SN z dnia: 06.10.1970 r., Z71/70, LEX nr 21336; 13.01.1984 r., VKRN 283/83, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1984, nr 5–6, poz. 59; 11.05.2006 r., VKK 442/05, LEX nr 186972; postanowienia SA w Krakowie z dnia: 23.06.2006 r., II AKz w 415/06, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2006, z. 6, poz. 71, LEX nr 191011 i 11.06. 2007 r., II AKz w 391/07, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2007, z. 7–8, poz. 61, „Prokuratura i Prawo” – wkł. 2007, nr 12, poz. 24, LEX nr 314017; postanowienia: SA w Lublinie z dnia 12.05.2010 r., II AKz w 188/10, LEX nr 593384; SA w Krakowie z dnia 25.06.2013 r., II AKz w 631/13, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2013, z. 7–8, poz. 43, LEX nr 1391610 wraz z głosem K. Postulskiego – K. Postulski, *Głosa do postanowienia SA w Krakowie z 25.06.2013 r., II AKz w 631/13*, LEX nr 1391610; postanowienie SA w Lublinie z dnia 12.05.2010 r., II AKz w 188/10, LEX nr 593384.

Pogląd ten akceptuje również doktryna³⁴, wskazując, że naruszeniem tym będzie nie tylko popełnienie czynu zabronionego pod groźbą kary, ale i również zachowania wbrew zasadom, których przestrzeganie mieści się w granicach zadań i celów, które prawo wiąże np. z odroczeniem lub przerwą w wykonywaniu kary.

Przypisanie naruszeniu porządku prawnego cechy „rażące” wymaga ustalenia istnienia po stronie skazanego zachowania, które cechuje znaczny ładunek pejoratywności, albowiem „rażący” to: „1. «rzucający się w oczy», 2. «o ujemnych cechach, zjawiskach itp.: wyraźny, bardzo duży»”³⁵. Chodzi więc o takie zachowanie, które charakteryzuje uporczywość, duże nasilenie złej woli itp.³⁶, ale i również wysoki stopień szkodliwości społecznej³⁷.

Jakie zatem sytuacje mogą warunkować odwołanie odroczenia z uwagi na omawianą przesłankę?

Niewątpliwie będzie to popełnienie umyślnego przestępstwa, za które orzeczono karę bezwzględną pozbawienia wolności³⁸. Będą to również takie zachowania, kwalifikowane jako uchylanie się od wykonania nałożonych powinności czy realizacji zadań wynikających z celu odroczenia, które skazany, pomimo istnienia obiektywnych możliwości, nie realizuje, co świadczy o prezentowaniu przez niego negatywnego stosunku psychicznego do ciążących na nim obowiązków³⁹.

Z powyższego wynika, że o ile fakt naruszenia porządku prawnego nie zostanie potwierdzony prawomocnym orzeczeniem sądu, stwierdzenie wystąpienia analizowanej przesłanki musi być poprzedzone dogłębną analizą okoliczności towarzyszących zachowaniu skazanego, skali jego nastawienia psychicznego, a wreszcie permanentności takich zachowań czy sposobu przestrzegania ich przez społeczeństwo. Przeprowadzona analiza musi odpo-

³⁴ Zob. np. S. Strycharz, *Pojęcie porządku prawnego w kodeksie karnym*, „Nowe Prawo” 1970, nr 6, s. 853; J. Skupiński, *Rażące naruszenie porządku prawnego jako podstawa odwołania środka probacyjnego*, w: *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011, s. 317; G. Wiciński, *Postępowania incydentalne...*, s. 219–220.

³⁵ Hasło „rażący” w *Słowniku języka polskiego PWN*, dostępnym na stronie: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/ra%C5%BC%C4%85cy.html>, dostęp: 11.09.2020.

³⁶ Zob. G. Wiciński, *Postępowania incydentalne...*, s. 219.

³⁷ K. Postulski, *Odwołanie odroczenia...*, s. 10.

³⁸ G. Wiciński, *Postępowania incydentalne...*, s. 218.

³⁹ *Ibidem*, s. 219 i powołana tam uchwała SN z dnia 12.12.1995 r., IKZP 35/95, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1996, nr 1–2, poz. 2.

wiedzieć na pytanie, czy zachowanie miało charakter epizodyczny, czy też stanowi dowód uzasadniający twierdzenie, że pozytywna prognoza kryminologiczna okazała się nietrafna⁴⁰. Ten ostatni przypadek może uzasadniać odwołanie odroczenia.

1.5. Niewykonywanie obowiązków określonych w art. 151 § 4 k.k.w.

Katalog tytułowych obowiązków obejmuje: podjęcie starań o znalezienie pracy zarobkowej, zgłaszanie się do wskazanej jednostki Policji w określonych odstępach czasu lub poddanie się odpowiedniemu leczeniu lub rehabilitacji, oddziaływaniom terapeutycznym czy uczestnictwu w programach korekcyjno-edukacyjnych.

Omawiana przesłanka ma zastosowanie o tyle, o ile sąd nałożył na skazanego którąkolwiek z ww. powinności. Dotyczy jedynie odroczenia fakultatywnego, za czym przemawiają jednoznaczne wyniki wykładni systemowej, bowiem przepis statuujący możliwość nałożenia obowiązków zamieszczony został w art. 151 k.k.w., regulującym przesłanki odroczenia fakultatywnego.

Przytoczony katalog ma charakter zamknięty, przy czym sąd może nałożyć na skazanego jeden, kilka lub wszystkie obowiązki jednocześnie, aczkolwiek w praktyce ostatnia sytuacja będzie zapewne nader rzadka. Należy bowiem pamiętać, że odroczenie ma charakter celowy, a osiągnięcie tego celu musi determinować wybór przez sąd środków oddziaływania na skazanego⁴¹.

Zważywszy na fakt, że komentowanym obowiązkom, tak doktryna prawa karnego wykonawczego jak i orzecznictwo, w tym i najwyższej instancji sądowej, nie poświęcają w ogóle lub należytej uwagi, dalsze rozważania będą ogniskowały się na wypełnieniu sygnalizowanej tu luki⁴². Ich zakres, ograniczony do najistotniejszych kwestii z nimi związanych,

⁴⁰ Zob. W. Kotowski, B. Kurzępa, *Glosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 12.05.2010 r., II AKzw 188/101*, „Probacja” 2011, nr 3, s. 149–150.

⁴¹ Zob. K. Mrozek, *Fakultatywna podstawa odroczenia wykonania kary w kodyfikacji karnej z 1997 roku*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, t. LIV AUWr No 3969, red. T. Kalisz, A. Kwieciński, Wrocław 2019, s. 135.

⁴² Zob. przykładowo: K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 722–723; S. Lelental, *op. cit.*, *Komentarz do art. 151 k.k.w.*, Legalis teza I, 2; J. Potulski, *op. cit.*, *Komentarz do art. 151 k.k.w.*, Legalis teza I–III.

został zdeterminowany zarówno przedmiotem, jak i ramami redakcyjnymi opracowania.

1.5.1. Podjęcie starań o znalezienie pracy zarobkowej

Jako pierwszy⁴³ został wyartykułowany obowiązek podjęcia starań o znalezienie pracy zarobkowej. Już na wstępie jawi się pytanie o praktyczne możliwości skutecznego działania skazanego na tym polu (bez wsparcia np. ze strony kuratora sądowego) jak i weryfikacji przez sąd wykonywania przez niego rzeczowego obowiązku. Niewątpliwie, przy takiej formule powinności, podstawą pozytywnej oceny jej realizacji będzie efekt finalny w postaci znalezienia pracy (aczkolwiek ustawodawca tego nie wymaga – zob. uwagi niżej), ale i intensywność oraz kreatywność podejmowanych działań. W tym zakresie pomocne mogą okazać się zaświadczenia o zatrudnieniu lub bezskutecznym podjęciu próby zdobycia pracy, to drugie wystawione przez PUP i ewentualnie pracodawców, do których skazany zgłosił się, deklarując zamiar podjęcia zatrudnienia.

Omawiany obowiązek spełnia dwojaką rolę: wychowawczą i zapobiegawczą⁴⁴. Ta pierwsza sprowadza się do tego, że posiadanie pracy porządkuje i stabilizuje życie tak skazanego jak i jego rodziny, kształtując u sprawcy zachowania prospołeczne. Druga wyraża się w przekonaniu, że dotychczasowy tryb życia sprawcy, którego cechowało lekceważenie obowiązków społecznych, pracy lub nauki, doprowadził go do degradacji społecznej, alienacji i legł u podstaw popełniania przestępstw.

Zważywszy na fakt, że w roli, jaką spełnia ten obowiązek, widzieć należy cel jego nakładania, sąd stosując go musi baczyć, by było możliwe osiągnięcie efektu finalnego w postaci znalezienia pracy. Trudno bowiem przyjąć, że zobowiązanie do aktywizacji skazanego miałoby służyć jedynie podjęciu pozorowanych działań zmierzających do rzekomego pozyskania zatrudnienia. Oznacza to, że sąd przed podjęciem decyzji, powinien uwzględnić takie elementy, jak np.: możliwości lokalne rynku pracy, przygotowanie i doświadczenie zawodowe skazanego, jego wiek, stan zdrowia itp. gwarantujące efektywność podejmowanych działań.

⁴³ Nie należy przywiązywać żadnej wagi do sekwencji wymienionych obowiązków; określenie obowiązku jako pierwszego nie oznacza, że jest on „ważniejszy” od przewidzianych w dalszej kolejności.

⁴⁴ S. Hypś, *Komentarz do art. 72 k.k.*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 6, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2019, Legalis teza II, 4.

Nałożenie wspomnianego obowiązku będzie celowe w przypadku odroczenia wykonania kary z uwagi na konieczność sprawowania osobistej opieki nad członkiem rodziny w sytuacji, gdy, np. skazany „dobry fachowiec” nie świadczy pracy zarobkowej pomimo możliwości, jakie daje mu rynek lokalny, albowiem, jak deklaruje, „nie jest mu to potrzebne”, a sytuacja materialna rodziny jest daleka, od powiedzmy dobrej. Z pola widzenia sądu nie może przy tym umykać odpowiedź na pytanie, czy skazany będzie w stanie połączyć pracę z wykonywaniem obowiązku opieki. Negatywna odpowiedź na postawione pytanie musi skutkować odstąpieniem od zastosowania omawianego obowiązku.

1.5.2. Obowiązek zgłaszania się do jednostki Policji w określonym przez sąd czasie

Tytułowy obowiązek przypomina ten, jaki może być nałożony na podejrzanego/oskarżonego w ramach środka zapobiegawczego w postaci dozoru Policji (zob. art. 275 § 1 i 2 k.p.k.). Niewątpliwie podstawową jego funkcją jest z jednej strony pozostawienie skazanego do dyspozycji sądu, co umożliwi weryfikację jego zachowania pod kątem realizacji zakładanego celu odroczenia, z drugiej zaś, uświadomienie skazanemu, że jego pobyt na wolności nie ma charakteru bezwzględnego, w takim sensie, że podlega kontroli sądu za pośrednictwem funkcjonariuszy Policji.

Ustawa nie określa zasad, w myśl których miałyby nastąpić wyznaczenie jednostki Policji, do której skazany powinien zgłaszać się, jak i regularności realizacji tego obowiązku, pozostawiając tę kwestię do uznania sądu.

Jeżeli chodzi o pierwsze zagadnienie. Poza jakąkolwiek dyskusją należy przyjąć, że sąd powinien wyznaczyć jednostkę położoną w miejscowości, w której przebywa skazany, a jeżeli takiej nie ma, jak najbliższej miejsca jego pobytu. Jeżeli chodzi o periodyzację obowiązku stawiennictwa, to ustalając ją, poza koniecznością uwzględnienia takich elementów, jak: charakter popełnionego przestępstwa, stan zdrowia skazanego, w tym jego uzależnienie od substancji psychoaktywnych, rodzaj i charakter ciążących na nim obowiązków, w tym i zawodowych, zasobność jego portfela, sąd powinien mieć na uwadze okres udzielonego odroczenia. Może okazać się bowiem, że nałożenie obowiązku stawiennictwa raz w tygodniu, będzie wystarczające do realizacji celu nałożonego obowiązku, przy odroczeniu na miesiąc, ale już będzie zbyt nadmierne w przypadku odroczenia na

okres kilku miesięcy. Konkretyzacja tego obowiązku przez wskazanie np. dni tygodnia i odstępów między nimi, w tym i przedziałów czasowych w ciągu dnia, każdorazowo powinna wynikać z postanowienia⁴⁵.

Przykładowe rozstrzygnięcie w tym zakresie może przybrać następującą formułę: „zobowiązuje skazanego (...) do stawienictwa co 2 (dwa) tygodnie w poniedziałek, w godzinach od 15.00 do 18.00 w KPP w (...), pierwsze w dniu (...)”.

Ustawa nie statuuje zarówno po stronie sądu obowiązku przesłania odpisu postanowienia właściwej jednostce Policji, jak i po stronie Policji obowiązku informowania sądu o sposobie realizacji obowiązku, w tym i o uchyłaniu się skazanego od nałożonej powinności. Nie czyni tego również, aczkolwiek istnienie tych obowiązków nie może budzić wątpliwości, rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych⁴⁶ (zwany dalej Regulaminem).

Kiedy zatem właściwe będzie posłużenie się omawianym obowiązkiem? Z całą pewnością uzasadnia go podejrzenie możliwości uchyłania się przez skazanego od wykonania wyroku poprzez chociażby zmianę miejsca pobytu lub wskutek uzależnienia skazanego od substancji psychoaktywnych, czyli ogólnie rzecz ujmując, podejrzenie bezprawnego oddziaływania na prawidłowy bieg postępowania wykonawczego.

1.5.3. Obowiązki podjęcia odpowiedniego leczenia, rehabilitacji, poddania się oddziaływaniom terapeutycznym lub uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych

Spośród możliwych do nałożenia na skazanego obowiązków, powinność podjęcia odpowiedniego leczenia⁴⁷ lub rehabilitacji⁴⁸, poddania się

⁴⁵ Zob. J. Kosonoga, *Komentarz do art. 275 k.p.k.*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. 32, red. J. Skorupka, Warszawa 2020, Legalis teza 17.

⁴⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. 2019, poz. 1141).

⁴⁷ Według Słownika języka polskiego PWN „leczenie” dzieli się na leczenie klimatyczne „leczenie wykorzystujące właściwości klimatyczne jakiegoś obszaru”; leczenie objawowe „usuwanie i łagodzenie objawów choroby” i leczenie przyczynowe „usuwanie zasadniczej przyczyny choroby” – <https://sjp.pwn.pl/slowniki/leczenie.html>, dostęp: 10.09.2020. W omawianym przepisie zapewne chodzi ustawodawcy o leczenie przyczynowe.

⁴⁸ *Słownik języka polskiego PWN* definiuje „rehabilitację” jako m.in. „przystosowanie do normalnego życia w społeczeństwie osób, które utraciły sprawność fizyczną lub psychiczną bądź mają wady wrodzone” – <https://sjp.pwn.pl/sjp/rehabilitacja;2514620.html>, dostęp: 10.09.2020.

oddziaływaniom terapeutycznym lub uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych najbardziej ingerują w sferę praw i wolności skazanego, w tym i jego „podmiotowość i autonomię woli”⁴⁹.

Na pierwszy rzut oka, logika nakazuje przyjęcie założenia, że nałożenie obowiązku podjęcia leczenia lub rehabilitacji będzie zasadne w przypadku odroczenia wykonania kary ze względów zdrowotnych. Nic bardziej mylnego. Zasadnie bowiem w literaturze przedmiotu przyjmuje się⁵⁰, że w tym przypadku po pierwsze, mija się z celem nakładanie obowiązku poddania się leczeniu, w tym i zdaniem autora niniejszego opracowania, poddania się zabiegom rehabilitacyjnym⁵¹, albowiem realizacja tych obowiązków wynika z samej istoty podstawy odroczenia. Po drugie zaś, jeżeli odroczone wykonanie kary z uwagi na względy zdrowotne, to bezczynność sprawcy w zakresie podjęcia starań o poprawę zdrowia jest sankcjonowana możliwością odwołania odroczenia. Autor przytoczonego poglądu podaje w wątpliwość również celowość stosowania pozostałych obowiązków w postaci: poddania się zabiegom rehabilitacyjnym, oddziaływaniu terapeutycznemu i uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych. W uzasadnieniu wskazuje, że po pierwsze, przy założeniu, że problemy zdrowotne skazanego umożliwiają realizację ww. obowiązków, należałoby baczyć, by zbyt duże obciążenie nimi nie niweczyło realizacji podstawowego celu, który legł u podstaw udzielenia przerwy. Po drugie, akcentuje problem w postaci znacznego oddalenia miejsca pobytu skazanego od najbliższego ośrodka terapii lub korekcyjno-edukacyjnego oraz związanych z tym kosztów dojazdu i możliwości ich pokrycia przez skazanego⁵².

Trudno nie zgodzić się z przedstawioną wyżej argumentacją, aczkolwiek należy przyjąć założenie (a tego Autor w to wierzy), że sądy (w osobie sędziów) *de lege lata* przy wyborze metod oddziaływania na skazanego kierują się w względami pragmatycznymi, wszak ustawodawca dopuszcza możliwość zastosowania omawianych środków, nie zaś nakłada na sąd powinność ich stosowania.

⁴⁹ Tak słusznie J. Skupiński, J. Mierzwińska-Lorencka, *Komentarz do art. 72 k.k.*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 25, red. R. Stefański, Warszawa 2020, Legalis teza VIII,1.

⁵⁰ G. Wiciński, *Nowe unormowania dotyczące instytucji przerwy wykonania kary pozbawienia wolności*, w: *Zmiany w prawie karnym wykonawczym w latach 2009–2014*, red. A. Kwieciński, Warszawa 2014, s. 52. Wszakże Autor ten swoje uwagi odnosi do podstaw udzielenia przerwy, nie istnieją jednak przeszkody, by wykorzystać je na potrzeby niniejszego opracowania.

⁵¹ Por. G. Wiciński, *ibidem*, który konieczność poddania się rehabilitacji traktuje na równi z pozostałymi obowiązkami.

⁵² *Ibidem*.

Nałożenie obowiązku podjęcia leczenia lub rehabilitacji zdaje się być zasadne np. wówczas, gdy u sprawcy, uzależnionego od alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych, wystąpiły deficyty tak w sferze zdrowia fizycznego jak i psychicznego, a ów problem nie stanowi podstawy odroczenia wykonania kary.

Co do pojęcia „terapia”, jest ono rozumiane jako „określony sposób leczenia za pomocą leków lub zabiegów”⁵³. W komentowanym przepisie chodzi o terapię w znaczeniu przede wszystkim oddziaływań leczniczych, nie mających charakteru medycznego. Przemawia za tym fakt, że synonimem wyrażenia „terapia” jest „leczenie”, o którym ustawodawca wspomina już wcześniej⁵⁴. Wychodząc zatem z założenia racjonalności ustawodawcy i mając na uwadze zakaz wykładni *per non est*, trudno przyjąć, by dwóm różnym zwrotom, przypisał to samo znaczenie normatywne. Pod pojęciem terapii kryją się zatem wszelkie formy oddziaływania na skazanego o charakterze leczniczym, pozbawione charakteru medycznego, a także o charakterze wychowawczym czy readaptacyjnym, zmierzające do kształtowania u niego pożądaných postaw prospołecznych⁵⁵.

Poddanie skazanego oddziaływaniom terapeutycznym może przybrać wieloraką formę. Może to być zobowiązanie do podjęcia terapii od uzależnienia, psychoterapii (np. psychoanalitycznej, psychodynamicznej, poznawczo-behawioralnej, Gestalta, humanistycznej)⁵⁶, ale i również psychoedukacji⁵⁷. Ta ostatnia nie ma charakteru leczniczego.

⁵³ *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/rehabilitacja;2514620.html>, dostęp: 10.09.2020.

⁵⁴ Synonim.NET, <https://synonim.net/synonim/terapia>, dostęp: 10.09.2020.

⁵⁵ Pojęcie readaptacji społecznej skazanego rozumiane jest jako ponowne przystosowanie do czynnego i samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie, w tym i do wykonywania pracy zawodowej. Readaptacja społeczna skazanych ma zatem na celu ich przysposobienie do odpowiedzialnego życia w społeczeństwie, nauczenie spędzania czasu wolnego czy zapobieganie powstawaniu patologii społecznych, a także kształcenie u skazanych umiejętności pełnienia akceptowanych społecznie ról oraz przeciwdziałanie poczuciu wykluczenia i potępienia społecznego – A. Kieszkowska, *Problemy readaptacyjne osób opuszczających placówki resocjalizacyjne*, „Probacja” 2009, nr 2, s. 99.

⁵⁶ Zob. www.psychoterapeuci.pl/jaka-psychoterapia, dostęp: 10.09.2020. Pojęcie to definiowane jest jako „specjalistyczne metody oddziaływania psychologicznego, które prowadzą do trwałej zmiany w funkcjonowaniu ludzi wykazujących zaburzenia psychiczne i zaburzenia zachowania o charakterze psychogennym, np. nerwicowe i psychosomatyczne, osobowości, a także uzależnienia” – Encyklopedia PWN, definicja dostępna na stronie <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/psychoterapia;3964185.html>, dostęp 10.09.2020.

⁵⁷ „Psychoedukacja jest umacniającym (*empowering*) treningiem pacjenta, którego celem jest promowanie świadomości i postawy proaktywnej, dostarczanie narzędzi do obcho-

Przedmiotowe oddziaływania są pomocne m.in. w procesie wspomaganego funkcjonowania osób uzależnionych, ze stwierdzoną niepełnosprawnością, przewlekłymi chorobami somatycznymi czy zaburzeniami psychicznymi. Stanowią one bowiem istotny czynnik dopełniający proces rehabilitacji oraz leczenia⁵⁸. Ich nałożenie będzie zatem zasadne wobec sprawców dotkniętych ww. deficytami, którym odroczone wykonanie kary pozbawienia wolności.

Charakteru zarówno leczniczego, jak i rehabilitacyjnego pozbawione są oddziaływania korekcyjno-edukacyjne, zorientowane na wywołanie u sprawcy zmiany prezentowanych przez niego postaw⁵⁹.

Wyrażenie to zostało użyte w art. 4 ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁶⁰, aczkolwiek akt ten nie definiuje tego pojęcia. Nie określa go również wydane na podstawie delegacji ustawowej zawartej w art. 5 ustawy rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne⁶¹. Wskazuje natomiast cele tych od-

dzenia się, radzenia sobie i życia z przewlekłą chorobą (...) i zmiana zachowań oraz nastawień związanych z chorobą. (...)”, cyt. definicja zaproponowana przez Francesca Coloma, dostępna jest na stronie <https://www.centrumdobrejterapii.pl/materialy/psychoedukacja-znaczenie-w-leczeniu-zaburzen-psychicznych>, dostęp: 10.09.2020.

⁵⁸ Tak np. P. Majewicz, *Psychoedukacja w procesie rehabilitacji osób z niepełnosprawnością i chorobą przewlekłą*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2017, t. XXXVI, z. 2, red. Z. Palak, A. Pawlak-Kindler; E. Szcześniak, *Proces psychoterapii indywidualnej i grupowej w leczeniu uzależnień*, *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość*, t. VIII, 2011.

⁵⁹ Zob. uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, s. 6, dostępne na stronie bip.kprm.gov.pl/download.php?s=75&id=12668, dostęp: 10.09.2020. Tak też R.A. Stefański, *Nowe środki probacyjne*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 4, s. 25.

⁶⁰ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2020, poz. 218 t.j.). Po myśli tego przepisu, przewidziane w ustawie środki, mające na celu zapobieganie kontaktowaniu się z osobami pokrzywdzonymi oraz oddziaływania korekcyjno-edukacyjne, stosuje się wobec osób używających przemocy w rodzinie.

⁶¹ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz.U. 2011, poz. 259).

działywań (§ 4), ich adresatów (§ 5) oraz osoby uprawnione do prowadzenia tego typu oddziaływań (§ 9).

Poza sporem pozostaje fakt braku definicji legalnej oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Nie wdając się przy tym w szczegółowe rozważania, zauważyć należy, że przepis art. 151 k.k.w. statuuje obowiązek „uczestnictwa w programach (podkreślenie własne J.T.) korekcyjno-edukacyjnych”⁶². Ich istotę pozwalają zrozumieć wytyczne do tworzenia modelowych programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie, stanowiące załącznik nr 2 do nieobowiązującej już uchwały Rady Ministrów z dnia 25 września 2006 r. w sprawie Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie⁶³.

Nałożenie omawianego obowiązku będzie zasadne w przypadku skazania sprawcy za przestępstwo z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia i nie tylko w przypadku, gdy było ono skierowane przeciwko członkowi rodziny.

Konieczność nałożenia wyspecyfikowanych wyżej obowiązków musi wynikać z okoliczności sprawy, a podjęcie decyzji tak co do ich przedmiotu jak i formy, winno być z reguły poprzedzone opinią biegłego (biegłych)⁶⁴. Pozostając przy problematyce określenia formy obowiązku, na

⁶² Zob. art. 72 § 1 pkt 6b. k.k., który stanowi „o uczestnictwie w oddziaływaniach (podkreślenie własne J.T.) korekcyjno-edukacyjnych”.

⁶³ Wytyczne dostępne są na stronie http://www.pcpr.info/program_przeciwdzialania_przemocy, dostęp: 11.09.2020. Określają one: różne modele programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy, podstawowe założenia tych programów i podstawowe elementy modelu tych programów. W przedmiotowych wytycznych czytamy, że „Oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie powinny być prowadzone w formie programów działań psychologicznych, edukacyjnych i socjalizacyjnych, ukierunkowanych na taką zmianę zachowań i postaw osób stosujących przemoc, która zmniejszy ryzyko dalszego stosowania przez nie przemocy oraz zwiększy ich zdolność do samokontroli agresywnych zachowań i do konstruktywnego współżycia w rodzinie”. Zob. również art. 6 ust. 4 pkt 2 i ust. 6 pkt 3 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2020, poz. 218 t.j.) a także *Informator dla sędziów, prokuratorów i kuratorów sądowych dotyczący przeciwdziałania przemocy w rodzinie, wyd. 2*, Warszawa 2014, gdzie na s. 131 wskazane są podmioty, najczęściej realizujące przedmiotowe programy. Zob. także załącznik – Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w rodzinie na lata 2014–2020 do uchwały nr 76 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w rodzinie na lata 2014–2020 (M.P. z 2014 r. poz. 445), s. 31–32 określający mechanizm powiadamiania sądów i prokuratur o placówkach funkcjonujących na terenie ich właściwości, w których realizowane są ww. programy.

⁶⁴ J. Skupiński, J. Mierzwińska-Lorencka, *op. cit.*, *Komentarz do art. 72 k.k.*, Legalis teza VIII, 1. Zob. również R. Kulma, *Efektywność wykonania orzeczeń sądowych o obowiązku podjęcia leczenia odwykowego*, „Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie” 2009, t. 9, nr 2, s. 330.

akceptację zasługuje pogląd, że omawiane powinności mogą być realizowane wyłącznie w warunkach ambulatoryjnych; ich orzeczenie w trybie stacjonarnym byłoby niczym innym, jak pozbawieniem wolności, które wszak zgodnie z art. 41 ust. 1 Konstytucji RP może nastąpić wyłącznie na zasadach i w trybie określonym ustawą⁶⁵.

Przed podjęciem indywidualnej decyzji w sprawie sąd powinien mieć w polu widzenia okoliczności *stricte* podmiotowe, a więc dotyczące osoby konkretnego skazanego jak i towarzyszące popełnieniu czynu; zdarzenia, które zaistniały już po skazaniu oraz cel, w jakim udzielono odroczenia. Musi również uwzględnić faktyczne możliwości ich realizacji leżące poza osobą skazanego. Może się bowiem okazać, że w miejscu pobytu skazanego lub też nawet w pobliżu tego miejsca nie ma placówki, w której mógłby podjąć leczenie, terapię lub rehabilitację czy poddać się uczestnictwu w programie korekcyjno-edukacyjnym lub też okres oczekiwania na możliwość ich realizacji byłby zbyt odległy.

Przedstawiona wyżej problematyka, dotycząca pojmowania obowiązków określonych w art. 151 § 4 k.k.w., prowadzi do wniosku, że właściwa ich wykładnia w kontekście podstawy odwołania odroczenia, jaką jest ich niewykonanie, nabiera szczególnego znaczenia. Brak bowiem zrozumienia ich istoty czy możliwych do pojawienia się problemów w trakcie ich realizacji, częstokroć niezależnych od woli skazanego, może w praktyce skutkować nieuprawnionym sięgnięciem przez sędziego po instrument, jakim jest odwołanie odroczenia wykonania kary.

1.5.4. Problemy interpretacyjne

W literaturze przedmiotu zasadnie i zgodnie podnosi się, że z uwagi na fakt używania przez ustawodawcę wyrażenia „niewykonywania”, nie zaś „uchylania się”, odwołanie odroczenia może nastąpić także wówczas, gdy niewykonanie obowiązków nie miało nic wspólnego z istnieniem złej woli po stronie skazanego. Inaczej mówiąc wówczas, gdy tej złej woli przypisać mu nie można⁶⁶. Dowodzi się również zasadnie, że wbrew zasadzie *lege non distinguente*, przesłankę „niewykonanie obowiązków” należy rozu-

⁶⁵ Tak J. Skupiński, J. Mierzwińska-Lorencka, *op. cit.*, *Komentarz do art. 72 k.k.*, Legalis teza VIII,1. Zob. również postanowienie SA w Białymstoku z dnia 12.07.2017 r., II AKz 1010/17, LEX nr 2369648.

⁶⁶ G. Wiciński, *Postępowania incydentalne...*, s. 222–223; S. Lelental, *op. cit.*, *Komentarz do art. 156 k.k.w.*, Legalis teza II, 2; K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 214.

mieć jako przesłankę „uchylania się od wykonywania obowiązków”⁶⁷. Za przyjęciem prezentowanego stanowiska, wbrew wyraźnej woli ustawodawcy, przemawiają względy racjonalne. Posłużmy się przykładem.

Udzielając odroczenia sąd nieroztropnie (o czym niżej) zobowiązał skazanego do podjęcia starań o znalezienie pracy zarobkowej. Problem w tym, że uwadze sądu umknął fakt, iż skazany jest właścicielem powieźmy małego gospodarstwa rolnego, z którego dochód stanowi jedyne źródło utrzymania rodziny. Oznacza to, że po pierwsze, skazany realizuje się na polu zawodowym, po drugie, czyni to skutecznie, bo utrzymuje rodzinę. Czy w tej sytuacji „zmuszanie” rolnika do poszukiwania pracy zarobkowej, gdy tą skazany świadczy, pracując na roli, było zasadne? Czy należy odwołać odroczenie, wszak skazany nie wykonuje obowiązku i robi to celowo, bo np. nie ma czasu na poszukiwanie pracy, koncentrując całe siły na prowadzeniu gospodarstwa. Jak uzasadnić, w oparciu o reguły logicznego rozumowania, postanowienie odwołujące odroczenie?

Podany przykład może wydawać się zbyt „wydumany”, oderwany od rzeczywistości. Przywołajmy zatem bardziej prozaiczną sytuację. Skazany uzyskał odroczenie z uwagi na konieczność opieki nad niedołączoną matką. W dacie procedowania świadczył dorywczo pracę zarobkową. Zważywszy na ten fakt oraz jego uzależnienie od alkoholu, sąd zobowiązał go do podjęcia terapii, ale najbliższy ośrodek był położony w mieście, oddalonym o kilkanaście kilometrów. Skazany posiadając środki finansowe podjął terapię, co nie spotkało się z aprobatą pracodawcy, gdyż pracownik utracił cechę dyspozycyjności. Skazany stracił źródło zarobkowania i tym samym możliwość dojeżdżania do ośrodka.

Te przykłady należycie ilustrują konieczność pojmowania omawianej przesłanki tak, jak zaproponowano to w doktrynie, pomimo wyraźnej sprzeczności z jednoznacznymi wynikami wykładni językowej.

⁶⁷ S. Lelental, *op. cit.*, *Komentarz do art. 156 k.k.w.*, Legalis teza II, 2. W orzecznictwie zasadnie przyjmuje się, że niewykonanie obowiązku nie jest tożsame z uchylaniem się od jego wykonania, kiedy to zobowiązany, motywowany negatywnym nastawieniem psychicznym nie wypełnia obowiązku, pomimo obiektywnej możliwości wykonania powinności, tak postanowienie SN z dnia 6.06.1972 r., KRN 122/72, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1972, nr 11, poz. 177. Zob. również uchwałę SN z dnia 29.01.1971 r., VI KZP 26/69, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1971, nr 3, poz. 33; postanowienie SA w Krakowie z dnia 27.10.2005 r., II AKz w 641/05, „Kra-kowskie Zeszyty Sądowe” 2005, nr 11, poz. 34; postanowienia SN z dnia: 28.07.1980 r., V KRN 146/80, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1980, nr 10–11, poz. 82; 07.10.2010 r., V KK 301/10, LEX nr 612941. Pogląd ten akceptuje również doktryna – przykładowo zob. S. Hypś, *op. cit.*, *Komentarz do art. 75 k.k.*, Legalis teza III, 4.

Można oczywiście upierać się przy wykładni językowej przepisu. Oznaczałoby to jednak *de facto* akceptację poglądu o potrzebie różnego traktowania skazanych znajdujących się w podobnej sytuacji, z których jeden otrzymał odroczenie (ma w przyszłości zasilić system penitencjarny), drugi zaś, znajdujący się w systemie probacyjnym (korzysta z warunkowego zawieszenia wykonania kary albo warunkowego przedterminowego zwolnienia) również może zasilić system penitencjarny, albowiem toczy się postępowanie z jego udziałem odpowiednio o zarządzenie wykonania kary czy odwołanie warunkowego zwolnienia. W przypadku pierwszym, skazany może trafić do jednostki penitencjarnej już wskutek stwierdzenia, że nie wykonał obowiązku, nawet nie z własnej winy. W przypadku kategorii drugiej, ustawodawca, statuując przesłanki fakultatywne uchylecia środka probacyjnego, w przywołanych przypadkach wspomina m.in. o uchylaniu się od wykonania nałożonego obowiązku (odpowiednio art. 75 § 2 k.k.⁶⁸ i art. 160 § 3 k.k.w.), wymagając ustalenia negatywnego nastawienia skazanego do powinności nałożonych przez sąd.

Rekapitułując, należy odrzucić wyniki wykładni językowej omawianego przepisu, ponieważ prowadziłyby one do niedopuszczalnych z punktu widzenia społecznego i ekonomicznego rozstrzygnięć, rażąco niesprawiedliwych, a także nie dających się pogodzić z powszechnie akceptowanymi normami moralnymi⁶⁹.

Zamykając tę część rozważań, należy zdecydowanie wyeksponować słuszny i konsekwentnie podnoszony w doktrynie postulat *de lege ferenda* zmiany obowiązującej regulacji przez wprowadzenie w miejsce wyrażenia „niewykonywania obowiązków” zwrotu „uchylania się od wykonywania obowiązków”⁷⁰, pojmowanego jako „zawinione niewykonywanie powinności”⁷¹.

1.5.5. Odwołanie obligatoryjne

Dotychczasowe uwagi koncentrowały się na fakultatywnych podstawach odwołania odroczenia. Dalsze zaś będą ogniskowały się wokół pod-

⁶⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2020, poz. 1444 t.j.) – zwana dalej k.k.

⁶⁹ Zob. np. uchwały SN z dnia: 14.10.2004 r., IIICZP37/04, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna” 2005, nr 3, poz. 42 oraz 26.03.2009 r., IKZP35/08, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 2009, nr 5, poz. 33.

⁷⁰ Tak G. Wiciński, *Postępowania incydentalne...*, s. 224. *Idem*, *Nowe unormowania...*, s. 54–55.

⁷¹ Zob. J. Skupiński, J. Mierzwińska-Lorencka, *op. cit.*, *Komentarz do art. 75 k.k.*, Legalis teza IV, 2.

stawy obligatoryjnej, najbardziej kontrowersyjnej spośród nich. Wprowadza ją przepis § 3 art. 156 k.k.w., po myśli którego, jeżeli okoliczności określone w § 1 i 2 (ten ostatni dotyczy przerwy) zaistnieją po udzieleniu skazanemu pisemnego upomnienia przez sądowego kuratora zawodowego, właściwy sąd⁷² odwołuje odroczenie, chyba że „przemawiają przeciwko temu szczególne względy”. Obligatoryjność zastosowania odwołania ma tutaj charakter względny, albowiem w komentowanym przepisie *in fine* zamieszczono klauzulę wyjątkowego wypadku – „chyba że przemawiają przeciwko temu szczególne względy”.

Wspomniany wyżej przepis pozostaje w ścisłym związku z przepisem art. 173 k.k.w. i od jego prezentacji należy rozpocząć dalsze rozważania.

Zgodnie z przepisem art. 173 § 2 pkt 6 k.k.w. do obowiązków sądowego kuratora zawodowego należy składanie wniosków m.in. o odroczenie wykonania kary lub jego odwołanie. Tenże, po myśli § 3 powołanej jednostki redakcyjnej, jeżeli wystąpią okoliczności, o których mowa w art. 156 § 1 i 2 lub art. 160 § 3 k.k.w. oraz w art. 68 § 2 lub art. 75 § 2 k.k. może odstąpić od złożenia wniosku, jeżeli przemawiają za tym rodzaj i stopień naruszenia, uzasadniające przekonanie, że pomimo takiego odstąpienia, cele środka związanego z poddaniem skazanego próbie zostaną osiągnięte.

W pierwszej kolejności zauważyć należy, że przytoczony przepis art. 173 § 3 k.k.w. jest dosyć niefortunnie sformułowany, gdyż posługuje się pojęciem „środka związanego z poddaniem skazanego lub sprawcy próbie”, co rzecz jasna nie dotyczy odroczenia. Rzeczony pojęcie odnosi się natomiast niewątpliwie do stanów faktycznych określonych w pozostałych przepisach, tj. w art. 160 § 3 k.k.w., określającym podstawy fakultatywnego odwołania warunkowego przedterminowego zwolnienia; art. 68 § 2 k.k., regulującym podstawy fakultatywnego podjęcia postępowania, uprzednio warunkowo umorzono i w art. 75 § 2 k.k., dopuszczającym możliwość zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszonoj – we wszystkich przypadkach z powodu nagannego zachowania skazanego/sprawcy w okresie próby. Zestawienie podstaw odwołania odroczenia z tymi wskazanymi przy ww. środkach probacyjnych uprawnia do konkluzji, że krzyżują się one jedynie w zakresie, w jakim dotyczą rażącego naruszenia porządku prawnego i niewykonywania/uchylania się przez skazanego/sprawcę od wykonywania nałożonych na niego obowiązków. To z kolei może sugerować takie rozumienie komen-

⁷² Będzie nim sąd, który wykonuje orzeczenie (art. 3 § 1 k.k.w.).

owanego przepisu, po myśli którego kurator jest uprawniony do odstąpienia od złożenia wniosku o odwołanie odroczenia tylko wówczas, gdy skazany w okresie odroczenia rażąco narusza porządek prawny lub nie wykonał obowiązków określonych w art. 151 § 4 k.k.w. Jak zatem może/ powinien postąpić kurator w przypadku stwierdzenia ustania przyczyny, dla której odroczenie zostało udzielone lub w wypadku, gdy skazany nie korzysta z odroczenia w celu, w jakim zostało ono udzielone?

Wydaje się, że dekodując treść omawianego przepisu, należy odrzucić wyniki wykładni językowej, a opierając się na wykładni celowościowej, przyjąć, że w przypadku odroczenia, w art. 173 § 3 k.k.w. chodzi o realizację jego celu w rozumieniu istoty tejże instytucji prawnej. Inaczej mówiąc, gdy kurator stwierdzi zaistnienie jakiegokolwiek podstawy odwołania odroczenia, może odstąpić od złożenia wniosku o jego odwołanie, jeżeli dojdzie do przekonania, że „rodzaj i stopień naruszenia, uzasadniają przekonanie, że pomimo takiego odstąpienia, cele odroczenia zostaną osiągnięte”. Ustalenie to musi być, co oczywiste, poprzedzone chociażby przeprowadzeniem rozmowy ostrzegawczej ze skazanym, w toku której kurator poczyni ustalenia co do przyczyn zachowania skazanego, oceni propozycję usunięcia stanu niezgodnego z prawem i uzyska deklarację skazanego co do planów na przyszłość, pozwalających na uniknięcie sytuacji, w jakiej się znalazł.

W drugiej kolejności plasuje się komentarz, że brak ustawowego obowiązku nawiązania przez skazanego kontaktu z kuratorem sądowym sprawia, że wiedza tego ostatniego na temat zachowania skazanego, poza nielicznymi przypadkami, musi być i jest w praktyce znikomą⁷³. Ten dostrzeżony mankament nie istniałby, gdyby przyjęto rozwiązanie sprowadzające się do poddania skazanego w okresie odroczenia dozorowi kuratora sądowego i zobowiązaniu tego ostatniego do składania wywiadów środowiskowych, których przedmiot i termin złożenia określałby każdorazowo sąd w postanowieniu o odroczeniu.

W literaturze przedmiotu zaprezentowano pogląd (przytoczony już wyżej), że odstąpienie od złożenia wniosku nie wchodzi w rachubę w przypadku ustania przyczyny odroczenia i przerwy, te bowiem mając charakter obiektywny, nie podlegają wartościowaniu przez kuratora⁷⁴. Stanowisko to nie zasługuje na aprobatę, co zilustruje następujący przykład.

Skazanej, osobie samotnej, udzielono odroczenia z uwagi na sprawowanie osobistej opieki nad dzieckiem w wieku, powiedzmy, dwóch lat.

⁷³ Uwaga własna autora, poparta praktyką orzecznictwą.

⁷⁴ Zob. L. Osiński, *op. cit.*, s. 646.

Ta nawiązuje znajomość z mężczyzną, który zamieszkuje z nimi. Kurator dochodzi do wniosku, że ów mężczyzna bierze czynny udział w sprawowaniu pieczy nad dzieckiem, a przeto odpadła podstawa odroczenia. Odstępuje od wystąpienia z wnioskiem i udziela upomnienia skazanej. Ta natomiast twierdzi, że nawiązała związek z mężczyzną, albowiem ten po pierwsze podoba się jej, po drugie zaś zarobkuje i dzięki temu stać ją na zakup pozostających dotychczas poza sferą jej marzeń dóbr materialnych. Wskazuje równocześnie na jego wadę w postaci uchylania się od jakiegokolwiek pomocy w pieczy nad dzieckiem.

W pierwszej kolejności należy poczynić pewne uwagi terminologiczne do wyrażen użytych w kazusie. Na ich przedpolu wypada zaznaczyć, że jedną z podstaw fakultatywnego odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności, po myśli art. 151 § 1 k.k.w., jest samotne sprawowanie opieki nad dzieckiem w wieku do 3 lat.

Pojęcie osoby samotnie sprawującej opiekę nad dzieckiem nie jest zdefiniowane w k.k.w. Z tego powodu brak jest przeszkód, by przy jego interpretacji odwołać się do definicji zawartych w innych aktach prawnych.

Po myśli uchylonego już art. 2 pkt 13 ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci⁷⁵, przez osobę samotnie wychowującą dziecko rozumiało się: pannę, kawalera, wdowę, wdowca, osobę pozostającą w separacji orzeczonej prawomocnym wyrokiem sądu, osobę rozwiedzioną, chyba że wychowuje wspólnie co najmniej jedno dziecko z jego rodzicem.

Podobnie w art. 6 ust. 4 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych⁷⁶ jest mowa o: pannie, kawalerze, wdowie, wdowcu, rozwódce, rozwodniku, osobie, w stosunku do której orzeczono separację w rozumieniu odrębnych przepisów lub osobie pozostającej w związku małżeńskim, jeżeli jej mąż został pozbawiony praw rodzicielskich lub odbywa karę pozbawienia wolności.

Powyższe regulacje uprawniają do twierdzenia, że w kręgu desygnatów „osoby sprawującej opiekę”, w rozumieniu art. 151 k.k.w. będą mieścić się osoby tworzące rodzinę, ale nie tylko, gdyż zakres podmiotowy omawia-

⁷⁵ Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (Dz.U. 2019, poz. 2407 t.j.). Przepis ten został uchylony ustawą z dnia 26 kwietnia 2019 r. o zmianie ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 924), która weszła w życie 1 lipca 2019 r.

⁷⁶ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 2020, poz. 1426 t.j.).

nego pojęcia, z uwagi na użycie wyrażenia „osoba”⁷⁷, należy pojmować bardzo szeroko. Będzie to zatem każdy człowiek bez względu na podstawę opieki, która może mieć zarówno charakter prawny, jak i faktyczny. Konkluzję należy oczywiście uzupełnić o: po pierwsze stwierdzenie, że opieka ma być sprawowana samotnie oraz – to po drugie – nad dzieckiem w wieku do trzech lat⁷⁸.

Przymiotnik „samotny” definiowany jest jako: „1. «żyjący sam, bez rodziny, przyjaciół», 2. «znajdujący się w określonej sytuacji, w określonym czasie zupełnie sam» (...) samotny ojciec «mężczyzna wychowujący swoje dziecko sam, bez żony», samotna matka «kobieta wychowująca swoje dziecko sama, bez męża»⁷⁹.”

Mając powyższe na uwadze, zasadne wydaje się stwierdzenie, że spod pojęcia „samotnego opiekowania się dzieckiem” będą wyłączone sytuacje, w których inna osoba zamieszkująca wspólnie lub też i nie będzie udzielała pomocy przy opiekowaniu się dzieckiem⁸⁰, jeżeli pomoc ta ma charakter stały i polega na wspólnym wychowywaniu dziecka. Sam fakt natomiast wspólnego zamieszkiwania z inną osobą czy doraźna, osobista pomoc ze strony innych osób w procesie wychowania dziecka, w tym i wykonywana przez rodzica posiadającego władzę rodzicielską i prawo kontaktowania się z dzieckiem, a także pomoc o charakterze jedynie pieniężnym (np. płacenie alimentów), nie będą skutkowały utratą statusu osoby samotnie wychowującej dziecko.

Rekapitulując, w omawianym kazusie ocenie będzie podlegała kwestia, czy faktycznie mężczyzna ten jedynie zaspokaja potrzeby matki dziecka, czy też czyniąc to, bierze w sposób stały udział w procesie sprawowania pieczy nad dzieckiem.

Stwierdzenie zaistnienia przesłanek odwołania odroczenia, o ile nie daje, zdaniem kuratora, podstaw do wystąpienia z wnioskiem do sądu, skutkuje koniecznością udzielenia skazanemu pisemnego upomnienia, w którym powinno być zawarte wskazanie co do stwierdzonego naru-

⁷⁷ Według *Słownika języka polskiego*, red. W. Doroszewski, pojęcie „osoba” definiowane jest m.in. jako „jednostka ludzka”, dostępny na stronie: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/osobe.html>, dostęp 10.09.2020.

⁷⁸ To ostatnie, jako że nie budzi większych wątpliwości, nie będzie przedmiotem dalszych rozważań.

⁷⁹ *Słownik języka polskiego*, *op. cit.*, hasło „samotny”.

⁸⁰ „Opiekować się” to „dbać o kogoś, o coś, sprawować opiekę nad kimś, nad czymś” – *Słownik języka polskiego*, *op. cit.*, hasło „opiekować się”.

szenia wraz z informacją o skutkach niezastosowania się do upomnienia. Jego odpis kurator niezwłocznie przedstawia sądowi (art. 173 § 4 k.k.w.).

Z powyższego wynika, że kurator został wyposażony w instrument oddziaływania na skazanego o charakterze dyscyplinującym, zorientowanego na zaprzestanie podejmowania działań sprzecznych z prawem, w interesującym nas przypadku z istotą odroczenia lub też podjęcia działań, służących realizacji jego celu. Przedstawienie sądowi odpisu upomnienia *de facto* spełnia rolę poinformowania sądu o zaistnieniu podstawy do ewentualnego odwołania odroczenia. Jeżeli sąd podzieli argumentację kuratora co do zaistnienia przesłanki odwołania odroczenia i jednocześnie dostrzeże konieczność jego ewentualnego odwołania, powinien wszcząć postępowanie z urzędu, w przeciwnym wypadku pozostawia upomnienie w aktach sprawy bez nadania mu biegu. Może również *de lege lata*, w trybie art. 14 k.k.w., zlecić przeprowadzenie wywiadu środowiskowego z uwzględnieniem odpowiedzi na pytania, które np. nasunęły się po lekturze upomnienia, a którego wyniki mogą zdeterminować dalsze działania sądu.

W kontekście możliwości wszczęcia postępowania wskutek „wystawienia” upomnienia, rodzi się pytanie o formę, jaką ma przybrać reakcja kuratora, a mianowicie, czy stanowi ona decyzję w rozumieniu art. 7 § 1 k.k.w. Nie wdając się w szczegółowe rozważania, wykraczające poza ramy opracowania, stwierdzić należy, że upomnienie jest decyzją, od której przysługuje skarga do sądu (art. 7 k.k.w.)⁸¹. Argumentem przemawiającym za trafnością tego poglądu jest fakt, że sąd, do którego wiadomości przedstawiane jest upomnienie, nie ma mocy sprawczej zmiany jego treści w przypadku, gdyby okazało się, że ocena zachowania skazanego dokonana przez kuratora, była błędna.

⁸¹ Tak K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 830–831. Autor ten słusznie zauważa, że skazany nie powinien być pozbawiony prawa do przedstawienia kontrargumentacji w odpowiedzi na zarzuty stawiane mu w uzasadnieniu upomnienia, to bowiem ma wpływ na jego pozycję procesową, a w toku kontroli instancyjnej może się nie utrzymać z uwagi na wady merytoryczne lub formalne. Odmiennego zdania jest np. K. Dąbkiewicz, który twierdzi, że pisemne upomnienie nie jest decyzją, albowiem nie posiadając charakteru władczego, ingerującego w sferę praw skazanego, stanowi jedynie polecenie przestrzegania prawa i nałożonych przez sąd obowiązków – zob. K. Dąbkiewicz, *op. cit.*, *Komentarz do art. 156 k.k.w. i art. 173 k.k.w.*, WKP nr 10773, odpowiednio tezy 9 i 13. Pogląd ten nie zasługuje na aprobatę, gdyż u jego podstaw leży błędne założenie, że wystawienie upomnienia nie ingeruje w sferę praw skazanego. Czyni to, ponieważ stawia skazanego w pozycji gorszej, aniżeli ta, w jakiej znajduje się skazany, któremu nie udzielono upomnienia.

Niezastosowanie się do upomnienia, a więc ponowne wystąpienie okoliczności, o których mowa w art. 156 § 1 k.k.w. obliguje kuratora do wystąpienia z wnioskiem o odwołanie odroczenia (art. 173 § 5 k.k.w.), sąd zaś do odwołania odroczenia. Odstąpienie od tej decyzji wymaga, co już wiadomo, wskazania przez sąd, że w sprawie wystąpiły „szczególne względy”.

Przedstawiona analiza prowadzi do wniosku, że w przypadku zaangażowania kuratora w proces kontroli zachowania skazanego, możemy mieć do czynienia ze swoistą „piętrowością” działania. Mianowicie skazany, zdaniem kuratora, zachowuje się w sposób, który uzasadnia udzielenie mu upomnienia. Następnie ponownie postępuje w sposób, który kurator kwalifikuje jako naruszający przepis art. 156 k.k.w. Kieruje wniosek do sądu, przy czym ten może nie podzielić poglądu kuratora albo podzielić go i w zależności od ustaleń odwołać odroczenie lub uznać, że w sprawie zachodzi szczególny przypadek. Po wydaniu decyzji odmownej przez sąd, może na nowo wystąpić okoliczność kwalifikowana przez kuratora, jako naruszająca przepis art. 156 § 1 k.k.w. i teoretycznie cała procedura może przebiec od nowa⁸².

Ustawodawca nie definiuje zakresu pojęcia „szczególne względy”. Jeżeli spojrzymy na synonimy słowa „szczególny” w odniesieniu do „czegoś co nie zdarza się codziennie”, to dojdziemy do wniosku, że będzie to przypadek np.: „niebываły, niecodzienny, nieczęsty, niepospolity, niepowszedni, niepowtarzalny, nietypowy, odosobniony, rzadki, wyjątkowy” itp.⁸³ Tytułem ilustracji – szczególne przypadki będą zachodziły zawsze wtedy, gdy pomimo stwierdzenia faktu naruszenia art. 156 § 1 k.k.w., nie będzie można przypisać winy skazanemu w działaniu lub zaniechaniu, której cechą byłoby istnienie złej woli po jego stronie. Przykłady takich zachowań zostały wyeksponowane wyżej, stąd nie ma potrzeby ich powielania. Kazusy takie będą zachodziły również wówczas, gdy sąd ustali istnienie złej woli po stronie skazanego, ale dojdzie do przekonania o konieczności jego pobytu na wolności, z uwagi np. na zły stan jego zdrowia, gdy skazany deklaruje poddanie się zabiegowi lekarskiemu, od którego się uchylił, zbliża się koniec okresu odroczenia, a sąd ustalił, że charakter i stopień niewykonywania obowiązków nie są znaczące.

⁸² Przeciwnego zdania jest K. Postulski, zdaniem którego, brak jest podstaw do przyjęcia dopuszczalności ponownego udzielenia upomnienia w danej sprawie, przy czym Autor ten nie przedstawia żadnej argumentacji na poparcie swojego twierdzenia. Por. K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 829.

⁸³ Zob. słowo „szczególny” <https://synonim.net/synonim/szczeg%C3%B3lny>, dostęp: 11.09.2020.

Przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie spotkało się ze słuszną krytyką w literaturze przedmiotu. S. Lelental zasadnie podniósł, że ustawodawca wyposażył kuratora w prawo do decydowania, czy odwołanie odroczenia ma być obligatoryjne, czy fakultatywne, pomimo istnienia tych samych przesłanek do orzekania w tym przedmiocie⁸⁴. Nie zasługuje natomiast na aprobatę pogląd tego Autora, że zestawienie obowiązków wynikających z art. 173 § 2 pkt 6 k.k.w., które jak wiemy, sprowadzają się do składania wniosków m.in. o odroczenie wykonania kary lub odwołanie odroczenia, w kontekście regulacji z art. 173 § 3 k.k.w. stawia kuratora przed dylematem, kiedy udzielić pisemnego upomnienia, a kiedy złożyć wniosek⁸⁵. Ten drugi przepis należy traktować jako dopełnienie pierwszego, otwierające kuratorowi możliwość reakcji na zachowanie skazanego, jeżeli ten dostrzeżga szansę poprawy postawy sprawcy, temu ostatniemu zaś możliwość takiej poprawy – bez konieczności zaangażowania w to sądu, który wszak może podjąć decyzję o odwołaniu odroczenia.

2. Ustanie odroczenia z mocy prawa w trybie art. 156 § 5 w zw. z § 4 k.k.w.⁸⁶

Ustawodawca w komentowanym przepisie statuuje zaledwie jedną przesłankę, skutkującą ustaniem odroczenia z mocy samego prawa. Sytuacja ta wystąpi w przypadku tymczasowego aresztowania skazanego, który korzysta z odroczenia wykonania kary.

Wyniki kwerendy bibliograficznej prowadzą do wniosku, że omawiana przesłanka nie spotkała się ze szczególnym zainteresowaniem tak doktryny jak i orzecznictwa, co inspiruje do przeprowadzenia dogłębnej jej analizy.

Tymczasowe aresztowanie jest jedynym izolacyjnym środkiem zapobiegawczym, którego wykonanie polega na izolacji osoby w areszcie śledczym, co zbliża ten środek do kary pozbawienia wolności. Ograniczenia

⁸⁴ S. Lelental, *op. cit.*, *Komentarz do art. 156 k.k.w.*, Legalis teza II, 5. Zob. również G. Wiśniński, *Nowe unormowania...*, s. 53–57, który swoje rozważania odnosi do odwołania przerwy, aczkolwiek podkreślić należy, że przesłanki odwołania obu instytucji są tożsame.

⁸⁵ Zob. S. Lelental, *ibidem*, Legalis teza II, 7.

⁸⁶ Przepis ten brzmi „§ 4. Jeżeli w czasie przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności skazany został tymczasowo aresztowany, kara pozbawienia wolności, której odbywanie zostało przerwane, podlega wykonaniu z mocy prawa. § 5. Przepis § 4 stosuje się odpowiednio do odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności, z tym że w wypadku odroczenia sąd bezzwłocznie kieruje orzeczenie do wykonania”.

jakim podlega tymczasowo aresztowany są jednak dalej idące niż te, które wynikają z wykonywania kary pozbawienia wolności, co, jak zasadnie przyjmuje się w doktrynie, pozwala na konstatację, że jest ono „najbardziej dolegliwym rodzajem legalnego pozbawienia wolności”⁸⁷.

Stosowanie tymczasowego aresztowania jest zarezerwowane do wyłącznej kompetencji sądu (art. 250 § 1 k.p.k.), przy czym ustawodawca, formułując przesłanki jego używania, przyporządkowuje je do dwóch kategorii. Pierwszą stanowią przesłanki ogólne, określone w art. 249 § 1 k.p.k. Drugą, podstawy szczególne, określone w art. 258 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k.

Problematyka podstaw tymczasowego aresztowania wykracza poza ramy opracowania, stąd poprzestanie jedynie na przytoczeniu ww. jednostek redakcyjnych, wyczerpuje przedmiot dalszych rozważań w tym zakresie. Te zaś skoncentrują się wokół tzw. negatywnych podstaw tymczasowego aresztowania⁸⁸.

Dzieli się one na dwie kategorie. Do pierwszej – podmiotowej – o charakterze względnym, zaliczamy m.in. sytuacje, w których stosowanie tymczasowego aresztowania spowodowałoby dla życia lub zdrowia oskarżonego (podejrzanego) poważne niebezpieczeństwo lub pociągałoby wyjątkowo ciężkie skutki dla niego lub jego najbliższej rodziny (art. 259 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k.). Do drugiej – przedmiotowej – o charakterze bezwzględny, zaliczymy te, które związane są z prognozowanym wymiarem orzeczonej w sprawie kary (§ 2) czy też ustawowym zagrożeniem za zarzucane przestępstwo (§ 3).

Z problematyką odroczenia wykonania kary związane są ww. przesłanki podmiotowe, co rodzi ten skutek, że przesłanki przedmiotowe pozostaną poza sferą dalszych dociekań.

Już na pierwszy rzut oka widać, że przesłanka w postaci „poważnego niebezpieczeństwa dla życia lub zdrowia” jest zbliżona do przesłanki obligatoryjnego odroczenia wykonania kary, które po myśli art. 150 k.k.w. stosowane jest wówczas, jeżeli umieszczenie skazanego w zakładzie karnym może zagrażać jego życiu lub spowodować dla jego zdrowia poważne niebezpieczeństwo⁸⁹.

⁸⁷ J. Kosonoga, *Tymczasowe aresztowanie i jego wolnościowa alternatywa w postępowaniu karnym (na tle wybranych danych statystycznych)*, w: *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, red. nauk. J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński, Warszawa 2009, s. 271.

⁸⁸ Zob. T. Boratyńska, *Komentarz do art. 259 k.p.k.*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. 8, red. A. Sakowicz, Warszawa 2018, Legalis teza I, 1 i następne.

⁸⁹ W orzecznictwie SN przyjęto, że przesłanka ta aktualizuje się w sytuacji, w której charakter schorzenia lub zakres uszkodzenia ciała są tego rodzaju, że z uwagi na brak moż-

Druga przesłanka podmiotowa w postaci „wyjątkowo ciężkich skutków dla oskarżonego lub jego najbliższej rodziny” rodzi skojarzenie z przesłanką fakultatywnego odroczenia wykonania kary, od której różni się tym, że przymiotnik „ciężki” poprzedzono przysłówkiem „wyjątkowo”, a krąg osób bliskich oskarżonego (podejrzanego) ograniczono do najbliższej rodziny. Jakie to będą zatem stany warunkujące odstępianie od tymczasowego aresztowania? Otóż takie, które z reguły zagrażają egzystencji osób uprawnionych, nie zaś inne, mniej doniosłe niedogodności bytowe lub emocjonalne⁹⁰.

Z powyższego zestawienia wynika, że ustawodawca wśród negatywnych przesłanek podmiotowych nie wyodrębnia ciąży kobiety. Stan ten bowiem nie stanowi przeciwwskazań do osadzenia w jednostce penitencjarnej⁹¹. Mało tego, Trybunał Konstytucyjny orzekł, że przepis art. 259 § 1

liwości skutecznej pomocy medycznej w warunkach izolacji więziennej lub co najmniej znacznego utrudnienia w realizacji zalecanej metody leczenia, osiągnięcie stanu warunkującego uniknięcie ww. niebezpieczeństwa w warunkach izolacji jest niemożliwe – zob. postanowienie SN z dnia 21.02.1995 r., WZ 35/95, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1995, nr 7–8, poz. 52. Jej wyjątkowość potęgują przepisy art. 260 § 1 k.p.k. i art. 213 § 1 k.k.w. Ten pierwszy stanowi, że jeżeli stan zdrowia oskarżonego (podejrzanego) tego wymaga, tymczasowe aresztowanie może być wykonywane tylko w postaci umieszczenia w odpowiednim zakładzie leczniczym, w tym i w zakładzie psychiatrycznym. Drugi zaś dopuszcza możliwość, w sytuacjach określonych w k.p.k., stosowania tymczasowego aresztowania poza aresztem śledczym, w podmiocie leczniczym w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej wskazanym przez organ, do którego dyspozycji tymczasowo aresztowany pozostaje i na warunkach przez tenże organ określonych. Należy przy tym zauważyć, że w oparciu o delegację ustawową zawartą w § 2 art. 260 k.p.k. Minister Sprawiedliwości wydał w dniu 16 czerwca 2015 r. rozporządzenie w sprawie wykazu zakładów leczniczych, w tym psychiatrycznych, przeznaczonych do wykonywania tymczasowego aresztowania oraz warunków zabezpieczenia tych zakładów, z dnia 7 lutego 2019 r. (Dz.U. 2019, poz. 349 t.j.) zawierające, w postaci załącznika, wykaz zakładów leczniczych, w tym psychiatrycznych, przeznaczonych do wykonywania tymczasowego aresztowania stosowanego wobec osób, których stan zdrowia wymaga umieszczenia w takim zakładzie oraz warunki ich zabezpieczenia.

⁹⁰ Zob. postanowienia SA w Krakowie z dnia: 12.12.1996 r., II Akz 508/96, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 1996, nr 11–12, poz. 35 i 10.12.1997 r., II Akz 280/97, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 1997, nr 11–12, poz. 60.

⁹¹ Zgodnie z przepisem § 35 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności (Dz.U. 2020, poz. 869 t.j.), w wypadku przyjęcia do jednostki penitencjarnej m.in. kobiety od 28. tygodnia ciąży, zapewnia się jej natychmiast odpowiednią opiekę medyczną.

k.p.k. w zakresie, w jakim nie statuuje omawianej przesłanki, jest zgodny z art. 18 i 68 ust. 3 Konstytucji⁹², podobnie jak i przepis art. 260 k.p.k.⁹³

Pozostawiając poza obszarem zainteresowania przesłanki stosowania tymczasowego aresztowania, zastanowić należy się nad odpowiedzią na pytanie – od kiedy biegnie rzeczony środek? Odpowiedź na postawione pytanie nabiera szczególnego znaczenia w kontekście skutków, jakie niesie tymczasowe aresztowanie na bieg odroczenia, a wyrażając się bardziej precyzyjnie, na jego ustanie.

Zgodnie z art. 251 § 2 zd. 1 k.p.k. w postanowieniu o zastosowaniu tymczasowego aresztowania należy określić czas jego trwania, a ponadto oznaczyć termin, do którego aresztowanie ma trwać. Z przepisem tym koresponduje § 321 ust. 1 Regulaminu, po myśli którego, w postanowieniu o zastosowaniu tymczasowego aresztowania należy ponadto wskazać datę i godzinę rzeczywistego pozbawienia wolności. Taki wymóg nie istnieje w przypadku zastosowania tymczasowego aresztowania wobec osoby już pozbawionej wolności w zakładzie karnym lub areszcie śledczym (ust. 3).

Pomijając sytuację, kiedy osoba przebywa w jednostce penitencjarnej, tymczasowe aresztowanie poprzedzone jest zatrzymaniem, które z mocy art. 265 k.p.k. otwiera bieg jego okresu. Oznacza to, że nie data wydania postanowienia o tymczasowym aresztowaniu, a moment zatrzymania determinuje początek biegu okresu stosowania środka izolacyjnego⁹⁴. Reguła ta obowiązuje również, gdy zatrzymanie nastąpiło za granicą (zob. art. 598 § 2 k.p.k.). Data ta musi być stwierdzona postanowieniem sądu. Sprawa komplikuje się w przypadku, gdy zastosowano tymczasowe aresztowanie wobec osoby, która odbywa karę pozbawienia wolności. W tej sytuacji czas trwania tymczasowego aresztowania liczy się od dnia wpływu postanowienia wraz z nakazem przyjęcia do jednostki, w której pozostaje ta osoba⁹⁵. Z reguły będzie to data wydania postanowienia i jego doręczenia skazanemu, którego sąd, przed zastosowaniem tymczasowego aresztowania ma obowiązek wysłuchania (art. 249 § 3 k.p.k.). Z reguły, gdyż odpis postano-

⁹² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁹³ Wyrok TK z dnia 22.07.2008 r., K24/07, „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego” 2008, nr 6, poz. 110. Odnotować należy fakt, że stanowisko Trybunału nie było jednoznaczne – zgłoszono dwa zdania odrębne.

⁹⁴ J. Skorupka, *Komentarz do art. 265 k.p.k.*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. 32, red. J. Skorupka, Warszawa 2020, Legalis teza 1.

⁹⁵ Postanowienie SN – Izba Wojskowa z dnia 17.03.2008 r., WO 3/08, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych” 2008, nr 1, poz. 682.

wienia o zastosowaniu tymczasowego aresztowania wraz z nakazem przyjęcia należy doręczyć funkcjonariuszom konwojującym tymczasowo aresztowanego wraz z nakazem doprowadzenia go do aresztu śledczego (§ 322 Regulaminu), co do zasady następuje w dniu wydania postanowienia.

W podsumowaniu dotychczasowych uwag godzi się zauważyć, że w zależności od sytuacji prawnej skazanego, odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności może ustać w dacie zatrzymania lub w dacie doręczenia postanowienia o zastosowaniu tymczasowego aresztowania jednostce penitencjarnej. Za przyjęciem takiej interpretacji przepisu art. 156 § 4 k.k.w. przemawia dodatkowo fakt, że ustawodawca użył wyrażenia „został tymczasowo aresztowany”, nie zaś wyrażenia świadczącego jedynie o wydaniu postanowienia o tymczasowym aresztowaniu⁹⁶. Poczynienie prawidłowych ustaleń w tym zakresie ma ogromne przełożenie na sytuację prawną skazanego w kontekście art. 152 k.k.w., statuującego m.in. przesłankę formalną warunkowego zawieszenia wykonania kary w postępowaniu wykonawczym w postaci rocznego okresu odroczenia⁹⁷.

Ustalenie faktu ustania odroczenia rodzi konieczność bezzwłocznego skierowania orzeczenia do wykonania (§ 5 art. 156 k.k.w.).

Słownik języka polskiego zwrot „bezzwłocznie” definiuje jako działanie podejmowane natychmiast, bez najmniejszej zwłoki⁹⁸. Podobnie definiuje

⁹⁶ Zdaniem K. Postulskiego, ustanie z mocy prawa odroczenia lub przerwy, następuje w chwili rozpoczęcia wykonywania tymczasowego aresztowania, aczkolwiek momentu tego Autor nie precyzuje – zob. K. Postulski, *Odwołanie odroczenia...*, s. 14.

⁹⁷ Co prawda przepis art. 152 k.k.w. został uchylony ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694), która weszła w życie w dniu 05.10.2019 r., ale jego przytoczenie jest celowe, albowiem przy zastosowaniu art. 4 § 1 k.k. będzie on wchodził w rachubę w tych wszystkich sprawach, w których orzeczenie wydano przed dniem wejścia w życie ustawy. Na temat dopuszczalności stosowania art. 4 § 1 k.k. w postępowaniu wykonawczym zob. przykładowo postanowienie SN z dnia 19.01.2017 r., I KZP 13/16, Legalis nr 1546736. Pogląd wyrażony przez najwyższą instancję sądową spotkał się ze słuszną akceptacją w doktrynie – zob. np. R.A. Stefański, *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego, prawa karnego skarbowego i prawa wykroczeń za 2017 r.*, „Ius Novum” 2009, nr 1, s. 80–81; J. Lachowski, *Warunkowe zawieszenie wykonania kary oraz warunkowe zwolnienie po noweli z 20 lutego 2015 roku z perspektywy art. 4 § 1 k.k. – wybrane zagadnienia*, „Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea” 2016, t. VI, red. nauk. Z. Witkowski, s. 123–124. Prezentowano również pogląd przeciwny – zob. postanowienie SA w Krakowie z dnia 28.10.2002 r., II AKz 454/02, LEX nr 74993. Natomiast w doktrynie przeciwny do przedstawionego pogląd zaprezentowali A. Milanowicz i P. Zakrzewski, w pracy pt. *Analiza kwestii intertemporalnych związanych ze stosowaniem instytucji prawa karnego wykonawczego – zarys problemu*, „Probacja” 2018, t. 4, s. 36.

⁹⁸ *Słownik języka polskiego*, t. I, red. nac. M. Bańko, Warszawa 2007, s. 112.

je K. Postulski⁹⁹. Nieco odmiennie zaś I. Zgoliński, który sugeruje rozumienie tego pojęcia jako zobowiązania do podjęcia czynności wykonawczych „bez zbędnej zwłoki, lecz nie natychmiast”¹⁰⁰.

Przy interpretacji terminu „bezzwłocznie” zasadne wydaje się odwołanie do treści § 391 ust. 1 Regulaminu, który stanowi, że orzeczenie wykonalne z chwilą uprawomocnienia wykonuje się bezzwłocznie, nie później jednak niż w terminie 14 dni, liczonym od daty uprawomocnienia się orzeczenia lub zwrotu akt sądowi I instancji, zaś postanowienia wydane w postępowaniu wykonawczym, a wykonalne z chwilą wydania, muszą być skierowane do wykonania w dniu ich wydania. Zdaniem K. Postulskiego wspomniany termin 14-dniowy stanowi wykładnię ustawowego zwrotu „bezzwłocznie”¹⁰¹.

Datą skierowania orzeczenia do wykonania jest data podpisania zarządzenia o jego wykonaniu przez uprawniony podmiot (prezesa sądu, upoważnionego sędziego lub asesora sądowego – ust. 2)¹⁰².

Zdaniem autora niniejszego opracowania, wyrażenie „bezzwłocznie”, w rozumieniu komentowanego artykułu, należy pojmować jako określenie terminu do dokonania czynności procesowej, jaką jest skierowanie orzeczenia do wykonania, która powinna być podjęta bez nieuzasadnionej zwłoki, nie natychmiast, ale w jak najkrótszym czasie, który to termin determinowany jest koniecznością wykonania niezbędnych czynności, tak o charakterze techniczno-organizacyjnym jak i procesowym. Ograniczanie tego terminu, przez odwołanie się do górnej granicy rozpiętości czasowej określonej dyspozycją przepisu § 391 ust. 1 Regulaminu (nie później jednak niż w terminie 14 dni) uznać należy za zabieg niewłaściwy, ponieważ termin ten limituje okres uzasadnionej zwłoki w wykonaniu orzeczenia¹⁰³. Jego przekroczenie nie oznacza „z urzędu” naruszenia zasady bezzwłocznego wykonania orzeczenia¹⁰⁴.

⁹⁹ Zob. K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 111.

¹⁰⁰ Zob. I. Zgoliński, *Komentarz do art. 9 k.k.w.*, w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. 3, red. J. Lachowski, Warszawa 2018, Legalis teza I, 2.

¹⁰¹ K. Postulski, w: Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005, s. 99.

¹⁰² Przepis § 391 wprowadza termin instrukcyjny, czyli taki, który nakazuje dokonanie określonych czynności procesowych w pewnym czasie, ale jego przekroczenie nie wywołuje negatywnych skutków procesowych w postaci bezskuteczności czynności, zob. S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, wyd. VI, Warszawa 2002, s. 61.

¹⁰³ Zob. J. Łupiński, *Czas trwania postępowania sprawdzającego*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 10, s. 89.

¹⁰⁴ W praktyce dokłada się wszelkich starań, by nie przekraczać terminów w nim określonych. Wiąże się to bowiem z narażeniem osoby odpowiedzialnej na postępowanie dyscyplinarne – uwaga własna autora.

Kierując orzeczenie do wykonania, sąd nie musi wzywać skazanego do stawiennictwa w trybie art. 79 § 1 k.k.w., ten bowiem jest już osadzony w jednostce penitencjarnej. W praktyce rodzi się pytanie, w jaki sposób sąd ma pozyskiwać informacje o tymczasowym aresztowaniu. Wszak skazany może być zatrzymany i pozostawać do dyspozycji innego organu, który wydając postanowienie o tymczasowym aresztowaniu np. nie wskazał jednostki penitencjarnej. Tak się dzieje w sytuacji np. wystawienia listu gończego i wydania postanowienia o zastosowaniu tymczasowego aresztowania. W przypadku zatrzymania takiej osoby przyjmuje się ją do aresztu śledczego, do którego nastąpiło doprowadzenie¹⁰⁵. Placówka ta może mieć siedzibę na drugim – w stosunku do sądu orzekającego o odwołaniu – krańcu Polski. Poza tym, jak już wiemy, dokumentacja osadzeniowa po poinformowaniu administracji zakładu karnego o odroczeniu podlega zwrotowi do sądu, który ją wystawił¹⁰⁶.

Pytanie byłoby bezprzedmiotowe, gdyby skazany w okresie odroczenia pozostawał pod dozorem kuratora sądowego, co powinno być normą. *De lege lata*, o ile sąd nie poczyni kroków zmierzających do ustalenia tego faktu, a prawdopodobieństwo podjęcia takich działań z urzędu, w sprawie konkretnego skazanego, bez asumptu zewnętrznego, jest praktycznie równe zeru, fakt ten umknie uwadze sądu. Rodzić to będzie ten skutek, że sąd nie wprowadzi orzeczenia do wykonania. Nie będzie to miało wpływu na bieg odroczenia, które wszak już ustało (sąd nie musi stwierdzać tego faktu wydając postanowienie w sprawie), ale na bieg okresu niezbędnego do zatarcia skazania już tak¹⁰⁷.

Na koniec rozważań w omawianym zakresie odnotować należy podniesione w doktrynie obawy, że rozwiązanie przyjęte w art. 156 § 4 k.k.w. pozbawia skazanego pewności zarówno co do jego przyszłości, jak i stabilności prawa w przypadku zastosowania tymczasowego aresztowania. Nad-

¹⁰⁵ Zob. § 13 ust. 1 i 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności (Dz.U. 2020, poz. 869 t.j.).

¹⁰⁶ Nie zasługuje w tym zakresie na akceptację pogląd prezentowany przez K. Postulskiego, zdaniem którego, o fakcie tymczasowego aresztowania zakład karny jest obowiązany zawiadomić sąd – por. K. Postulski, *Odwołanie odroczenia...*, s. 14. Byłby on uprawniony, gdyby sąd nie poinformował administracji zakładu karnego o odroczeniu wykonania kary. Jeżeli to uczynił i nastąpił zwrot dokumentacji, sprawa wykonania uprzednio odroczonej kary jest definitywnie zamknięta.

¹⁰⁷ Zob. rozdział XII Kodeks karnego.

to wskazano, że odbiega ono od standardów procesu karnego związanych z przestrzeganiem zasady domniemania niewinności i gwarantujących przestrzeganie praw konstytucyjnych, w tym prawa do wolności¹⁰⁸.

K. Postulski zauważa, że obawy te wydają się być niezasadne¹⁰⁹. Pogląd ten zasługuje na aprobatę, wszak osoba popełniająca przestępstwo powinna zdawać sobie sprawę z możliwości ujawnienia tego faktu, a przez to poniesienia negatywnych konsekwencji, w tym i dotyczących m.in. odroczenia, które jak wiadomo nie ma charakteru bezwzględnego. *De lege ferenda* skutek w postaci ustania odroczenia ustawa powinna wiązać jednak z datą uprawomocnienia się orzeczenia o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, które przecież może być zaskarżone i w konsekwencji uchylone lub zmienione na środek o charakterze nieizolacyjnym.

Pozostając w obszarze postulatów *de lege ferenda* należałoby pójść dalej. Analiza przepisu art. 156 § 4 i 5 k.k.w. prowadzi do wniosku, że skutek identyczny z tym, z jakim ustawa wiąże ustanie odroczenia, powinien wynikać z zastosowania środka zabezpieczającego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym, o którym mowa w art. 93a § 1 pkt 4 k.k.

Zgodnie z art. 93g § 1 k.k. sąd orzeka pobyt w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym wobec sprawcy, co do którego umorzono postępowanie o czyn zabroniony popełniony w stanie niepoczytalności określonej w art. 31 § 1 k.k.¹¹⁰, jeżeli istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że popełni on ponownie czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości w związku z chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym. Paragraf 2 stanowi zaś, że w przypadku skazania sprawcy za przestępstwo popełnione w stanie ograniczonej poczytalności, określonej w art. 31 § 2 k.k., na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, karę 25 lat pozbawienia wolności lub karę dożywotniego pozbawienia wolności, sąd

¹⁰⁸ A. Tęcza-Paciorek, *Zasada domniemania niewinności a ponowne popełnienie przestępstwa przez skazanego*, „Studia Prawnicze” 2010, nr 2, s. 75–80. Podkreślenia wymaga fakt, że komunikowane obawy odnosiły się do ustania przerwy w wykonaniu kary, wskutek zastosowania tymczasowego aresztowania (przepis oznaczony był wówczas § 3 – obecnie § 4), albowiem § 5 art. 156 k.k.w. wiążący ustanie odroczenia z zastosowaniem tymczasowego aresztowania został wprowadzony do obowiązującego porządku prawnego dopiero ustawą z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011 nr 240, poz. 1431), a więc po publikacji artykułu. Nie istnieją jednak żadne przeszkody, by uwag podnoszonych przez Autorkę nie odnosić wprost do omawianej problematyki, gdyż zastosowanie tymczasowego aresztowania skutkuje obecnie ustaniem z mocy prawa tak przerwy jak i odroczenia.

¹⁰⁹ Zob. K. Postulski, *Odwolanie odroczenia...*, s. 14 i argumentacja tam powołana.

¹¹⁰ W tym przypadku sprawca nie zdaje sobie sprawy z konsekwencji swojego zachowania.

orzeka pobyt w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym, jeżeli istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że popełni on czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości w związku z chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym. Wreszcie § 3 statuuje regułę, że w przypadku skazania za przestępstwa określone w art.: 148, 156, 197, 198, 199 § 2 lub w art. 200 § 1 k.k., popełnione w związku z zaburzeniem preferencji seksualnych, na wspomniane wyżej kary, sąd orzeka pobyt w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym, jeżeli istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że skazany popełni przestępstwo przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej w związku z zaburzeniem preferencji seksualnych.

W myśl ogólnej reguły wyrażonej w art. 93d § 5 k.k., jeżeli sprawca został skazany na ww. kary, orzeczony środek zabezpieczający stosuje się po odbyciu kary lub warunkowym zwolnieniu, chyba, że ustawa stanowi inaczej. Taki wyjątek przewiduje przepis art. 202a § 1 k.k.w., który wprowadza zasadę, że pobyt w zakładzie psychiatrycznym orzeczony wobec sprawców, o których mowa w art. 93c pkt 2 k.k. (a więc tych, którzy popełnili przestępstwo w stanie ograniczonej poczytalności) następuje przed wykonaniem kary pozbawienia wolności, podczas przerwy w wykonywaniu tej kary lub po jej wykonaniu.

We wszystkich przytoczonych przypadkach może zaistnieć kolizja prowadząca się do dylematu: czy udzielić odroczenia, czy też bezwzględnie wprowadzić do wykonania środek zabezpieczający? Odmiennego zdania jest K. Mrozek, która twierdzi, że kolizja nie zachodzi w przypadku skazanych objętych zakresem przepisu art. 93d § 5 k.k.w.¹¹¹ Pogląd zasługuje na aprobatę, jeżeli przyjmiemy założenie, że skazanemu pozostaje do wykonania jedynie środek zabezpieczający, który nie będąc karą, czyni bezprzedmiotowym dywagacje na temat jego odroczenia. Jeżeli natomiast skazany ma do wykonania karę pozbawienia wolności i środek zabezpieczający orzeczony w innej sprawie, kolizja taka wystąpić może. Sytuacja komplikuje się w przypadku zaistnienia podstaw obligatoryjnych odroczenia. Jak też postąpić, gdy odroczenie już biegnie?

W przypadku, gdy nie udzielono jeszcze odroczenia, a sprawca ma do wykonania środek zabezpieczający, pierwszeństwo należy przyznać temu ostatniemu, kierując się nie tylko dobrem skazanego, ale i również potrzebą ochrony społeczeństwa¹¹². Jeżeli natomiast orzeczono odroczenie,

¹¹¹ Por. K. Mrozek, *Odroczenie wykonania kary*, Wrocław 2019, s. 130.

¹¹² *Ibidem*, s. 131–132.

a zachodzi konieczność wprowadzenia do wykonania środka zabezpieczającego, to zasadne jest twierdzenie K. Mrozek, że oba nie mogą być równoległe. Konstatacja ta uprawnia do wysunięcia postulatu *de lege ferenda* wprowadzenia reguły, w myśl której zastosowanie środka zabezpieczającego skutkuje ustaniem z mocy prawa odroczenia wykonania kary. Jako datę tego zdarzenia należałoby przyjąć datę „osadzenia” sprawcy w szpitalu celem poddania go detencji. Do rozważenia pozostałaby wówczas kwestia zawieszenia postępowania wykonawczego w przedmiocie wykonania kary, której podstawę stanowiłby przepis art. 15 § 2 k.k.w.

3. Zmiana lub uchylene postanowienia w trybie art. 24 k.k.w.

Przepis art. 24 § 1 k.k.w. wprowadza szczególnie mechanizm reformacji orzeczenia w postępowaniu wykonawczym. Instytucja ta, nie będąc środkiem zaskarżenia, umożliwia (na wniosek lub *ex officio*) kontrolę okoliczności faktycznych, nowych lub nieznanych sądowi w czasie orzekania i ewentualne wzruszenie orzeczeń wydanych w postępowaniu wykonawczym¹¹³. Jest to możliwe w każdym czasie, a więc również i przed uprawomocnieniem się orzeczenia¹¹⁴, co oznacza, że orzeczenia wzruszalne w trybie art. 24 k.k.w. uzyskują jedynie prawomocność formalną, nie zaś materialną¹¹⁵. Jedyne odstępstwo od zasady, że postanowienie może być zreformowane w każdym czasie, wprowadza art. 24 § 2 k.k.w., zgodnie z którym nie jest to dopuszczalne na niekorzyść skazanego po upływie 6 miesięcy od dnia

¹¹³ K. Postulski, w: Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 168. Zob. również postanowienie SN z dnia 23.04.2015 r., IIKK100/15 „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 2015, nr 10, poz. 81 z krytyczną glosą G. Wicińskiego, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 10, gdzie SN orzekł, że „Nowe lub poprzednio nieznanne okoliczności, o jakich mowa w art. 24 § 1 k.k.w. nie mogą wiązać się z odmienną analizą stanu prawnego, a dotyczą jedynie okoliczności natury faktycznej”.

¹¹⁴ K. Postulski, *Wzruszanie prawomocnych postanowień wydawanych w postępowaniu wykonawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 10, s. 103.

¹¹⁵ Zob. uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN z dnia 29.04.1971 r., VIKZP 87/70, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1971, nr 7–8, poz. 102, „Kra-kowskie Zeszyty Sądowe” 2011 nr 6A, poz. 182; także K.A. Politowicz, *Zmiana lub uchylene orzeczenia w postępowaniu wykonawczym przez sąd odwoławczy*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 1, s. 99. Prawomocność formalna to stan, w którym brak jest możliwości zaskarżenia orzeczenia w trybie zwyczajnym, tj. w drodze apelacji lub zażalenia; prawomocność materialna zaś to sytuacja, w której nie istnieje możliwość wszczęcia i prowadzenia postępowania o to samo, w odniesieniu do tej samej osoby – S. Paweła, *Prawo karne...*, s. 118.

uprawomocnienia się postanowienia. Przepis ten statuuje zatem po stronie sądu powinność oceny przyszlých, spodziewanych skutków orzeczenia, co wymaga porównania pierwotnej sytuacji prawnej skazanego z prognozowaną po wydaniu orzeczenia reformatoryjnego. Jeżeli okaże się, że to drugie mogłoby wpłynąć chociażby nieznacznie na sferę praw lub obowiązków skazanego *in minus*, a upłynął już termin 6 miesięcy liczony od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, to korekta pierwotnej decyzji będzie niedopuszczalna. Należy przy tym zauważyć, że w okresie 6 miesięcy od daty uprawomocnienia się orzeczenia dopuszczalna jest jego korekta na niekorzyść skazanego także w sytuacji, gdy wniosek złożył on sam¹¹⁶.

Modyfikacja postanowienia możliwa jest wówczas, gdy ujawniły się okoliczności¹¹⁷:

1. nowe lub
2. poprzednio nieznanе sądowni, a istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, a więc takie, które w istotny sposób rzutowały na treść podjętej decyzji w sprawie. Inaczej mówiąc chodzi o okoliczności, które dotyczą przedmiotu rozstrzygniętego postanowieniem, a które gdyby były znane sądowni lub istniały w czasie wydania postanowienia, spowodowałyby, że jego treść byłaby inna niż pierwotna¹¹⁸.

Nowe fakty to fakty zaistniałe po wydaniu postanowienia, np. podjęcie uchwały lub orzeczenia przez SN dotyczących kwestii prawnej, jeżeli zaprezentowana wykładnia skutkuje potrzebą modyfikacji wcześniej podjętej decyzji¹¹⁹. Okolicznością taką będzie również np. powzięcie przez sąd wiadomości, że skazany został osadzony w jednostce penitencjarnej do odbycia kary w innej sprawie, orzeczonej przed odroczeniem, a nastąpił już zwrot dokumentacji dotyczącej osadzenia w sprawie, w której wykonanie kary odroczone przy jednoczesnym założeniu aktualności przyczyny odroczenia. W takiej sytuacji sąd powinien uchylić postanowienie o odroczeniu i ewentualnie przekazać wniosek o odroczenie sądowni pe-

¹¹⁶ Zob. Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 29.04.1971 r., VIKZP87/70, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1971, nr 7–8, poz. 102.

¹¹⁷ Wyrażenie „okoliczność” definiowane jest jako „wszystko to, co towarzyszy jakiejś sytuacji lub zdarzeniu”. Hasło „okoliczność” w *Słowniku języka polskiego PWN*, dostępnym na stronie: <https://sjp.pwn.pl/sjp/okolicznosc-lagodzaca-obciazajaca;2494691.html>, dostęp 11.09.2020.

¹¹⁸ S. Leleńtal, *op. cit.*, *Komentarz do art. 24 k.k.w.*, Legalis teza II, 21; S. Paweła, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 111.

¹¹⁹ Zob. uchwała SN z dnia 21.04.1972 r., „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1972, nr 7–8, poz. 114; postanowienie SN z dnia 2.05.1975 r., „Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych” 1976, z. 4, poz. 73.

nitencjarnemu, celem rozstrzygnięcia w przedmiocie przerwy w wykonaniu kary.

Okoliczności poprzednio nieznanne sądowi to takie, które istniały w chwili wydania postanowienia. Fakt ich zatajenia może wynikać zarówno z celowego działania skazanego, zorientowanego na to, by sąd w procesie ustalania prawdy materialnej poczynił błędne, korzystne dla niego ustalenia, jak i okoliczności pozostające poza sferą wolicjonalną skazanego. Do pierwszej kategorii zaliczymy np. zatajenie przez skazanego prawdziwej sytuacji materialnej, co skutkowało udzieleniem odroczenia z uwagi na zbyt ciężkie skutki dla niego lub rodziny. Do drugiej zaliczymy kazus, kiedy to np. skazany wprowadzony w błąd przez „fachowca” co do pilnej potrzeby naprawienia dachu w sytuacji, gdy brak naprawy będzie skutkowało jego zawaleniem, uzyskał na tej podstawie odroczenie.

Orzeczenie w trybie art. 24 k.k.w. może być wydawane kilkakrotnie, niejako „piętrowo”, jeżeli uzasadnia to zmieniająca się sytuacja faktyczna¹²⁰. Dopuszczalne jest również wywiedzenie kasacji od postanowienia wydanego w trybie art. 24 k.k.w., jeżeli jest dotknięte uchybieniem, o którym mowa w art. 523 § 1 k.p.k., a zreformowane postanowienie należy do kategorii orzeczeń kończących postępowanie w sprawie¹²¹. Takiej cechy, jak wiemy, pozbawione jest postanowienie wydane w przedmiocie odroczenia.

Podsumowanie

Zasadność funkcjonowania w przestrzeni normatywnej reguł, które umożliwiają odwołanie odroczenia, nie powinno budzić żadnych zastrzeżeń. Nie może być bowiem mowy o tym, by raz przyznany skazanemu przywilej, stanowiący wyjątek od zasady bezzwłocznego wykonania wyroku, miał charakter bezwarunkowy, a przez to stał się polem do nadużyć, wyłączonym spod kontroli sądu. Zasady tej kontroli jak i instrumenty reakcji na zachowania skazanego powinny być jednak określone w sposób jak najbardziej precyzyjny, z czym wiązać się musi, powstrzymanie od określenia ich przy użyciu zwrotów niedookreślonych, pozostawiających sądowi zbyt duży luz decyzyjny, ale i również stanowiących pole do nadużyć interpretacyjnych.

¹²⁰ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 214.

¹²¹ *Ibidem*, s. 220.

Potrzeba zmiany jest tym bardziej pilna, że jak wskazano wyżej, postanowienie w przedmiocie odwołania odroczenia nie może być przedmiotem kontroli w trybie kasacji czy skargi nadzwyczajnej, samo zaś postępowanie w jego przedmiocie nie może być wznowione. Zauważyć także należy, że przedmiotowe orzeczenie podlega jedynie w bardzo ograniczonym zakresie kontroli w trybie art. 24 k.k.w., a mianowicie w takim, w jakim nie koliduje z przepisem art. 156 k.k.w., który stanowi w stosunku do niego *lex specialis*.

Przechodząc do konkretnych rozwiązań legislacyjnych, zasadne wydaje się ponowne przywołanie ze wszech miar słusznego postulatu G. Wicińskiego, pilnej korekty podstaw odwołania odroczenia w kierunku zmiany wyrażenia „niewykonywania” na rzecz wyrażenia „uchylania się od wykonywania”. Sugerowana zmiana mogłaby w praktyce wyeliminować przypadki „ponoszenia odpowiedzialności” przez skazanego za zdarzenia, za zaistnienie których nie można mu przypisać winy, a i uchronić chociażby jego rodzinę i społeczeństwo przed ponoszeniem skutków, w tym i finansowych, niepotrzebnej inkarceracji skazanego.

Zmiany powinny iść również w kierunku uchylecia przepisu wprowadzającego względnie obligatoryjne odwołanie, co skutkować musiałoby także zmianą treści przepisu art. 173 § 3 i 5 k.k.w. w części, w jakiej dotyczy on odwołania odroczenia wykonania kary oraz wprowadzenie obligatoryjnego dozoru zawodowego kuratora sądowego w okresie odroczenia i zaangażowania go w proces readaptacji społecznej skazanego. Ten miałby wówczas być gwarantem, stojącym na straży przestrzegania przez skazanego obowiązującego porządku prawnego, reagującym natychmiast na każde odchylenia w tym zakresie, pozwalając tym samym sądowi na realizację eksponowanej wyżej zasady bezzwłocznego wykonania orzeczenia.

Sygnalizowana konieczność zmian powinna objąć również przepis § 5 art. 156 k.k.w. przez powiązanie skutku w postaci ustania odroczenia z datą prawomocności postanowienia o zastosowaniu tymczasowego aresztowania oraz wprowadzenie obok tymczasowego aresztowania, środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia sprawcy w szpitalu psychiatrycznym. Należy bowiem podkreślić, że oba te środki *de facto* skutkują pozbawieniem wolności, co niweczy możliwość realizacji fakultatywnych podstaw odroczenia wykonania kary. Nie stanowią one równocześnie zagrożenia dla zdrowia fizycznego lub psychicznego skazanego, albowiem w przypadku tymczasowego aresztowania sąd ustalił brak przeciwwskazań zdrowotnych do izolacji penitencjarnej, w drugim zaś przypadku sprawca poddany ma być szpitalnemu leczeniu psychiatrycznemu, a jeżeli zachodzi

konieczność leczenia somatycznego, takie jest również wdrażane i to zdecydowanie szybciej i skuteczniej w porównaniu z sytuacją, gdy sprawca przebywałby na wolności¹²².

Powiązanie natomiast momentu ustania odroczenia z datą uprawomocnienia się orzeczenia o zastosowaniu tymczasowego aresztowania wzmocniłoby prawa skazanego, wobec którego zastosowano środek izolacyjny. Ten bowiem może być uchylony, chociażby w toku kontroli instancyjnej, co w konsekwencji nie pozbawiałoby beneficjenta odroczenia prawa do dalszego korzystania z niego.

Bibliografia

Literatura

- Bańko M., red. nac., *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 2007.
- Boratyńska T., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2018, Legalis.
- Dąbkiewicz K., w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, wyd. IV*, 2018, WKP nr 10773.
- Hołda Z., w: Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005.
- Hyps S., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2019, Legalis.
- Juchacz W., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 kwietnia 2016 r., sygn. II KO 7/16*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 1.
- Kalisz T., *Zasady prawa karnego wykonawczego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, t. XVII, red. L. Bogunia, Wrocław 2005.
- Kieszkowska A., *Problemy readaptacyjne osób opuszczających placówki resocjalizacyjne*, „Probacja” 2009, nr 2.
- Kosonoga J., *Tymczasowe aresztowanie i jego wolnościowa alternatywa w postępowaniu karnym (na tle wybranych danych statystycznych)*, w: *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, red. nauk. J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński, Warszawa 2009.
- Kosonoga J., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020, Legalis.

¹²² Uwaga własna autora, poparta doświadczeniem orzecznictwem.

Kotowski W., Kurzępa B., *Glosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 12.05.2010r.*, IIAKzw 188/101, „Probacja” 2011, nr 3.

Kulma R., *Efektywność wykonania orzeczeń sądowych o obowiązku podjęcia leczenia odwykowego*, „Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie” 2009, t. 9, nr 2.

Lachowski J., *Warunkowe zawieszenie wykonania kary oraz warunkowe zwolnienie po noweli z 20 lutego 2015 roku z perspektywy art. 4 § 1 k.k. – wybrane zagadnienia*, „Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea” 2016, t. VI, red. nauk. Z. Witkowski.

Lelental S., w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2020, Legalis.

Łupiński J., *Czas trwania postępowania sprawdzającego*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 10.

Majewicz P., *Psychoedukacja w procesie rehabilitacji osób z niepełnosprawnością i chorobą przewlekłą*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2017, t. XXXVI, z. 2, red. Z. Palak, A. Pawlak-Kindler.

Milanowicz A. i Zakrzewski P., *Analiza kwestii intertemporalnych związanych ze stosowaniem instytucji prawa karnego wykonawczego – zarys problemu*, „Probacja” 2018, t. 4.

Mrozek K., *„Zbyt ciężkie skutki natychmiastowego wykonania kary” jako podstawowa przesłanka fakultatywnego odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, t. XXXV, AUWr No 3670, red. T. Kalisz, Wrocław 2015.

Mrozek K., *Odroczenie wykonania kary*, Wrocław 2019.

Mrozek K., *Fakultatywna podstawa odroczenia wykonania kary w kodyfikacji karnej z 1997 roku*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, t. LIV AUWr No 3969, red. T. Kalisz, A. Kwieciński, Wrocław 2019.

Nowak C., *Modyfikacje w zakresie wykonania kary bezwzględnej pozbawienia wolności – odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności i przerwa w wykonaniu kary pozbawienia wolności oraz problem niewykonania kary pozbawienia wolności*, w: *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, red. nauk. J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński, Warszawa 2009.

Nowicki K., *Odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności*, „Państwo i Prawo” 2010, z. 12.

Osiński L., w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, wyd. 2*, red. J. Lachowski, Warszawa 2016.

Pawela S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1972.

Pawela S., *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*, Kraków 2003.

Politowicz K.A., *Zmiana lub uchylene orzeczenia w postępowaniu wykonawczym przez sąd odwoławczy*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 1.

Postulski K., w: *Kodeks Karny wykonawczy. Komentarz*, Z. Hołda, K. Postulski, Gdańsk 2005.

Postulski K., *Wzruszanie prawomocnych postanowień wydawanych w postępowaniu wykonawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 10.

Postulski K., *Glosa do postanowienia SA w Krakowie z 25.06.2013 r., II AKz w 631/13*, LEX nr 1391610.

Postulski K., *Odwołanie odroczenia i przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności*, „Palestra” 2014, nr 5–6.

Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, wyd. 4*, Warszawa 2017.

Postulski J., w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, wyd. 3*, red. J. Lachowski, Warszawa 2018, Legalis.

Skorupka J., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020, Legalis.

Skupiński J., *Rażące naruszenie porządku prawnego jako podstawa odwołania środka probacyjnego*, w: *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, red. A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger, Lublin 2011.

Skupiński J., Mierzwińska-Lorencka J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2020, Legalis.

Stefański R.A., *Nowe środki probacyjne*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 4, s. 25.

Stefański R.A., *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego, prawa karnego skarbowego i prawa wykroczeń za 2017 r.*, „Ius Novum” 2019, nr 1.

Strycharz S., *Pojęcie porządku prawnego w kodeksie karnym*, „Nowe Prawo” 1970, nr 6, s. 853.

Sych W., w: A. Gerecka-Zołyńska, W. Sych, *Prawo karne wykonawcze. Zagadnienia procesowe*, Warszawa 2014.

Szcześniak E., *Proces psychoterapii indywidualnej i grupowej w leczeniu uzależnień*, *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość*, t. VIII, 2011.

Tęcza-Paciorek A., *Zasada domniemania niewinności a ponowne popełnienie przestępstwa przez skazanego*, „Studia Prawnicze” 2010, nr 2.

Waldziński C., *Fakultatywne odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności w orzecznictwie sądowym*, „Iustitia” 2013, nr 4 (14).

Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu, wyd. VI*, Warszawa 2002.

Wiciński G., *Postępowania incydentalne związane z wykonaniem kary pozbawienia wolności w programie probacji*, Łódź 2012.

Wiciński G., *Nowe unormowania dotyczące instytucji przerwy wykonania kary pozbawienia wolności*, w: *Zmiany w prawie karnym wykonawczym w latach 2009–2014*, red. A. Kwieciński, Warszawa 2014.

Wiciński G., *Glosa do postanowienia SN z dnia 23.04.2015 r., IIKK100/15*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 10.

Zgoliński I., w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, wyd. 3*, red. J. Lachowski, Warszawa 2018, Legalis.

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz.U. 2011, poz. 259).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 czerwca 2015 r. w sprawie wykazu zakładów leczniczych, w tym psychiatrycznych, przeznaczonych do wykonywania tymczasowego aresztowania oraz warunków zabezpieczenia tych zakładów (Dz.U. 2019, poz. 349 t.j.).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. 2019, poz. 1141).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie czynności administracyjnych związanych z wykonywaniem tymczasowego aresztowania oraz kar i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności oraz dokumentowania tych czynności (Dz.U. 2020, poz. 869 t.j.).

Uchwała nr 76 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie ustanowienia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w rodzinie na lata 2014–2020 (M.P. z 2014 r. poz. 445).

Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. 2019, poz. 825 t.j.).

Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (Dz.U. 2019, poz. 2407 t.j.).

Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011 nr 240, poz. 1431).

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694).

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2019 r. o zmianie ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 924).

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 2020, poz. 1426 t.j.).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2020, poz. 218 t.j.).

Orzecznictwo

Postanowienie SA w Białymstoku z dnia 12.07.2017 r., II AKZw 1010/17, LEX nr 2369648.

Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 25.01.2010 r. II AKZw 1346/09, „Orzecznictwo Apelacji Wrocławskiej” 2010, nr 2, poz. 177.

Postanowienie SA w Krakowie z dnia 10.12.1997 r., IIAKz 280/97, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 1997, nr 11–12, poz. 60.

Postanowienie SA w Krakowie z dnia 11.06.2007 r., IIAKZw 391/07, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2007, z. 7–8, poz. 61.

Postanowienie SA w Krakowie z dnia 12.12.1996 r., IIAKz 508/96, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 1996, nr 11–12, poz. 35.

Postanowienie SA w Lublinie z dnia 15.11.2006 r., II AKZw 816/06, LEX nr 314631.

Postanowienie SA w Krakowie z dnia 23.06.2006 r., IIAKZw 415/06, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2006, z. 6, poz. 71.

Postanowienie SA w Krakowie z dnia 25.06.2013 r., IIAKZw 631/13, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2013, z. 7–8, poz. 43.

Postanowienie SA w Krakowie z dnia 27.10.2005 r., IIAKZw 641/05, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2005, nr 11, poz. 34.

Postanowienie SA w Krakowie z dnia 28.10.2002 r., II AKZ 454/02, LEX nr 74993.

Postanowienie SA w Lublinie z dnia 8.12.2010 r., IIAKZw 1088/10, LEX nr 785266.

Postanowienie SA w Lublinie z dnia 12.05.2010 r., IIAKZw 188/10, LEX nr 593384.

Postanowienie SA w Lublinie z dnia 21.01.2009 r., II AKZw 1114/08, LEX nr 517199.

Postanowienie SN z dnia 2.05.1975 r., „Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych” 1976, z. 4, poz. 73.

Postanowienie SN z dnia 4.11.2008 r., II KO 55/08, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 2008, nr 12, poz. 105, s. 55.

Postanowienie SN z dnia 5.02.2003 r., VKK 241/02, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 2003, nr 5–6, poz. 49, „Biuletyn Biura Orzecznictwa Sądu Najwyższego” 2003, nr 4.

Postanowienie SN z dnia 6.06.1972 r., KRN 122/72, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1972, nr 11, poz. 177.

Postanowienie SN z dnia 6.10.1970 r., Z71/70, LEX nr 21336.

Postanowienie SN z dnia 7.10.2010 r., V KK 301/10, LEX nr 612941.

Postanowienie SN z dnia 8.04.2016 r., II KO 7/16, Legalis nr 1481905.

Postanowienie SN z dnia 11.05.2006 r., VKK 442/05, LEX nr 186972.

Postanowienie SN z dnia 13.01.1984 r., VKRN 283/83, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1984, nr 5–6, poz. 59.

Postanowienie SN z dnia 19.01.2017 r., I KZP 13/16, Legalis nr 1546736.

Postanowienie SN z dnia 19.06.1996 r., II KZ 19/96, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1996, nr 9–10, poz. 62.

Postanowienie SN z dnia 21.02.1995 r., WZ 35/95, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1995, nr 7–8, poz. 52.

Postanowienie SN z dnia 21.03.2019 r., IIIKZ 14/19, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego” 2019, z. 7, nr 35.

Postanowienie SN z dnia 23.04.2015 r., IIKK100/15 „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 2015, nr 10, poz. 81.

Postanowienie SN z dnia 26.08.1996 r., IIKZ 34/96, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1996, nr 9–10, poz. 63.

Postanowienie SN z dnia 28.07.1980 r., V KRN 146/80, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1980, nr 10–11, poz. 82.

Postanowienie SN – Izba Wojskowa z dnia 17.03.2008 r., WO 3/08, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych” 2008, nr 1, poz. 682.

Uchwała SN z dnia 29.01.1971 r., VI KZP 26/69, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1971, nr 3, poz. 33.

Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 29.04.1971 r., VIKZP 87/70, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1971, nr 7–8, poz. 102, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2011, nr 6A, poz. 182.

Uchwała SN z dnia 21.04.1972 r., „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1972, nr 7–8, poz. 114.

Uchwała SN z dnia 12.12.1995 r., IKZP 35/95, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 1996, nr 1–2, poz. 2.

Uchwała SN z dnia 14.10.2004 r., IICZP37/04, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna” 2005, nr 3, poz. 42.

Uchwała SN z dnia 26.03.2009 r., IKZP35/08, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 2009, nr 5, poz. 33.

Wyrok TK z dnia 22.07.2008 r., K24/07, „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego” 2008, zbiór urzędowy, Seria A, nr 6, poz. 110.

Źródła internetowe

Hasło „okoliczność” w *Słowniku języka polskiego PWN*, dostępne na stronie: <https://sjp.pwn.pl/sjp/okolicznosc-lagodzaca-obciazajaca;2494691.html>, dostęp 11.09.2020.

Hasło „rażący” w *Słowniku języka polskiego PWN*, dostępne na stronie: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/ra%C5%BC%C4%85cy.html>, dostęp 11.09.2020.

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/psychoterapia;3964185.html>, dostęp 10.09.2020.

<https://sjp.pwn.pl/sjp/rehabilitacja;2514620.html>, dostęp 10.09.2020.

<https://sjp.pwn.pl/slowniki/leczenie.html>, dostęp 10.09.2020.

<https://synonim.net/synonim/odbywa%C4%87>, dostęp 11.09.2020.

<https://synonim.net/synonim/terapia>, dostęp 10.09.2020.

<https://www.centrumdobrejterapii.pl/materialy/psychoedukacja-znaczenie-w-leczeniu-zaburzen-psychicznych>, dostęp 10.09.2020.

http://www.pcpr.info/program_przeciwdzialania_przemocy, dostęp 11.09.2020.

Słowo „szczególny” <https://synonim.net/synonim/szczeg%C3%B3lny>, dostęp 11.09.2020.

www.psychoterapeuci.pl/jaka-psychoterapia, dostęp 10.09.2020.

Inne

Informator dla sędziów, prokuratorów i kuratorów sądowych dotyczący przeciwdziałania przemocy w rodzinie, wyd. 2, Warszawa 2014.

Nikola Tkacz¹

**ZJAWISKO WIKTYMIZACJI WTÓRNEJ
W KONTEKŚCIE OFIAR PRZESTĘPSTW
SEKSUALNYCH ZE SZCZEGÓLNYM
UWZGLĘDNIENIEM PRZESTĘPSTWA ZGWAŁCENIA**

**THE PHENOMENON OF SECONDARY
VICTIMISATION IN THE CONTEXT OF VICTIMS
OF SEXUAL OFFENSES WITH PARTICULAR
REFERENCE TO THE CRIME OF RAPE**

Otrzymano: 14.05.2019 Zaakceptowano: 11.10.2020 Opublikowano: 03.12.2020

DOI: 10.5604/01.3001.0014.4888

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Niniejszy artykuł porusza problematykę wiktymizacji wtórnej ofiar przestępstw seksualnych ze szczególnym uwzględnieniem przestępstwa zgwałcenia. Głównym celem jest odpowiedź na pytanie, dlaczego ofiary przestępstwa zgwałcenia są szczególnie narażone na doświadczanie tego negatywnego zjawiska. W artykule zostaną również omówione wybrane środki prawne zapobiegające wtórnej wiktymizacji ofiar przestępstw seksualnych, przewidziane przez prawo karne materialne oraz procedurę karną.

Artykuł ma charakter teoretyczny, jednakże omawia problem nie tylko z perspektywy prawa polskiego, ale również społeczno-etycznej.

¹ Mgr Nikola Tkacz, doktorantka Szkoły Doktorskiej Nauk Społecznych, Uniwersytet Łódzki, autor do korespondencji: Nikola Tkacz, e-mail: nikola.tkacz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5736-306X.

Słowa kluczowe: wiktyimizacja wtórna, ofiara, przestępstwa seksualne, zgwałcenie

Abstract

This article addresses the issue of secondary victimisation of victims of sexual crimes, with particular emphasis on the crime of rape. The main goal is to answer the question, why victims of rape are particularly vulnerable to experiencing this negative phenomenon. The article will also discuss selected legal measures to prevent secondary victimisation of victims of sexual crimes, as provided for by substantive criminal law and criminal procedure.

The character of the article is theoretical, but it describes the problem not only from the perspective of Polish law, but also from a socio-ethical perspective.

Key words: secondary victimisation, victim, sexual crimes, rape

Wprowadzenie

Problematyka zjawiska wiktyimizacji wtórnej w kontekście ofiar przestępstwa zgwałcenia (art. 197 kodeksu karnego²) czy ofiar przestępstw seksualnych w ogólności, wydaje się być niejako bagatelizowana. Choć temat ten jest coraz częściej poruszany, np. na konferencjach interdyscyplinarnych i mogłoby się wydawać, że w XXI wieku ofiary te są należycie chronione przepisami zarówno prawa karnego materialnego, jak i postępowania karnego, a społeczeństwo okazuje im należne wsparcie i zrozumienie, to liczne przykłady zachowań, w tym prezentowane w mediach czy wynikające z doświadczeń życia codziennego, pokazują, że nierzadko jest zupełnie inaczej. Co prawda, ogólny problem wiktyimizacji wtórnej *sensu stricto* stanowi przedmiot rozważań naukowych, jednakże zagadnienie to w kontekście ofiar przestępstw seksualnych, a w szczególności przestępstwa zgwałcenia, wciąż wymaga głębszej analizy. O niewielkim zainteresowaniu tytułową problematyką świadczy m.in. stosunkowo uboga w tym zakresie literatura. Jest ona szczególnie istotna, zwłaszcza, jeżeli przyjąć, że o ile zjawiskiem wiktyimizacji wtórnej mogą *de facto* zo-

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2020, poz. 1444 t.j.) – dalej: k.k.

stać dotknięte ofiary wielu przestępstw, o tyle w przypadku przestępstw seksualnych, w tym przestępstwa zgwałcenia, ze względu na specyficzny charakter chronionego dobra, ryzyko to należy ocenić jako wysokie.

Głównym celem niniejszych rozważań jest odpowiedź na pytanie, dlaczego ofiary przestępstwa zgwałcenia są szczególnie narażone na doświadczanie tego zjawiska. Pierwsza część artykułu dotyczyć będzie pojęć takich jak: wiktylizacja oraz wiktylizacja wtórna. Przybliżony zostanie także obraz ofiary przestępstwa zgwałcenia. W dalszej kolejności przedmiotem analiz i ocen będą wybrane regulacje prawne dotyczące ochrony takich osób. Ze względu na założone ramy objętościowe, niniejszy artykuł w sposób oczywisty nie wyczerpie badanego tematu. Pewne kwestie zostaną więc poruszone jedynie częściowo, a inne całkowicie pominięte. Niewątpliwie natomiast powyższe opracowanie służyć może jako istotny głos w dyskursie naukowym.

Wiktylizacja pierwotna a wiktylizacja wtórna

Wiktylizacja pierwotna jest jednym z głównych negatywnych następstw niemal każdego przestępstwa. Jak wskazuje E. Bieńkowska, mianem tym określa się wszelkie bezpośrednie skutki przestępstwa, które obejmują zarówno te w zakresie zdrowia fizycznego, psychologicznego, jak i w sferze behawioralnej³. Do następstw przestępstwa można zaliczyć takie skutki, jak np. uszkodzenie ciała ofiary czy w skrajnych przypadkach jej śmierć, a także wynikający z faktu pokrzywdzenia przestępstwem negatywny wpływ na jej sferę psychiczną. Wspomniana Autorka podkreśla ponadto, że część skutków będących następstwem przestępstwa może być krótkotrwała i szybko zniknąć, nie pozostawiając znaczących śladów. Najczęściej do tej grupy zaliczane będą urazy dające się stosunkowo szybko wyleczyć, np. złamane kości, zdrapania, oparzenia, siniaki itp. Następstwem przestępstwa mogą być także długotrwałe problemy ze zdrowiem, takie jak np. bóle kręgosłupa, głowy, skutki związane z zarażeniem wirusem HIV czy ciąża⁴. Skutki wynikające z wiktylizacji pierwotnej – jak wskazano – mogą być także powiązane ze sferą psychologiczną oraz behawioralną ofiary. Powołana Autorka wskazuje, że te właśnie następstwa

³ E. Bieńkowska, *Wiktymologia*, Warszawa 2018, s. 69.

⁴ *Ibidem*.

przestępstwa zazwyczaj są rozciągnięte w czasie i wiążą się z licznymi negatywnymi skutkami dla ofiary. W rezultacie, ofiara może cierpieć na bezsenność, doświadczać koszmarów nocnych czy mieć problemy z sercem. Pokrzywdzenie przestępstwem niejednokrotnie skutkuje także tym, że ofiary nie radzą sobie z przystosowaniem do późniejszego życia, odczuwają chroniczny strach i mają obniżone poczucie własnej wartości⁵. Ponadto, jak wskazuje M. Budyn-Kulik, poza wymienionymi powyżej następstwami, do skutków wiktyimizacji pierwotnej należy również zaliczyć konsekwencje ekonomiczne, finansowe itp.⁶ Wspomniana Autorka wskazuje również, że istnieje korelacja pomiędzy wiktyimizacją pierwotną a zmianą miejsca zamieszkania. Zależność ta występuje szczególnie w przypadku przestępstw popełnionych z użyciem przemocy, w tym gwałtu, a w szczególności, gdy ofiara doznała pokrzywdzenia będąc we własnym domu, jednakże ze strony osoby, z którą nie mieszka. Takie zachowanie ofiar wynika z większego stresu psychicznego związanego z wiktyimizacją pierwotną, będącą następstwem przestępstwa popełnionego z użyciem przemocy⁷.

Skutki związane z popełnieniem przestępstwa mogą być jednak nie tylko związane z wiktyimizacją pierwotną, ale także rodzić dodatkowe następstwa, w postaci dalszej wiktyimizacji, a w tym wiktyimizacji wtórnej⁸. W odróżnieniu od wiktyimizacji pierwotnej, zjawisko to definiuje się jako wiktyimizację, która nie jest bezpośrednim następstwem przestępstwa, a wynika z reakcji instytucji lub indywidualnych osób względem ofiary, które przyczyniają się do jej następczego pokrzywdzenia⁹. Można określić je zbiorczo mianem „reakcji społecznej”. Jak podaje R. Szczepanik reakcja ta może mieć dwa źródła. Po pierwsze może pochodzić z najbliższego otoczenia i być związana z nieadekwatnym zachowaniem wobec osoby pokrzywdzonej. W takim przypadku mowa o źródle niesformalizowanym. Reakcja ta może polegać np. na plotkach w miejscu pracy, wścibstwie sąsiadów, negatywnych komentarzach względem ofiary itp. Drugie źródło wiktyimizacji wtórnej stanowią określone procedury, a także zachowanie przedstawicieli służb społecznych oraz instytucji prawnych¹⁰.

⁵ *Ibidem*.

⁶ M. Budyn-Kulik, *Wybrane wiktymologiczne (i psychologiczne) aspekty zgwałcenia*, w: *Przestępstwo zgwałcenia*, M. Mozgawa, Warszawa 2012, s. 280.

⁷ *Ibidem*, s. 280.

⁸ E. Bieńkowska, *op. cit.*, s. 73.

⁹ Załącznik do Rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy, Rec. (2006) 8.

¹⁰ R. Szczepanik, *Doświadczenie wtórnej wiktyimizacji przez kobiety-ofiary przemocy w ro-*

Z powyższych rozważań wynika, że skutki związane z popełnieniem przestępstwa względem jego ofiary mogą być związane bezpośrednio z czynem zabronionym i negatywnie wpływać na życie ofiary w aspekcie fizycznym, psychologicznym bądź behawioralnym, ale także wiązać się z dalszym pokrzywdzeniem, wynikającym z negatywnych względem niej reakcji społecznych. Należy mieć na uwadze, że zarówno skutki wiktyimizacji pierwotnej, jak i wiktyimizacji wtórnej mogą mieć wpływ na dalsze zachowanie ofiary, które będzie wynikiem strachu przed pokrzywdzeniem kolejnym przestępstwem, np. w postaci podejmowania zachowań „ochronnych”, mających na celu zabezpieczenie przed ponownym staniem się przedmiotem wykonawczym czynu zabronionego. W związku z tym niejednokrotnie dalsze funkcjonowanie takiej osoby wiąże się ze zmianą dotychczasowego stylu życia, pracy czy codziennych nawyków. Pomaga to ofiarom poradzić sobie z wspomnianym lękiem¹¹. W dalszej części wywodu rozważone zostaną kwestie związane z czynnikami zwiększającymi ryzyko wiktyimizacji wtórnej ofiar przestępstw seksualnych, w szczególności przestępstwa zgwałcenia, a także przeanalizowane środki, mające na celu zapobiegać temu zjawisku względem ofiar przestępstw seksualnych.

Charakterystyka ofiar przestępstwa zgwałcenia

Wydaje się, że w społeczeństwie panują pewne stereotypowe przekonania dotyczące cech ofiar przestępstwa zgwałcenia. Można nawet odnieść wrażenie, że w odbiorze społecznym ofiarami przestępstw seksualnych padają zwykle kobiety wyzywająco ubrane (krótkie spódniczki oraz sukienki, głębokie dekolty), mocno umalowane, flirtujące czy będące pod wpływem alkoholu. Problem związany z wiktyimizacją mężczyzn jako ofiar przestępstw seksualnych, choć jest zauważany w nauce¹², społecznie wydaje się być zdecydowanie niedostrzegany. Mimo doceniania powagi proble-

dzinie, w: *Andragogiczny wymiar wydarzeń osobistych i globalnych w badaniach biograficznych*, red. O. Czerniawska, Łódź 2011, s. 269.

¹¹ N. Semmens, *Towards an understanding of “fear” as an intangible cost of crime*, “International Review of Victimology” 2007, Vol. 1, s. 227, za: M. Budyn-Kulik, *Wybrane wiktymologiczne (i psychologiczne) aspekty zgwałcenia*, w: *Przestępstwo zgwałcenia*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2012, s. 280.

¹² Zob. A. Podemska, *Mężczyzna jako ofiara przestępstwa zgwałcenia. Studium z zakresu socjologii prawa*, „Zeszyty naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne” 2015, nr 10, z. 1, s. 93–118.

mu, zagadnienie to nie będzie jednak przedmiotem odrębnych rozważań również w niniejszym opracowaniu. Należy jednocześnie mieć na uwadze, iż kwestie dotyczące obrazu ofiary przestępstwa zgwałcenia, częściowo dotyczyć będą obu płci. Czy istnieje zatem rozbieżność między wskazanymi stereotypami a faktycznym obrazem ofiary przestępstwa zgwałcenia?

Z analizy badań dotyczących cech ofiary przestępstwa zgwałcenia, przeprowadzonych przez M. Filara jeszcze w latach 70. XX w. wynika, że ofiarami przestępstwa zgwałcenia w Polsce padały wówczas głównie kobiety bardzo młode, w większości będące pannami (co może być uzasadnione młodym wiekiem)¹³. Z badań przeprowadzonych przez J. Leszczyńskiego w Łodzi w latach 1956–1965, wynika ponadto, że ofiary te w większości były niewykształcone, nie pracowały ani nie uczyły się¹⁴. Ponadto, jak wskazuje M. Filar, „wymownym jest”, że jedynie 16% ofiar było przed zdarzeniem przestępnym dziewczycami¹⁵. Nie sposób zgodzić się z powyższym stanowiskiem. Dane te mówią jedynie o tym, że kobiety, które padły ofiarami przestępstwa zgwałcenia, w większości były wcześniej aktywne seksualnie. Fakt ten natomiast w żaden sposób nie powinien być uznawany za „wymowny”. Określenie takie sugeruje bowiem, jakoby wcześniejsza aktywność seksualna ofiary miała wpływ na to, że została ona „w końcu” zgwałcona. Tego typu stwierdzenia mogą przyczyniać się do negatywnego postrzegania osoby pokrzywdzonej przestępstwem zgwałcenia i pewnego rodzaju przyzwolenia na jej dalszą wiktymizację.

Współcześnie, jak podaje R. Włodarczyk, ofiarą przestępstwa seksualnego może stać się każda kobieta – niezależnie od statusu społecznego, miejsca zamieszkania czy środowiska. Autorka wskazuje, że na podstawie polskich statystyk częstymi ofiarami zgwałcenia rzeczywiście są kobiety z ostrym makijażem, spożywające alkohol czy wyzywająco ubrane. Jednocześnie jednak podnosi, że ofiarami przestępstwa zgwałcenia są kobiety inteligentne, ładne, spokojne i dobrze wychowane¹⁶. Z omówionych przez wspomnianą Autorkę danych wynika, że nie ma zatem jednolitego obrazu ofiary przestępstwa seksualnego, a czynami takimi mogą zostać pokrzywdzone zarówno kobiety młode, jak i stare, wykształcone i te bez

¹³ M. Filar, *Przestępstwo zgwałcenia w polskim prawie karnym*, Poznań 1974, s. 28.

¹⁴ J. Leszczyński, *Przestępstwo zgwałcenia*, s. 245, za: M. Filar, *op. cit.*, s. 28.

¹⁵ M. Filar, *op. cit.*, s. 28.

¹⁶ R. Włodarczyk, *Kryminalistyczno-kryminologiczne aspekty przestępstw na tle seksualnym*, Szczytno 2015, s. 35.

wykształcenia, uległy jak i pewne siebie¹⁷. Również A. Czapczyńska obala mit mówiący o tym, że tylko kobiety o „złej reputacji” mogą zostać zgwałcone. Autorka podkreśla, że w rzeczywistości każda kobieta może stać się ofiarą przestępstwa seksualnego¹⁸. Oczywiście występują pewne cechy (tzw. podatność wiktyimizacyjna¹⁹) mogące – co jednak istotne – jedynie zwiększać ryzyko stania się ofiarą przestępstwa zgwałcenia. Z powyższych rozważań wynika zatem, że charakterystyka ofiar przestępstw seksualnych nie jest jednorodna. Wydaje się więc zasadnym przyjęcie, że ofiarą przestępstwa seksualnego może stać się każda osoba, niezależnie od jej indywidualnych cech psychofizycznych. Warto mieć również na uwadze, by dokonując analizy statystyk dotyczących ofiar przestępstw seksualnych, unikać wysnuwania wniosków, które w rezultacie prowadzą do pogłębiania zjawiska obwiniania ofiary tzw. *blaming the victim*²⁰.

Dlaczego ofiary przestępstw seksualnych są szczególnie narażone na wiktyimizację wtórną?

Skoro zjawisko wiktyimizacji wtórnej może dotknąć ofiary różnych przestępstw, to należy zadać pytanie, z jakiego powodu ofiary przestępstw seksualnych są szczególnie narażone na doświadczenie wiktyimizacji wtórnej. Na fakt ten wpływ mogą mieć – jak się wydaje – przede wszystkim dwie istotne okoliczności. Po pierwsze, specyficzny charakter dobra chronionego prawem na gruncie art. 197 k.k., jakim jest wolność seksualna. Po wtóre, zjawisko, tzw. kultury gwałtu i jego negatywny wpływ na postrzeganie ofiar przestępstwa zgwałcenia w społeczeństwie. Dla porządku należy jednak dodać, że pojęcie „kultury gwałtu” używane jest wyłącznie w kontekście negatywnych społecznie zjawisk, które należy oceniać jako niepokojące i nieakceptowalne, gdyż przestępstwo zgwałcenia oraz wszelkie powiązane z nim zachowania nie mogą być dopuszczalne w żadnym cywilizowanym kraju, w tym także w Polsce.

¹⁷ *Ibidem*, s. 35–39.

¹⁸ A. Czapczyńska, *Chcę o tym zapomnieć – psychologiczne konsekwencje gwałtu*, w: *Dość milczenia. Przemoc seksualna wobec kobiet i problem gwałtu w Polsce*, red. J. Piotrowska, A. Sydakiewicz, Warszawa 2011, s. 101–102.

¹⁹ Szerzej: A. Opar, *Podatność wiktyimizacyjna. Przesłanki i formy przeciwdziałania wiktyimizacji*, „Rozprawy Społeczne” 2016, Tom X, nr 2.

²⁰ Szerzej: E. Bienkowska, *Aspekty wiktymologiczne przestępstwa zgwałcenia*, w: *Zgwałcenie. Definicja, reakcja, wsparcie dla ofiar*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2016, s. 115–148.

Wolność seksualna jako przedmiot ochrony

Przestępstwo zgwałcenia (art. 197 k.k.), które umiejscowione jest w Rozdziale XXV obowiązującej ustawy karnej zbiorczo obejmuje czyny zabronione skierowane przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Artykuły 197–204 k.k. choć chronią wolność seksualną albo obyczajność, niekiedy, jak wskazuje L. Gardocki, nazywane są ogólnie przestępstwami seksualnymi, gdyż wszystkie dotyczą sfery seksualnej człowieka²¹. Niekiedy w literaturze używa się również innych określeń, np. „przestępstwa na tle seksualnym”²². Problemy wynikające z rozbieżności terminologicznych nie będą jednak stanowić przedmiotu odrębnych rozważań. Na potrzeby niniejszego opracowania wykorzystywane będzie natomiast pojęcie „przestępstwa seksualne”. Rację ma bowiem J. Warylewski, że jest ono najbardziej zrozumiałe i adekwatne względem określanych czynów penalizowanych przez prawo karne, a jednocześnie bezpośrednio związane ze sferą seksualności człowieka²³.

Przyjmuje się, że przedmiotem ochrony w przypadku przestępstwa zgwałcenia są zarówno wolność seksualna, rozumiana jako prawo jednostki do swobodnego dysponowania swoim życiem seksualnym, jak i obyczajność, w tym przypadku zakazująca niedobrowolnego obcowania płciowego oraz innych niedobrowolnych czynności seksualnych²⁴. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, iż przestępstwa przeciwko wolności seksualnej choć są odmianą przestępstw przeciwko wolności²⁵, to nie zostały uregulowane w Rozdziale XXIII k.k. obok innych przestępstw przeciwko wolności, ale – jak wskazano – odrębnie. Rozwiązanie to pozwala przypuszczać, że dobro prawne (przedmiot ochrony), jakim jest wolność seksualna, jest dobrem specyficznym i z tego względu wymagało oddzielnego potraktowania przez ustawodawcę karnego. Poprzez odrębne uregulowanie karalności zachowań przeciwko wolności seksualnej, jak podkreśla J. Warylewski, dobro to zostało podniesione do rangi samodzielnego, rodzajowego przedmiotu ochrony, wskazanego w samym tytule Rozdzia-

²¹ L. Gardocki, *Prawo karne*, 21. wydanie, Warszawa 2019, s. 273.

²² Szerzej: A. Jakliński, Z. Marek, *Medycyna sądowa dla prawników*, Kraków 1996, s. 206.

²³ J. Warylewski, *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym. System prawa karnego*, Tom 10, red. J. Warylewski, Warszawa 2012, s. 627.

²⁴ M. Mozgawa, w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. VII*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2019, s. 649 i literatura tam zawarta.

²⁵ L. Gardocki, *op. cit.*, s. 273.

łu XXV k.k. Jest to więc istotny postęp względem uprzednich kodyfikacji²⁶. Wyodrębnienie wolności seksualnej jako rodzajowego przedmiotu ochrony wiąże się z kolei z potrzebą odrębnej regulacji dotyczącej właśnie przestępstw seksualnych. Seksualność jest bowiem, jak wskazuje Sąd Najwyższy, szczególną, intymną sferą życia człowieka, a naruszenie wolności seksualnej atakuje najbardziej wrażliwe sfery ludzkiego życia²⁷. Na specyfikę dobra chronionego na gruncie art. 197 k.k. wpływ ma również jego indywidualny przedmiot ochrony wynikający z typu przestępstwa zgwałcenia, które chroni dobro jednostki w postaci wolności od przymusu w sferze życia seksualnego²⁸. Wspomniana wolność seksualna, jako jedna z wolności osobistych, jak podkreśla M. Budyn-Kulik, ma przy tym zarówno aspekt pozytywny, jak i negatywny. Dobro to należy rozumieć bowiem jako wolność człowieka do swobodnego dysponowania swoim życiem seksualnym (a więc wolność „do” – aspekt pozytywny). Tę swobodę ograniczają jednak prawa innych osób, przepisy prawa oraz dobre obyczaje (wolność „od” – aspekt negatywny)²⁹. W konsekwencji, zasadnym wydaje się przyjąć, iż ogólnie przestępstwa seksualne, ze względu na intymność oraz indywidualność chronionego dobra, mają szczególny charakter, a pokrzywdzone nimi ofiary wymagają postępowania, mającego na celu zminimalizowanie ryzyka wiktyimizacji wtórnej. Zjawisko to bowiem istotnie wzrasta w kontekście takich czynów, jako wkraczających w najintymniejszą ze sfer życia człowieka. Atak na jedną z najbardziej newralgicznych sfer życia człowieka, niejednokrotnie bywa „usprawiedliwiany” zachowaniem ofiary. Na skutek tego zjawiska dochodzi więc do sytuacji, w których to osoba pokrzywdzona postrzegana jest jako winna, co przecież jest paradoksem. Sytuacja to powinna być oceniana dokładnie odwrotnie.

²⁶ J. Warylewski, *op. cit.*, s. 630.

²⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 1972 r., sygn. VI KZP 64/72, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Izba Wojskowa” 1973, nr 2–3, poz. 18.

²⁸ V. Konarska-Wrzosek, w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. II*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2018, s. 871.

²⁹ M. Budyn-Kulik, M. Kulik, *Rozdział XXV. Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Wprowadzenie*, w: *Kodeks Karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do artykułów 117–221, wyd. 4*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017, s. 660.

Wpływ „kultury gwałtu” na wiktyimizację wtórną

Kolejnym aspektem, który w znaczący sposób może wpływać na to, że ofiary przestępstw seksualnych, a w tym przestępstwa zgwałcenia, są szczególnie narażone na wtórną wiktyimizację, jest istnienie zjawiska tzw. kultury gwałtu. D. Herman wskazuje, że tak długo, jak w społeczeństwie seks będzie postrzegany jako nieczysty oraz oparty na przemocy i dominacji ze strony mężczyzn, ujęty w sposób erotyczny, przestępstwo zgwałcenia wciąż będzie powszechne³⁰. Zdaniem wspomnianej Autorki, zgwałcenie jest logicznym następstwem postępowania mężczyzn i kobiet zgodnie z utrwalonymi w społeczeństwie wzorcami męskiego i kobiecego zachowania. W konsekwencji należałoby uznać, że występowanie tego przestępstwa jest zależne od rozpowszechnienia w społeczeństwie wspomnianej „kultury gwałtu”. Opiera się ona bowiem m.in. na nauczaniu kobiet i mężczyzn, że w trakcie stosunku seksualnego przemoc ze strony mężczyzny jest zjawiskiem normalnym³¹.

Choć wnioski D. Herman odnoszą się do środowiska amerykańskiego, przejawy zachowań wynikających z „kultury gwałtu” można zaobserwować w różnych społeczeństwach, w tym także w polskim. Pozwala to przypuszczać, że problem wiktyimizacji wtórnej ofiar przestępstw seksualnych jest problemem powszechnym, a „kultura gwałtu” panuje w wielu społeczeństwach. Najlepszym dowodem na potwierdzenie powyższej tezy jest zapoczątkowana przez aktorkę Alysę Milano akcja #metoo, która przerodziła się w ogólnoswiatowy ruch walczący z przemocą seksualną wobec kobiet³². Sytuacje opisywane pod #metoo niejednokrotnie nie dotyczyły samego przestępstwa zgwałcenia, ale innych zachowań względem kobiet, które, mimo że są przejawem ataku na wolność seksualną, są społecznie akceptowalne, np. gwizdanie, składanie propozycji seksualnych w zamian za awans, komentarze z podtekstem seksualnym itp. Choć zachowania te nie muszą ostatecznie prowadzić do realizacji znamion któregoś z przestępstw seksualnych, to są niewątpliwie częściowo pokłosiem „kultury gwałtu”, funkcjonującej także w polskich warunkach społecznych i w dalszej kolejności niejako przyzwoleniem na wtórną wiktyimizację ofiar takich zachowań.

³⁰ D. Herman, *The Rape Culture*, „Culture” 1988, nr 1, s. 52.

³¹ *Ibidem*, s. 52.

³² <https://www.nbcnews.com/storyline/sexual-misconduct/metoo-hashtag-becomes-anti-sexual-harassment-assault-rallying-cry-n810986>, dostęp: 28.03.2020.

Kolejnym przejawem „kultury gwałtu” jest panujący w społeczeństwie stereotyp, mówiący o tym, że kobieta będąc ubrana w określony sposób, pod wpływem alkoholu czy też dobrowolnie nawiązując relacje z mężczyzną „sama się o to prosiła”. W ten sposób, wina za gwałt przenoszona jest na ofiarę, a reakcje ze strony społeczeństwa jak i organów wymiaru sprawiedliwości niejednokrotnie skutkują jej wtórną wiktyimizacją. Przykładem może być kontrowersyjny wyrok irlandzkiego sądu, który uniewinnił mężczyznę oskarżonego o zgwałcenie, uznając koronkową bieliznę ofiary za substrat jej zgody na odbycie stosunku³³. W opisanym przypadku decydujące było stanowisko ławy przysięgłych, a więc czynnika społecznego. Dobitnie potwierdza to panujące w danym społeczeństwie przekonania dotyczące „kultury gwałtu”. Innym przykładem może być przeprowadzona w 2017 r. w Polsce kampania Głównego Inspektoratu Sanitarnego, której hasło brzmiało: „Mądra dziewczynka pilnuje swojego drinka”³⁴. Przekaz akcji, choć zapewne powstał z dobrych pobudek, utrwał w społeczeństwie stereotypy związane z tym, że to kobieta ma pilnować, by nie stać się ofiarą, bo w przeciwnym razie sama jest winna tego, że została zgwałcona. Utrwalanie takich schematów w przekazie społecznym powoduje, że osoby pokrzywdzone przestępstwem zgwałcenia doświadczają wtórnej wiktyimizacji ze strony społeczeństwa, a niekiedy również ze strony organów wymiaru sprawiedliwości.

Środki prawne zapobiegające wiktyimizacji wtórnej ofiar przestępstw seksualnych

Proces zmiany świadomości społecznej i zniwelowania występowania „kultury gwałtu” wymaga długiego czasu oraz podejmowania wielu działań uświadamiających społeczeństwo i podejmujących walkę z funkcjonującymi stereotypami. W procesie tym istotnym elementem może być również zapobieganie wiktyimizacji wtórnej ze strony organów postępowania i prawne zapewnienie ofiarom odpowiedniego traktowania i pomocy. Część regulacji prawa karnego materialnego oraz procedury karnej ma na celu zwiększenie ochrony ofiar przestępstw seksualnych i zminimalizowanie skutków następczego pokrzywdzenia. W dalszej części omówione zo-

³³ <https://www.se.pl/wiadomosci/swiat/17-latka-oskarzyla-o-gwalt-mezczyzne-sad-go-uniewinnil-z-powodu-jej-bielizny-aa-JjoD-QqYK-gYGw.html>, dostęp: 28.03.2020.

³⁴ <https://oko.press/madra-dziewczynka-pilnuje-drinka-seksistowska-kampania-glowne-go-inspektora-sanitarnego>, dostęp: 28.03.2020.

staną wybrane zagadnienia w tym zakresie, takie jak: tryb przesłuchania ofiary oraz tryb ścigania przestępstwa zgwałcenia.

Tryb przesłuchania ofiar przestępstw stypizowanych w artykułach 197–199 k.k. reguluje znowelizowany w lipcu 2019 r.³⁵ artykuł 185c kodeksu postępowania karnego³⁶. Jak wskazuje się w doktrynie, zmiana ta została wprowadzona, aby zwiększyć ochronę pokrzywdzonego wskazanymi przestępstwami, a także zrównać jej poziom z przewidywanym przez art. 185a k.p.k. poziomem ochrony dotyczącym pokrzywdzonego poniżej lat 15³⁷. Ze względu na potrzebę zapewnienia szczególnej ochrony pokrzywdzonych oraz zminimalizowania ich ewentualnych dodatkowych obciążeń psychicznych, wprowadzono zasady: *ultima ratio* przesłuchania pokrzywdzonego oraz zasadniczej jednorazowości tej czynności³⁸. Ponadto, jeżeli zawiadomienie o przestępstwie jest składane przez pokrzywdzonego, powinno ograniczyć się wyłącznie do wskazania najważniejszych faktów i dowodów. Przesłuchanie z kolei przeprowadzanie jest przez sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa niezwłocznie, nie później niż w terminie 14 dni od dnia wpływu wniosku. Co istotne, w przesłuchaniu tym mają prawo udziału prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego. Wyliczenie ma charakter enumeratywny i wykluczony jest udział w takim posiedzeniu oskarżonego. Na wniosek pokrzywdzonego należy zapewnić, aby biegły psycholog biorący udział w przesłuchaniu był osobą tej samej płci co pokrzywdzony, chyba że będzie to utrudniać postępowanie. Przesłuchania w trybie określonym w art. 185a–185c przeprowadza się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub poza jego siedzibą, czyli w tzw. niebieskich pokojach. Jeżeli zajdzie konieczność ponownego przesłuchania, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania pokrzywdzonego lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny, przesłuchanie takie może odbyć się na odległość z wykorzystaniem środków technicznych³⁹.

³⁵ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694).

³⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2020, poz. 30 t.j. z dnia 2020.01.09), dalej: k.p.k.

³⁷ J. Mierzwińska-Lorencka, *Komentarz do Art. 185(a)*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do nowelizacji 2019*, red. J. Mierzwińska-Lorencka, Warszawa 2019, LEX teza nr 4.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ M. Kurowski, *Komentarz do Art. 185(c)*, w: *Kodeks postępowania karnego. Tom I, Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX teza nr 7.

Analizując wskazany artykuł, można dojść do wniosku, że tryb przesłuchania ofiar przestępstw seksualnych ma na celu zminimalizowanie ryzyka wystąpienia wiktyimizacji wtórnej, przy jednoczesnym uwzględnieniu celów postępowania karnego.

Ustawą z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy Kodeks postępowania karnego⁴⁰ został uchylony art. 205 k.k. Wprowadzona istotna zmiana w zakresie trybu ścigania wybranych przestępstw seksualnych objęła również zgwałcenie. W jej wyniku uchylono wnioskowy tryb ścigania, tym samym obejmując przestępstwa z art. 197–199 § 1 k.k. trybem ścigania *ex officio*. Jak podaje Centrum Praw Kobiet, w związku z obawą przed wiktyimizacją wtórną ze strony organów postępowania, notuje się zbyt małą ilość zgłoszeń przestępstw seksualnych w stosunku do skali przemocy seksualnej wobec kobiet. Na podstawie danych dostępnych w 2014 r. szacowano, że zgłaszanych jest około 20% wszystkich zdarzeń tego typu⁴¹. Choć wydaje się, że wprowadzona zmiana powinna przyczynić się do zwiększenia wykrywalności przestępczości seksualnej, gdyż zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa zgwałcenia może złożyć każdy, a nie tylko ofiara, to jak podkreślają M. Filar i M. Berent wcale nie musi to doprowadzić do redukcji tzw. ciemnej liczby w tym zakresie⁴². Przestępstwo zgwałcenia jest popełniane zazwyczaj w miejscach ustronnych, a osoby postronne pojawiają się na miejscu zdarzenia rzadko. W większości przypadków więc, jak wskazują powołani Autorzy, informacja o przestępstwie będzie pochodzić od samego pokrzywdzonego, co z perspektywy trybu ścigania zgwałcenia zdaje się nie mieć znaczącego wpływu na zwiększenie wykrywalności tego przestępstwa⁴³. Jak wynika natomiast z uzasadnienia projektu nowelizacji, zmiana ta miała służyć właśnie przede wszystkim poprawie wykrywalności przestępstw oraz prewencji⁴⁴. Ponadto, wskazywano również, że tryb ścigania przestępstwa zgwałcenia „na wniosek” stanowi przejaw męskiej dominacji i patriarchy, tym samym skutkując dyskryminacją kobiet, a także utrudnia pociągnięcie sprawcy do odpowiedzialności

⁴⁰ Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2013, poz. 849).

⁴¹ L. Tomaszewska, *Poznaj swoje prawa... jeśli jesteś ofiarą gwałtu. Poradnik prawny dla kobiet*, Warszawa 2014, s. 5.

⁴² M. Filar, M. Berent, *Komentarz do Art. 197*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. V, red. M. Filar, LEX teza nr 32.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (druk Sejmu VII kadencji nr 532), s. 9, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=532>, dostęp: 10.04.2020.

karnej⁴⁵. Ze stanowiskiem tym nie zgadzają się jednak M. Filar i M. Berent, podnosząc, że przecież pokrzywdzonym przestępstwem zgwałcenia może stać się również mężczyzna, a więc zdaniem Autorów argumentacja ta jest swego rodzaju intelektualnym nadużyciem⁴⁶. Warto też mieć na uwadze, że wnioskowy tryb ścigania z założenia miał na celu gwarantować ofierze, która nie chce ujawniać faktu pokrzywdzenia, by nie musiała tego robić, a nie uniemożliwiać jej dochodzenie sprawiedliwości karnej⁴⁷.

Ponadto, z rozmów przeprowadzonych przez Fundację na rzecz Równości i Emancypacji STER z policjantkami i policjantami wynika, że podstawowym problemem w kontekście nowego trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia jest brak praktycznego wdrożenia przepisów, niejasny podział kompetencji pomiędzy Policję a Prokuraturę oraz brak wiedzy i świadomości na temat przemocy seksualnej⁴⁸. Policjanci wskazywali, że zmiany te utrudniają ich pracę, a ograniczona forma przyjęcia zawiadomienia utrudnia tryb jednorazowego przesłuchania ofiary, wydłużając procedurę. Często w czasie oczekiwania na przesłuchanie w sądzie ofiary rezygnują ze składania zeznań. Policjanci i policjantki wskazywali również, że przesłuchania prowadzone przez sąd bywają często niedokładne, krótkie, lakoniczne, brakuje w nich tych szczegółów, które pozwalają policjantom podejmować kolejne czynności⁴⁹.

Wobec powyższego, ocena zmiany trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia wydaje się nie być jednoznaczna. Z jednej strony bowiem ściganie *ex officio* wydaje się mieć wiele zalet, wskazanych jako motywy nowelizacji, z drugiej zaś strony rozwiązanie to nie jest pozbawione wad. Jak podkreślają M. Filar i M. Berent, argumenty zwolenników ścigania przestępstwa zgwałcenia „z urzędu” powinny zostać poddane krytycznej analizie, gdyż nie znajdują one pełnej akceptacji w środowisku prawniczym⁵⁰. Należy się również zastanowić, czy zmiana ta realnie wpływa na sytuację procesową ofiary. Być może bowiem dojdzie do wszczęcia postępowania wbrew jej woli (choć jak zasygnalizowano wydaje się, że przypadki te będą jednak marginalne),

⁴⁵ M. Filar, M. Berent, *op. cit.*

⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ M. Grabowska, *Policjantki i policjanci wobec nowego trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia*, w: *Przełamać tabu. Raport o przemocy seksualnej*, red. M. Grabowska, A. Grzybek, Warszawa 2016, s. 114–164.

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ M. Filar, M. Berent, *op. cit.*

to nadal osoba pokrzywdzona może odmówić składania zeznań, a w większości przypadków przestępstwa zgwałcenia stanowią one główne źródło dowodowe. W konsekwencji, zazwyczaj to i tak od osoby pokrzywdzonej zależeć będzie, czy sprawca ostatecznie zostanie ukarany, czy też z braku lub niewystarczających dowodów uniknie odpowiedzialności karnej.

Podsumowanie

Reasumując, ofiary przestępstw seksualnych, a w szczególności przestępstwa zgwałcenia są szczególnie narażone na doświadczanie wiktyimizacji wtórnej, m.in. ze względu na szczególny charakter dobra chronionego prawem, jakim jest wolność seksualna. Zwiększenie ryzyka powtórnego pokrzywdzenia przestępstwem seksualnym związane jest także z powszechną w społeczeństwie, tzw. kulturą gwałtu.

Mimo zmian legislacyjnych i prób zwiększenia ochrony ofiar przestępstw seksualnych, wciąż sytuacja nie jest w pełni zadowalająca. Choć wydaje się, że zmiany te podążają w dobrą stronę i mają na celu minimalizację skutków wiktyimizacji wtórnej ofiar przestępstw seksualnych, w praktyce jednakże przynosi to różne efekty. Choć zmiany legislacyjne nakierowane na wzmożoną ochronę ofiar przestępstw seksualnych są istotne, to nie zapobiegną całkowicie występowaniu następczego pokrzywdzenia przestępstwem. To ze strony społeczeństwa bowiem ofiara najczęściej spotyka się z negatywną reakcją, której skutkiem jest wtórna wiktyimizacja. Pozytywnym aspektem w tym zakresie są z kolei kampanie społeczne, które mają na celu walkę z tym zjawiskiem w kontekście ofiar przestępstwa zgwałcenia, jak np. *Guilty clothes*. Kampania ta została zorganizowana przez brytyjski *Teen Vogue* i pokazywała, co miały na sobie w trakcie zdarzenia zgwałcone kobiety. Były to zwykłe, codzienne ubrania⁵¹. Akcja ta podjęła walkę ze stereotypowym obrazem ofiary przestępstwa seksualnego, zakorzenionym w społeczeństwie przez „kulturę gwałtu”.

Należy ocenić pozytywnie fakt, iż zarówno w społeczeństwie, jak i w prawie następują zmiany, które mają na celu ochronę ofiar przestępstw seksualnych. Nadal jednak wiktyimizacja wtórna względem tej grupy stanowi szczególnie duże zagrożenie, a jednym z jej skutków jest niska wy-

⁵¹ <https://www.teenvogue.com/gallery/what-i-was-wearing-when-i-was-raped#1>, dostęp: 28.03.2020.

krywalność np. przestępstwa zgwałcenia. I choć objęcie art. 197–199 § 1 k.k. trybem ścigania „z urzędu” miało na celu m.in. poprawę tego stanu rzeczy oraz zwiększenie prewencji, to w rzeczywistości wydaje się, że najbardziej skuteczne może okazać się właśnie samo zmniejszenie ryzyka wiktyimizacji wtórnej czy to poprzez zmiany legislacyjne, czy też poprzez ewolucję społecznej świadomości. Tylko ofiara, która będzie się czuła bezpiecznie i nie będzie obawiała się powtórnego pokrzywdzenia ze strony organów postępowania (których pracownicy są przecież częścią społeczeństwa) bądź pręgięza opinii publicznej, zdecyduje się bowiem, niezależnie od przyjętego trybu ścigania, zawiadomić o popełnionym przestępstwie oraz złożyć zeznania co do okoliczności jego popełnienia.

Bibliografia

Literatura

Bieńkowska E., *Aspekty wiktymologiczne przestępstwa zgwałcenia*, w: *Zgwałcenie. Definicja, reakcja, wsparcie dla ofiar*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2016.

Bieńkowska E., *Wiktymologia*, Warszawa 2018.

Budyn-Kulik M., Kulik M., *Rozdział XXV. Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Wprowadzenie*, w: *Kodeks Karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do artykułów 117–221, wyd. 4*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017.

Budyn-Kulik M., *Wybrane wiktymologiczne (i psychologiczne) aspekty zgwałcenia*, w: *Przestępstwo zgwałcenia*, M. Mozgawa, Warszawa 2012.

Czapczyńska A., *Chcę o tym zapomnieć – psychologiczne konsekwencje gwałtu*, w: *Dość milczenia. Przemoc seksualna wobec kobiet i problem gwałtu w Polsce*, red. J. Piotrowska, A. Synakiewicz, Warszawa 2011.

Filar M., Berent M., *Komentarz do Art. 197*, w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. V*, red. M. Filar, LEX teza nr 32.

Filar M., *Przestępstwo zgwałcenia w polskim prawie karnym*, Poznań 1974.

Gardocki L., *Prawo karne*, 21. wydanie, Warszawa 2019.

Grabowska M., *Policjantki i policjanci wobec nowego trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia*, w: *Przetłamać tabu. Raport o przemocy seksualnej*, red. M. Grabowska, A. Grzybek, Warszawa 2016.

Herman D., *The Rape Culture*, „Culture” 1988, nr 1.

Jakliński A., Marek Z., *Medycyna sądowa dla prawników*, Kraków 1996.

Konarska-Wrzosek V., w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. II*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2018.

Kurowski M., *Komentarz do Art. 185(c)*, w: *Kodeks postępowania karnego. Tom I, Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX teza nr 7.

Leszczyński J., *Przestępstwo zgwałcenia*, s. 245, za: M. Filar, *Przestępstwo zgwałcenia w polskim prawie karnym*, Poznań 1974.

Mierzwińska-Lorencka J., *Komentarz do Art. 185(a)*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do nowelizacji 2019*, red. J. Mierzwińska-Lorencka, LEX teza nr 4.

Mozgawa M., w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. VII*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2019.

Opar A., *Podatność wiktyimizacyjna. Przesłanki i formy przeciwdziałania wiktyimizacji*, „Rozprawy Społeczne” 2016, Tom X, nr 2.

Podemska A., *Mężczyzna jako ofiara przestępstwa zgwałcenia. Studium z zakresu socjologii prawa*, „Zeszyty naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne” 2015, nr 10, z. 1.

Semmens N., *Towards an understanding of “fear” as an intangible cost of crime*, “International Review of Victimology” 2007, Vol. 1, s. 227, za: M. Budyn-Kulik, *Wybrane wiktymologiczne (i psychologiczne) aspekty zgwałcenia*, w: *Przestępstwo zgwałcenia*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2012.

Szczepanik R., *Doświadczenie wtórnej wiktyimizacji przez kobiety-ofiary przemocy w rodzinie*, w: *Andragogiczny wymiar wydarzeń osobistych i globalnych w badaniach biograficznych*, red. O. Czerniawska, Łódź 2011.

Tomaszewska L., *Poznaj swoje prawa... jeśli jesteś ofiarą gwałtu. Poradnik prawny dla kobiet*, Warszawa 2014.

Warylewski J., *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym. System prawa karnego*, Tom 10, red. J. Warylewski, Warszawa 2012.

Włodarczyk R., *Kryminalistyczno-kryminologiczne aspekty przestępstw na tle seksualnym*, Szczytno 2015.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, (Dz.U. 2020, poz. 1444 t.j.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2020, poz. 30 t.j.).

Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2013, poz. 849).

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694).

Załącznik do Rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy, Rec. (2006) 8.

Orzecznictwo

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 1972 r., sygn. VI KZP 64/72, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Izba Wojskowa” 1973, nr 2–3, poz. 18.

Źródła internetowe

<https://www.nbcnews.com/storyline/sexual-misconduct/metoo-hashtag-becomes-anti-sexual-harassment-assault-rallying-cry-n810986>, dostęp: 28.03.2020.

<https://www.se.pl/wiadomosci/swiat/17-latka-oskarzyla-o-gwalt-mezczyzne-sad-go-uniewinnil-z-powodu-jej-bielizny-aa-JjoD-QqYK-gYGw.html>, dostęp: 28.03.2020.

<https://oko.press/madra-dziewczynka-pilnuje-drinka-seksistowska-ka-mpania-glownego-inspektora-sanitarnego>, dostęp: 28.03.2020.

<https://www.teenvogue.com/gallery/what-i-was-wearing-when-i-was-raped#1>, dostęp: 28.03.2020.

Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy Kodeks postępowania karnego (druk Sejmu VII kadencji nr 532), s. 9, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=532>, dostęp: 10.04.2020.

Joanna Rusinkiewicz¹ ACDEF
Łukasz Piś² ABC

MEDIACJE SZKOLNE W OPINIACH NAUCZYCIELI I UCZNIÓW SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH

MEDIATION IN SCHOOLS IN THE OPINIONS OF TEACHERS AND SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Otrzymano: 09.04.2020 Zaakceptowano: 11.10.2020 Opublikowano: 03.12.2020

DOI: 10.5604/01.3001.0014.4892

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

A – projekt badań; B – wykonanie badań; C – analiza statystyczna; D – interpretacja danych;
E – przygotowanie manuskryptu; F – przegląd piśmiennictwa

Streszczenie

Gwałtownie poszerzająca się przestrzeń życia młodych ludzi, wypełniona różnymi – często nowymi – treściami, które stanowią źródło wszelkich doświadczeń i przeżyć, stopniowo zacierające się subtelne granice pomiędzy tym, co wypada a tym, co nie jest społecznie akceptowane – generuje konflikty i spory pomiędzy sfrustrowanymi nastolatkami. Wynikają one często z braku umiejętności odnalezienia się w określonej sytuacji oraz braku umiejętności ich rozwiązywania. Konflikty są nieodłącznym elementem życia społecznego. Finalnie doprowadziłyby zapewne do całkowitej destrukcji zbiorowości ludzkich, gdyby nie odkryte narzędzia i wypracowane procedury ich rozwiązywania. Dzięki umiejętności rozwiązywania sytuacji konfliktowych i łagodzenia ich skutków młodemu człowiekowi

¹ Mgr Joanna Rusinkiewicz, pedagog szkolny w Zespole Szkół Innowacyjnych w Jarosławiu, autor do korespondencji: Joanna Rusinkiewicz, e-mail: a.rusinkiewicz@vp.pl, ORCID: 0000-0002-2424-3184.

² Mgr inż. Łukasz Piś, dyrektor Zespołu Szkół Innowacyjnych w Jarosławiu, ORCID: 0000-0003-0228-1048.

jest łatwiej wchodzić w nowe role społeczne. Łatwiej jest też mu funkcjonować zarówno na płaszczyźnie szkolnej, rodzinnej, jak i rówieśniczej. Szkoła jako przestrzeń wzajemnych oddziaływań różnych podmiotów edukacyjnej interakcji jest miejscem szczególnego ryzyka występowania konfliktów i sporów. W tej kwestii niezwykle przydatna może okazać się zatem wiedza z zakresu mediacji szkolnej, której celem jest doprowadzanie do porozumienia i uzgadnianie odpowiednich stanowisk w istotnych sprawach. Mediacja w swoich założeniach wprowadza kulturę dialogu oraz współodpowiedzialności za kształtowanie wizerunku szkoły. Celem badań jakie przeprowadzono w marcu 2020 roku było poznanie opinii dwóch najważniejszych podmiotów w szkole – nauczycieli i uczniów – na temat mediacji i osoby mediatora. Starano się zatem znaleźć odpowiedź na postawione pytanie badawcze, które brzmi: Jaką opinię na temat wartości mediacji szkolnej mają nauczyciele i uczniowie szkół ponadpodstawowych?

Słowa kluczowe: konflikt, spór, konstruktywne rozwiązywanie konfliktów, mediacja szkolna, społeczność szkolna, szkoła

Abstract

The rapidly expanding living space of young people, filled with various – often new – content, which is the source of all experiences and sensations, gradually blurring the subtle boundaries between what is and what is not socially accepted, generates conflicts and disputes between frustrated teenagers. These often result from a lack of ability to deal with a particular situation and a lack of ability to solve the problem. It is common knowledge that conflicts are an integral part of social life. Ultimately however, they would have probably led to the destruction of societies if it had not been for the tools and procedures developed to solve them. Thanks to the ability to solve conflicts and mitigate their effects, it is easier for young people to enter into new social roles. It is also easier for them to function at school, family and peer levels. School as a space of educational interaction between different subjects is a place of particular risk for conflicts and disputes. Therefore, knowledge of school mediation may prove extremely useful in this matter. The purpose of school mediation is to reach an agreement and agree appropriate positions on important issues. In its assumptions, mediation introduces a culture of dialogue and co-responsibility for shaping the school's image.

The aim of the research conducted in March 2020 was to find out the opinion of the two most important groups in each school – teachers and students – about mediation and the mediator. Therefore, an attempt was made to find an answer to the research question: What is the opinion of teachers and secondary school students on the value of mediation in schools?

Key words: conflict, dispute, constructive conflict resolution, mediation in schools, school community, school

Wprowadzenie

Wszelkie zmiany ustrojowe, techniczne i ekonomiczne zachodzące w naszym kraju są wprost proporcjonalne do pojawiających się zmian w strukturze społeczeństwa i jego funkcjonowaniu. W sposób szczególny dotyczy to podatnego na zmiany młodego pokolenia. Zdecydowanie odmienne są obecnie poglądy, postawy i zachowania adolescentów w porównaniu do ubiegłej dekady. Ponadto przestrzeń życia młodych ludzi gwałtownie poszerza się. Wypełniają ją nowe treści – stanowiące źródło wszelkich doświadczeń i przeżyć, rzutujących na ich dalsze życie. Stopniowo zacierają się subtelne granice pomiędzy tym co wypada, a tym co nie jest społecznie akceptowane. Narastają konflikty pomiędzy sfrustrowanymi nastolatkami, wynikające z braku umiejętności odnalezienia się w określonej rzeczywistości oraz braku umiejętności ich rozwiązywania³. Młodzi ludzie zmagają się zatem z wieloma problemami, których nie doświadczali ich rodzice lub też były one wówczas mniej powszechne. W konsekwencji muszą zmierzyć się z licznymi sytuacjami trudnymi, które dotyczą kilku istotnych płaszczyzn: emocjonalnej, społecznej, poznawczej i prawnej. Dla wielu z nich jest to trudne do wykonania zadanie. Człowiek – jako istota o najwyższym stopniu świadomości – wymaga niekiedy pomocy i wsparcia ze strony innych. Młody człowiek w przekraczaniu różnorodnych barier, utrudniających mu funkcjonowanie w społeczeństwie i przede wszystkim jego rozwój osobowy – wymaga tego wsparcia jeszcze bardziej⁴.

³ J. Izdebska, *Mass media i multimedia – dominująca przestrzeń życia dziecka*, w: *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki 2*, E. Marynowicz-Hetka, Warszawa 2007, s. 518.

⁴ O. Lipkowski, *Pedagogika specjalna*, Warszawa 1977, s. 8.

Wszechobecne konflikty utrudniają jednostce prawidłowe funkcjonowanie w każdej zbiorowości. Niezwykle cenną bronią w walce z wykluczeniem społecznym są kształtowane i rozwijane na przestrzeni lat kompetencje społeczne. Dzięki umiejętności nawiązywania i prowadzenia dialogu, dzięki umiejętności rozwiązywania sytuacji konfliktowych i łagodzenia ich skutków łatwiej jest młodemu człowiekowi przyjmować i wchodzić w nowe role społeczne. Łatwiej jest mu funkcjonować zarówno na płaszczyźnie szkolnej, rodzinnej, jak i rówieśniczej. W tej kwestii niezwykle przydatna może okazać się zatem wiedza z zakresu **mediacji**, której celem jest doprowadzanie do porozumienia i uzgadnianie odpowiednich stanowisk w istotnych sprawach, czasami także uniknięcie odpowiedzialności karnej⁵.

Od konfliktu – do mediacji

Konflikt jest zjawiskiem naturalnym nawet w dobrze funkcjonujących społecznościach. Pojawia się najczęściej tam, gdzie strony dążą do sprzecznych lub niezgodnych celów⁶. Co więcej konflikty są nieodłącznym elementem życia społecznego. Finalnie doprowadziłyby zapewne do całkowitej destrukcji zbiorowości ludzkich, gdyby nie odkryte narzędzia i wypracowane procedury ich rozwiązywania. Wszelkie działania podejmowane przez jednostki w sytuacji konfliktu zależą przede wszystkim od cech ich osobowości, temperamentu oraz tego, jak ważny jest dla nich sam przedmiot konfliktu oraz jakie sposoby radzenia sobie z nimi znają i preferują⁷.

W ostatnich latach pogląd na konflikt uległ istotnej ewolucji. W tradycyjnej koncepcji konflikt postrzegany był jako zjawisko zdecydowanie negatywne i traktowany był jako szkodliwy i niepotrzebny. Uważano, że odgrywał przede wszystkim rolę destrukcyjną i wzmagał pojawianie się negatywnych emocji. Współcześnie podkreśla się pozytywną rolę konfliktu, wskazując na jego funkcjonalny wymiar – rozumiany jako pobudzenie aktywności jednostek oraz zwiększenie ich motywacji do określonych działań. Ewolucja w pojmowaniu konfliktu przeniosła się także na płasz-

⁵ A. Stefańska, A. Knocińska, E. Kwiatkowska, *Konflikt – negocjacje – kultura – komunikacja*, Toruń 2014, s. 9.

⁶ M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiki specjalnej*, Warszawa 2014, s. 159.

⁷ G. Bartkowiak, *Promowanie współpracy w zespołach nauczycieli jako czynnik ograniczający konflikty w środowisku szkolnym*, w: *Konflikt – negocjacje – kultura – komunikacja*, A. Stefańska, A. Knocińska, E. Kwiatkowska, Toruń 2014, s. 74–75.

czynną szkolną podkreślając jego pragmatyczny model, który zakłada nie tyle chronienie społeczności szkolnej przed występowaniem konfliktów, co dostarczanie użytecznej wiedzy na temat twórczego i kreatywnego ich wykorzystania, a także przekształcenie dysfunkcyjnych konfliktów w konflikty stwarzające możliwość rozwoju osobowego jednostek – w sposób szczególnie zaś uczniów⁸. W zespołach uczniowskich/klasowych występuje wiele odmian konfliktów. Odpowiednio zdefiniowane, z dobrze dobranymi narzędziami do ich rozwiązania, stać się mogą zatem źródłem rozwoju tych, którzy zostali w konflikt uwikłani⁹.

W psychologii pojęcie konfliktu oznacza pewien proces społeczny. Dość często konflikt doprowadza do wzajemnej wrogości i blokowania realizacji dążeń. Towarzyszące mu silne emocje o negatywnym natężeniu utrudniają dostrzeżenie perspektywy drugiej strony oraz zrozumienia jej argumentów¹⁰. Konflikt zawsze oznacza jakąś sprzeczność dążeń jednostek. Powstaje przede wszystkim w wyniku słabej komunikacji między ludźmi, rywalizacji na wielu płaszczyznach oraz przyjęcia nieodpowiednich wartości czy celów. Współczesne społeczeństwa są na ogół egalitarne, co oznacza, że nawet wzajemnie sprzeczne dążenia uważane są za równie uprawnione. Ponadto ludzie funkcjonujący w określonych społecznościach są bardzo często współzależni od siebie, co oznacza, że skutki wszelkiej aktywności i działalności jednostki w istotny sposób zależą od tego, co robią inni. Taka postawa generuje **konflikty społeczne**, których nie da się uniknąć. Są one nieuchronne. Można jedynie je kontrolować i konstruktywnie rozwiązywać¹¹.

Cennym odkryciem w kwestii rozwiązywania wszelkich sporów stała się **mediacja**, dokonywana poprzez „dobrowolne porozumienie się pokrzywdzonego i sprawcy przy pomocy bezstronnej i neutralnej osoby – **mediatora**, który pomaga stronom dojść do porozumienia oraz doprowadza do zadośćuczynienia, naprawienia wyrządzonych szkód lub/i doznanych krzywd materialnych i moralnych (...)”¹². W skrajnych przypadkach, kiedy wrogość pomiędzy stronami konfliktu jest na tyle

⁸ R. Koc, *Konflikty w środowisku szkolnym*, w: *Psychologia ucznia i nauczyciela. Podręcznik akademicki*, red. S. Kowalik, Warszawa 2011, s. 193–195.

⁹ C. Matuszewicz, *Konflikty w zespołach uczniowskich*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa 1993, s. 285.

¹⁰ M. Łuba, *Rozprawić się z konfliktem*, „Głos pedagogiczny” kwiecień 2014, nr 58, s. 58–61.

¹¹ B. Wojciszke, *Psychologia społeczna*, Warszawa 2011, s. 400–401.

¹² M. Kupisiewicz, *op. cit.*, s. 180.

duża, że uniemożliwia ona rozmowę bezpośrednią – mediator może występować jako jedyny łącznik pomiędzy nimi. Pomóc może także w osiągnięciu szeregu drobnych celów szczegółowych – chociażby takich jak zachowanie twarzy osobie idącej na ustępstwa. Zaobserwowano, iż działania mediacyjne są najbardziej skuteczne wtedy, gdy konflikt nie ma charakteru krańcowego a stronom konfliktu zależy na jego rozwiązaniu. Ważnym komponentem jest także obdarzenie zaufaniem osoby mediatora przez wszystkie strony konfliktu¹³.

Mediacja w dosłownym tłumaczeniu z języka łacińskiego oznacza: pośredniczyć w sporze. Etymologia tego słowa przekłada się na całokształt jego oddziaływań. Mediacja przestrzega ustalonych standardów w oparciu o pewne zasady, jakimi są: zasada dobrowolności, poufności, neutralności, akceptowalności, bezstronności i subsydiarności oraz zasada fachowości. Na przestrzeni lat stała się niezwykle dynamicznie rozwijającą się w strukturze polskiego prawa metodą rozwiązywania sporów różnego rodzaju i różnego pochodzenia. Odgrywa istotną rolę w procesie przeciwdziałania przestępczości nieletnich. Jest alternatywnym sposobem reagowania na ich wszelkie niepożądane zachowania. Postrzegana jako dobre narzędzie wychowawcze, które może wpłynąć na zmianę postaw i zachowań jednostek – tworzy dobry grunt do kształtowania osobowości młodego człowieka. Idea mediacji jako sprawiedliwości naprawczej stosowana jest w świecie od dawna. W Polsce ma stosunkowo krótką tradycję, co przekłada się niestety na małą świadomość jej istoty i zalet. Nie wszyscy bowiem kojarzą mediację jako narzędzie stosowane w celu poprawy efektywności komunikacji interpersonalnej, redukcji konfliktów na drodze dialogu, prowadzenia do polubownych rozstrzygnięć, skrócenia czasu koniecznego do osiągnięcia satysfakcjonujących obie strony rozwiązań. Mediacja potrzebuje zatem skuteczniejszej reklamy, którą zapewnić może jej praktykowanie¹⁴.

Mediacja w szkole

Szkoła jako przestrzeń wzajemnych oddziaływań różnych podmiotów edukacyjnej interakcji – jest miejscem szczególnego ryzyka występowania konfliktów i sporów. Uwikłani w nie mogą być w zasadzie wszyscy, którzy

¹³ B. Wojciszke, *op. cit.*, s. 422–423.

¹⁴ W.W. Szczęsny, *Mediacja*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Tom III*, red. T. Pilch, Warszawa 2004, s. 122–123.

współtworzą społeczność szkolną¹⁵. Z uwagi na to, iż mediacja jest doskonałym i efektywnym narzędziem do rozwiązywania wszelkich konfliktów – z powodzeniem odnajduje swoje miejsce w szkole¹⁶.

Siłą mediacji jest wspólne poszukiwanie rozwiązań, rozmowa skonfliktowanych stron o tym co dzieli oraz przyjęcie w sposób świadomy odpowiedzialności za wypracowane porozumienie. Mediacja chroni prawa oraz interesy skonfliktowanych stron. Sprzyja ponadto budowaniu relacji pomiędzy nauczycielami, pracownikami niepedagogicznymi szkoły, pomiędzy uczniami i ich rodzicami, pomiędzy samymi uczniami, nawet w sytuacjach sporu. Mediacja kreuje wewnętrzny i zewnętrzny, pozytywny wizerunek szkoły. Nie pozwala „zamiatać pod dywan” realnych problemów, czy przeczekać do czasu, aż same znikną. Mediacja generuje całe pokłady aktywności i kreatywności tych, którzy odważnie do niej przystępują¹⁷. Wprowadza kulturę dialogu oraz współodpowiedzialności za kształtowanie nie tylko wspomnianego wizerunku, ale i klimatu w szkole. Stanowi zatem ważne i skuteczne narzędzie pomocy psychologiczno-pedagogicznej w pracy z młodymi ludźmi. Mediacja jest także elementem edukacji prawnej w szkole. Ma szansę funkcjonować tylko wtedy, gdy jest znana i akceptowana przez szkolną społeczność. Wprowadzana jest jako wieloetapowy proces. Jest formą sprawiedliwości naprawczej, która w odróżnieniu od retrybtywnej – gdzie w centrum uwagi jest sprawca i sposób jego ukarania – koncentruje się na naprawianiu relacji pomiędzy stronami¹⁸.

W konfliktach szkolnych stosuje się zazwyczaj negocjacje. Kiedy otwarta walka pomiędzy skonfliktowanymi stronami nosi znamiona kryzysu – negocjacje już nie wystarczają. Potrzebna jest zatem mediacja, czyli interwencja wzbogacona o osobę trzecią, która udzieli wsparcia w wypracowaniu takiego rozwiązania, które przyniesie zwycięstwo każdej ze stron. W mediacji bowiem nie ma przegranych. Działania mediacyjne podejmowane

¹⁵ I. Górską, *Nauczyciel wobec agresji w szkole – radzenie sobie ze stresem i obciążeniami psychicznymi w kontekście syndromu wypalenia zawodowego*, w: *Agresja w szkole. Spojrzenie wieloaspektowe*, red. A. Rejzner, Warszawa 2004, s. 81.

¹⁶ M. Wojtkowiak, K. Wojtkowiak, *Rola komunikacji w konflikcie wśród młodzieży gimnazjalnej (na przykładzie Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego)*, w: red. A. Rejzner, *Przemoc i agresja w szkole*, Warszawa 2008, s. 289–290.

¹⁷ M. Łoskot, *Sztuka zarządzania konfliktami, Mediacje i interwencje w sytuacjach kryzysowych*, „Głos pedagogiczny” marzec 2013, nr 37, s. 4–7.

¹⁸ Rzecznik Praw Dziecka, *Standardy mediacji rówieśniczej i szkolnej w szkołach i innych placówkach oświatowych*, Warszawa, listopad 2017, s. 2–3, pobrano z: http://brpd.gov.pl/sites/default/files/standardy_mediacji_rowiesniczej_i_szkolnej_w_szkolach_0.pdf, dostęp: 12.03.2020.

na płaszczyźnie szkolnej wymagają zastosowania odpowiednich procedur i zasad oraz odpowiedniej ilości czasu. Mediacja szkolna to proces, którego przebieg – choć dokonywany zgodnie z określonymi etapami – za każdym razem jest inny. Jest to praca z drugim człowiekiem – z jego emocjami, problemami, frustracjami, odczuciami i przeżyciami a także z jego danym etapem rozwojowym. Elementy te za każdym razem są inne. Sytuacji, w których można wykorzystać mediacje w szkole, jest wiele – począwszy od drobnych sporów i sprzeczek pomiędzy uczniami, poprzez zachowania buntownicze związane z okresem adolescencji, zachowania agresywne i przemocowe, niszczenie mienia, kradzieże, wysoką absencją, słabe wyniki nauczania, po spory w zakresie stosowanych przez wychowawcę metod pracy z uczniem czy też wykonania specjalistycznych badań diagnostycznych konkretnego wychowanka. Szczególnie cenna jest **mediacja rówieśnicza**, superwizowana przez nauczyciela-mediatora. Staje się ona wówczas dobrym instrumentem wychowawczym. Uczy bowiem tolerancji, odpowiedzialności i szacunku względem innych¹⁹.

Mediacja rówieśnicza w samej technice jej prowadzenia w zasadzie niczym nie różni się od mediacji pomiędzy dorosłymi. Nieco inny jest natomiast jej przebieg. To wspaniałe narzędzie nie może stanowić jednak panaceum na wszystkie spory i konflikty szkolne. Mediacja może być pomocna w wypełnianiu przez szkołę jednego z celów, jakim jest wychowywanie młodzieży. Ta perspektywa wymaga jednakże od dorosłych/wychowawców konieczności dzielenia się swoją władzą rozstrzygania i decydowania za młodzież oraz nieprzejmowania za nich odpowiedzialności za przebieg mediacji. Ważna jest także praca z uczniem-mediatorom oraz udzielane mu wsparcie, bowiem profesjonalizm i kompetencje dorosłych są nieocenionym źródłem powodzenia potencjalnego przedsięwzięcia mediacyjnego. Mediacje rówieśnicze nie rozwiążą wszystkich szkolnych sporów. Stają się jedynie szansą na szukanie porozumienia, minimalizowanie skutków zaistniałego konfliktu czy zmniejszenie przejawów agresji i przemocy w szkole. Dają młodym ludziom czas na zastanowienie się nad własnym postępowaniem i na naprawianie relacji z innymi²⁰.

Angażowanie młodzieży do tak odpowiedzialnej aktywności szkolnej jest zarazem odważne i pożądane. Wdrażanie uczniów do udzielania po-

¹⁹ M. Łoskot, *Sztuka zarządzania...*, s. 4–7.

²⁰ M. Grudziecka, *Rozwiązywanie konfliktów szkolnych przy użyciu technik mediacyjnych – mediacje rówieśnicze w szkole*, s. 1–3, 6, 13, pobrano z: <http://www.tlumacz.at/materialy/mediacje.pdf>, dostęp: 12.03.2020.

mocy – bo tak należy rozpatrywać szkolne działania mediacyjne – to słuszne przekonywanie ich, że jest to wartość stanowiąca ważny element człowieczeństwa. Otwieranie się na drugiego człowieka w szkole to tworzenie atmosfery sprzyjającej dobrym relacjom interpersonalnym oraz przyjaznej sfery społecznej i emocjonalnej całej społeczności szkolnej²¹.

Jak już wspomniano stosowanie mediacji w szkole – jako narzędzia sprzyjającego rozwiązaniu konfliktów i odnajdywaniu porozumienia pomiędzy stronami sporu – wymaga wiedzy i przygotowania zarówno merytorycznego, mentalnego, jak i emocjonalnego. Czy zatem szkoły w Polsce są na to gotowe? Jaką wiedzę na temat mediacji posiadają zarówno nauczyciele, jak i uczniowie? Co sądzą na temat gotowości do przystąpienia do mediacji dwa ważne podmioty szkolne?

Badania własne

Powyższe pytania stały się punktem wyjścia przeprowadzonych na terenie województwa podkarpackiego w marcu 2020 roku badań ankietowych wśród nauczycieli i uczniów szkół ponadpodstawowych. Celem badań było poznanie opinii nauczycieli i uczniów szkół ponadpodstawowych na temat mediacji.

Główny problem badawczy określono zatem w postaci pytania: Jaką opinię na temat wartości mediacji szkolnej mają nauczyciele i uczniowie szkół ponadpodstawowych?

Aby osiągnąć ten cel sformułowano następujące pytania szczegółowe:

1. Jaką wiedzę o mediacji mają nauczyciele i uczniowie?
2. Jak nauczyciele i uczniowie postrzegają osobę mediatora w szkole?
3. Jakie cechy w opinii badanych powinien posiadać mediator szkolny?
4. Jakie możliwości stosowania mediacji w szkole dostrzegają badane osoby?
5. Czy występują, a jeśli tak, to jakie różnice w opiniach nauczycieli i uczniów na temat mediacji szkolnej?

Do pytania nr 5 sformułowano hipotezę roboczą. Założono, że opinia nauczycieli różni się od opinii uczniów na temat mediacji szkolnej. Różnice w opinii nauczycieli i uczniów na temat mediacji szkolnej dotyczą osoby ucznia – mediatora.

²¹ M. Łoskot, *Pomocna dłoń. Jak zaangażować starszych uczniów do pomocy młodszemu kolegom*, „Głos pedagogiczny” luty 2017, nr 86, s. 44–46.

Biorąc od uwagi naturalne różnice w postrzeganiu rzeczywistości przez ludzi młodych i dorosłych (inne cele, priorytety, potrzeby, a nawet inne poczucie humoru) uznano, że różna będzie także opinia tych dwóch podmiotów na temat mediacji. Przypuszczono także, że wiedza na temat mediacji i świadomość korzyści płynących ze stosowania mediacji może być zbieżna u nauczycieli i uczniów, ponieważ pojęcie „mediacja” jest coraz częściej używane w różnych mediach i na różnych portalach społecznościowych. Uznano natomiast, że uczniowie inaczej postrzegać będą osobę ucznia – mediatora. Ich opinia na ten temat różnić się może od opinii nauczycieli – ludzi dorosłych – na przykład z powodu różnic pokoleniowych lub z samego faktu konieczności „oddania władzy” w ręce uczniów. Poza tym nauczyciele ze zwykłej obawy i troski o bezpieczeństwo młodzieży – zarówno pod względem fizycznym, jak i emocjonalnym – mogą być sceptycznie nastawieni do ucznia w roli mediatora.

W niniejszych badaniach populację stanowili uczniowie szkół ponadpodstawowych – zarówno liceum ogólnokształcącego, jak i technikum – oraz ich nauczyciele. Spośród nich wybrano 100 uczniów i 45 nauczycieli. Dobór próby był losowy. Przed badaniami właściwymi przeprowadzono badania pilotażowe na kilku wybranych uczniach i nauczycielach.

W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. Narzędziem, które posłużyło do przeprowadzenia badań, był samodzielnie skonstruowany kwestionariusz ankiety, składający się z 11 pytań zarówno otwartych, jak i zamkniętych (jednego bądź wielu wyborów). Do kwestionariusza ankiety dołączono instruktaż wypełnienia oraz metryczkę. Zarówno nauczyciele, jak i uczniowie otrzymali kwestionariusze z takimi samymi (bądź zbliżonymi) pytaniami, co miało na celu ułatwienie dokonywanej analizy.

Jak wspomniano powyżej, w badaniach wzięło udział 45 nauczycieli oraz 100 uczniów szkoły ponadpodstawowej. Zdecydowana większość badanych nauczycieli to osoby w wieku pomiędzy 36 a 45 lat i więcej – 93% ankietowanych – natomiast 7% to pedagodzy pomiędzy 25. a 35. rokiem życia. Spośród badanych uczniów 32% stanowili uczniowie w wieku 15–16 lat, a 68% uczniowie powyżej 17–18. roku życia i więcej.

Podobny rozkład procentowy dotyczył płci badanych. Większość badanych uczniów stanowili chłopcy – 68%. Pozostałe 32% to dziewczynki. Ponadto 67% respondentów to mężczyźni, kobiety natomiast stanowiły 33% badanych.

Badani to w 63% to nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących, natomiast pozostałe 37% – to „zawodowcy”. Łącznie 55% badanych to uczniowie technikum, natomiast 45% to uczniowie liceum ogólnokształcącego.

Posiadana przez nauczycieli i uczniów wiedza na temat mediacji

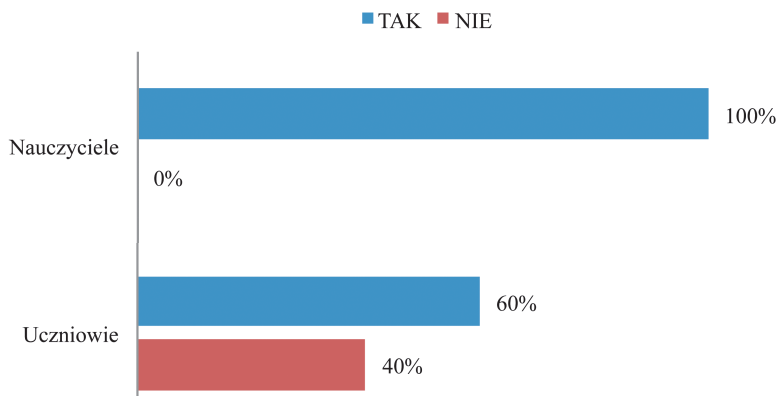
O istocie i znaczeniu mediacji wspomina się coraz więcej. Niestety na płaszczyźnie szkolnej nadal dostrzega się spore deficyty związane z wiedzą na temat tej metody rozwiązywania konfliktów oraz brak świadomości, iż mediacja jest pozytywnym i pożądanym typem interakcji²².

Jak wspomniano powyżej, celem przeprowadzonych badań było zatem ustalenie między innymi tego, jaką wiedzę na temat mediacji posiadają dwa najważniejsze podmioty w szkole. Badanym – zarówno nauczycielom, jak i uczniom – zadano w ankiecie pytanie o to, czy wiedzą czym jest mediacja. Jak wynika z analizy, wszyscy ankietowani pedagodzy posiadają wiedzę teoretyczną na temat mediacji – 100% uwzględnionych w badaniach nauczycieli. W przypadku uczniów wyniki przedstawiają się nieco inaczej – 60% badanych uczniów posiada wiedzę na temat mediacji, natomiast 40% nie wie, czym ona jest. Pomimo zdecydowanej różnicy w uzyskanych odpowiedziach dostarczonych przez uczniów uznano, iż 60% uczniów mających świadomość znaczenia mediacji w kwestiach spornych, konfliktowych i problemowych to spora grupa, z którą w tym zakresie można wiele dokonać (wyłonione 60% uczniów, którzy wiedzą co to jest mediacja, stanowiąc będzie 100% uwzględnionych do dalszej analizy). Uzyskane wyniki zamieszczono w wykresie nr 1.

Sama deklaracja wiedzy na temat mediacji nie satysfakcjonowała prowadzących badania. Dla nich istotnym było także to, czy ankietowani wiedzą, co jest celem mediacji. Jak wynika z wykresu zamieszczonego poniżej – spora grupa respondentów trafnie określiła cel mediacji: 93% badanych nauczycieli i 89% badanych uczniów wie, że celem mediacji jest wypracowanie rozwiązania satysfakcjonującego obie strony konfliktu. Dla 10% uczniów celem mediacji jest ustalenie, kto ma rację w sporze. Ponadto 7% nauczycieli i 1% uczniów uważa, iż celem mediacji jest opowiedzenie się po jednej ze stron. Uzyskane wyniki przedstawia wykres nr 2.

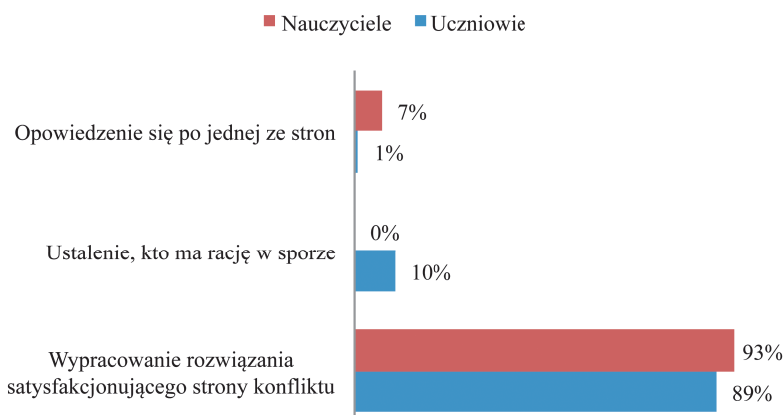
²² K. Woś, *Rola mediacji i negocjacji w rozwiązywaniu konfliktu*, w: *Konflikt – negocjacje – kultura – komunikacja*, A. Stefańska, A. Knocińska, E. Kwiatkowska, Toruń 2014, s. 195–196.

Wykres 1. Posiadana przez nauczycieli i uczniów wiedza na temat mediacji

Źródło: badania własne

Wykres 2. Świadomość celu mediacji

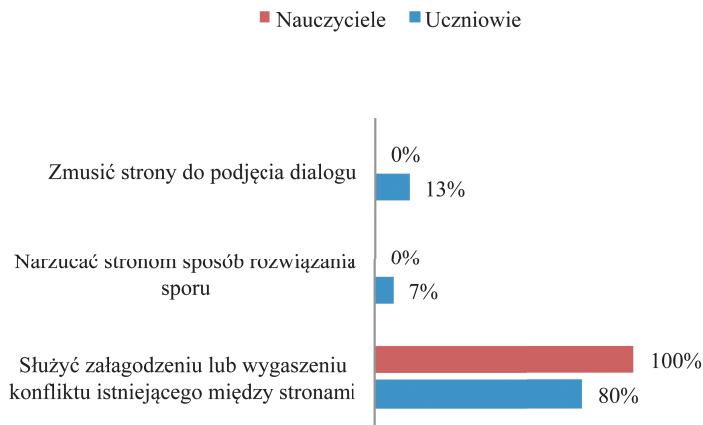

Źródło: badania własne

Pytanie w ankiecie o cel mediacji implikowało pytanie kolejne – dotyczące tego, jakie zadanie spełnia/czemu ma służyć mediacja? Wszyscy ankietowani nauczyciele (100%) wiedzą, iż mediacja służy łagodzeniu lub wygaszeniu konfliktu istniejącego między stronami. Podobnie sądzą ankietowani uczniowie – 80%. Trzydzieści procent badanych uczniów uznało,

iz mediacja służy zmuszeniu stron do podjęcia dialogu, a 7% – narzucaniu stronom sposobu rozwiązania sporu (wykres 3).

Wykres 3. Świadomość założeń mediacji

Źródło: badania własne

Powyższa analiza pozwala stwierdzić, iż dwa najważniejsze podmioty w szkole mają świadomość tego, czym jest mediacja – jaki jest jej cel i czemu ma służyć. Budującym jest fakt, iż 100% nauczycieli zna problematykę tej metody łagodzenia bądź wygaszania konfliktu. Część uczniów deklarujących brak wiedzy na temat mediacji należałoby wyedukować w tym kierunku. Dostrzeżono zatem konieczność wprowadzania na lekcjach do dyspozycji wychowawcy zajęć z tego zakresu, których celem będzie uświadomienie wartości mediacji oraz słuszności jej wprowadzania w środowisko szkolne.

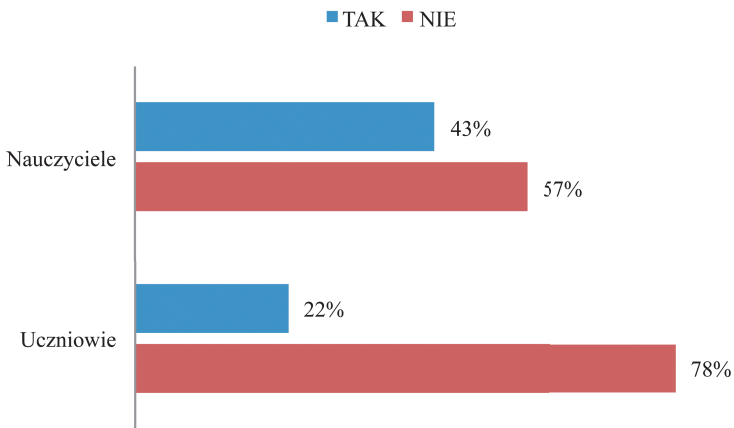
Opinia nauczycieli i uczniów na temat osoby mediatora w szkole

W procesie prowadzenia mediacji niezmiernie ważna jest osoba usprawniająca komunikację – pośrednik pomiędzy stronami konfliktu – i pomagająca uczestnikom mediacji w wypracowaniu satysfakcjonującego obie strony rozwiązania²³. W ankiecie zadano respondentom pytanie

²³ A. Lewicka-Zelent, *Obniżanie poziomu przemocy i lęku młodzieży gimnazjalnej*, Lublin 2012, s. 91.

o to, czy bycie mediatorem zarezerwowane jest tylko i wyłącznie dla osób dorosłych i kompetentnych. Zdecydowanie trafnie odpowiedziała większość ankietowanych uczniów – 78%. W przypadku nauczycieli trafnej odpowiedzi udzieliło niewiele ponad połowę ankietowanych – 57%. Zatem na tej płaszczyźnie opinie badanych grup różniły się. Poniższy wykres 4 prezentuje otrzymane wyniki.

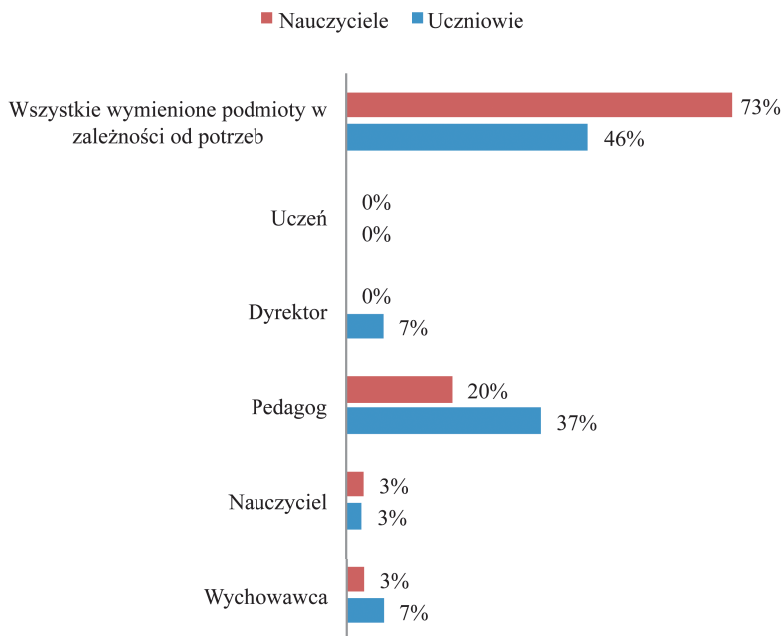
Wykres 4. Czy bycie mediatorem zarezerwowane jest wyłącznie dla osób dorosłych i kompetentnych

Źródło: badania własne

Wykres 5 ilustruje opinię uczniów na temat tego, kto powinien zajmować się mediacją w szkole. Opinie nauczycieli i uczniów były podobne w kwestii wyboru podmiotu zajmującego się mediacją. Siedemdziesiąt trzy procent badanych nauczycieli i 46% uczniów uważa, iż w zasadzie wszystkie wymienione w pytaniu ankietowym podmioty mogą/powinny zajmować się mediacją w szkole w zależności od potrzeb. Trzydzieści siedem procent uczniów i 20% nauczycieli sądzi, że osobą odpowiedzialną za mediację szkolną powinien być pedagog. Po 3% nauczycieli i uczniów wskazało nauczyciela. Podobnie w kwestii wyboru na odpowiedzialnego za mediację wychowawcę – 3% nauczycieli i 7% uczniów. Uczniowie wskazywali także dyrektora szkoły (7% ankietowanych). Natomiast nikt z ankietowanych nie brał pod uwagę ucznia, jako osoby odpowiedzialnej za mediację.

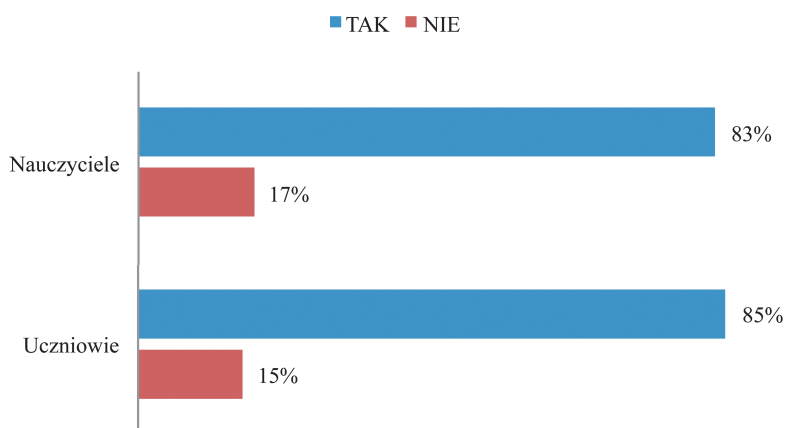
Wykres 5. Osoby odpowiedzialne za mediację w szkole

Źródło: badania własne

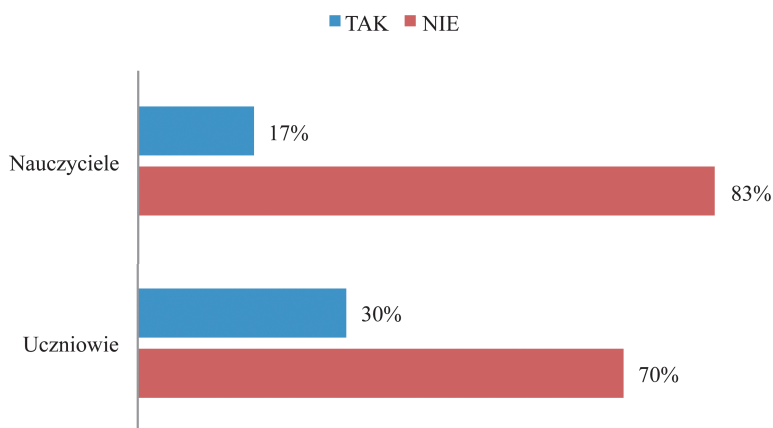
Respondentom zadano jeszcze pytanie dotyczące samej osoby mediatora, a mianowicie, czy mediatorem może być uczeń. W tym przypadku odpowiedzi zarówno nauczycieli, jak i uczniów były zbieżne. Otóż 85% ankietowanych uczniów i 83% nauczycieli uważa, że uczeń może być mediatorem (wykres 6). Następnie zadano pytanie, czy każdy uczeń może zostać mediatorem. Ponownie odnotowano zbieżność opinii obydwu podmiotów szkolnych. Osiemdziesiąt trzy procent ankietowanych nauczycieli i 70% uczniów słusznie uznało, że nie każdy uczeń może być mediatorem (wykres 7).

Wykres 6. Uczeń – mediator

Źródło: badania własne

Wykres 7. Uczeń – mediator (1)

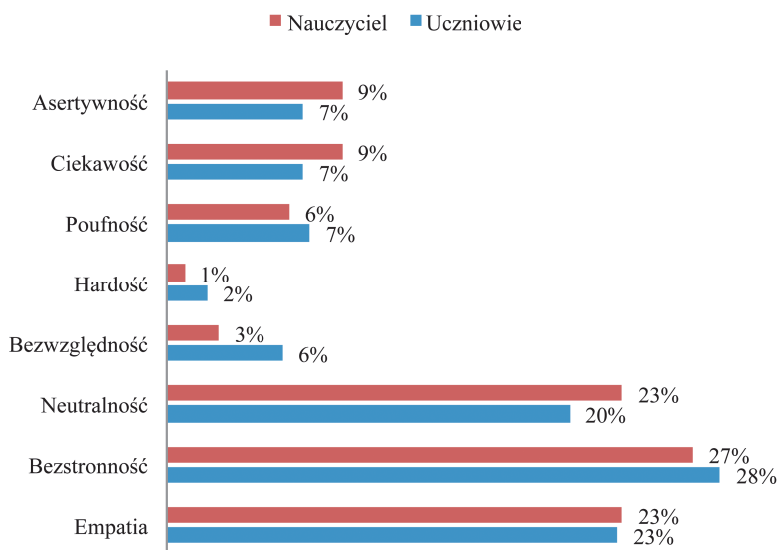
Źródło: badania własne

Cechy mediatora szkolnego w opinii badanych

Ankietowanych poproszono o wyrażenie opinii na temat tego, jakie cechy powinien posiadać mediator. Analiza otrzymanych danych wykazała zbieżność w postrzeganiu tej ważnej kwestii przez nauczycieli i uczniów.

Otóż po 23% ankietowanych nauczycieli i uczniów uważa, że mediator powinien być empatyczny. Dwadzieścia siedem procent badanych nauczycieli i 28% uczniów stawia na bezstronność. Neutralność to ważna cecha mediatora dla 23% nauczycieli i 20% uczniów. Poufność to cecha istotna dla 6% nauczycieli i 7% uczniów. Wśród zaproponowanych w ankiecie odpowiedzi znalazły się także cechy niepożądane. Jak wskazują otrzymane wyniki, bezwzględność, hardość i ludzka ciekawość to cechy, które również wskazywane były przez respondentów. Dokładną analizę uzyskanych wyników przedstawia wykres nr 8.

Wykres 8. Cechy mediatora szkolnego

Źródło: badania własne

Analiza dwóch kolejnych punktów pozwala stwierdzić, iż nauczyciele i uczniowie inaczej postrzegają osobę mediatora szkolnego. Co prawda jedni i drudzy uważają, że mediatorem nie koniecznie musi zostać osoba dorosła, ale zdecydowana większość uczniów uważa, że mediator-rówieśnik to dobre rozwiązanie w szkolnej przestrzeni. Obie grupy badanych sądzą, iż osobą usprawniającą komunikację może zostać uczeń, ale – jak słusznie zauważają zarówno nauczyciele, jak i uczniowie – nie każdy. Mediatorem powinna być osoba bezstronna, empatyczna, asertywna, neutralna oraz taka, której zaufają strony konflikt (co wynika z definicji mediacji).

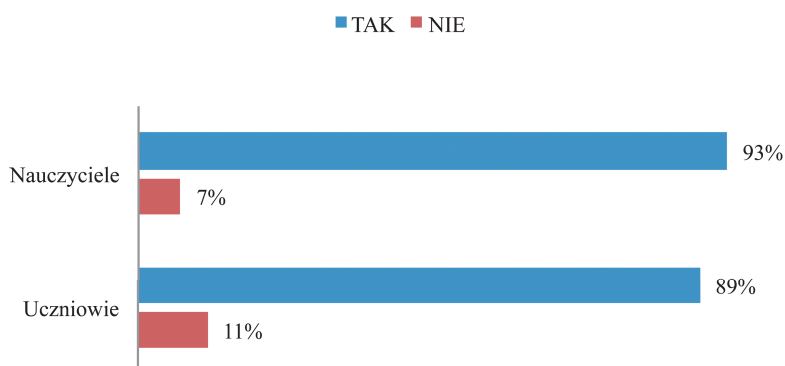
Dokonana analiza podsunęła autorom niniejszych badań istotny postulat. Otóż w szkołach powinno się więcej uwagi poświęcać na kształtowanie kompetencji społecznych oraz tych cech, które definiują osobę mediatora. Jest to niezmiernie ważne z uwagi na to, iż mediatorem można zostać w każdej konkretnej sytuacji i na różnych płaszczyznach życia, nawet bez merytorycznego przygotowania.

Możliwość wprowadzenia mediacji do szkół oraz korzyści wynikające z jej stosowania

Transformacja oświatowa stawia nauczycielom różnorodne wyzwania. Zapewnienie przez system edukacyjny wszystkim uczniom powszechnego dostępu do wiedzy i stałe podnoszenie jej jakości powoduje, iż polskie szkoły przepełnione są licznymi zadaniami, których realizatorami są właśnie nauczyciele²⁴. Czy wprowadzenie kolejnego „zadania”, jakim potencjalnie byłaby mediacja, może jeszcze bardziej obciążyć szkołę jako instytucję? Czy w ogóle jest potrzebna w szkołach i czy należy ją do nich wprowadzać? Właśnie to ostanie pytanie zadano respondentom w ankiecie.

Jak wynika z poniższego wykresu nr 9, aż 93% ankietowanych nauczycieli i 89% ankietowanych uczniów opowiada się za wprowadzeniem mediacji do szkół, upatrując w tym niezwykłą wartość.

Wykres 9. Wprowadzenie mediacji do szkół

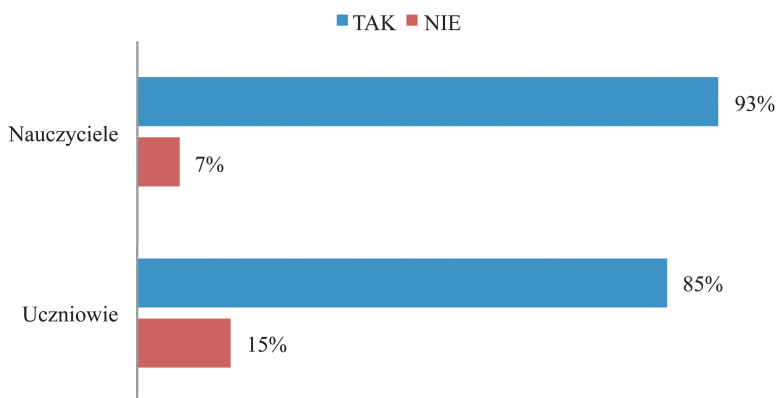
Źródło: badania własne

²⁴ B. Muchacka, M. Szymański, *Nauczyciel w świecie współczesnym*, Kraków 2008, s. 11.

Bez względu na to, jakie koszty trzeba byłoby ponieść w związku z wprowadzeniem mediacji do szkoły oraz ile czasu poświęcić na przygotowanie się różnych podmiotów do roli mediatora – należy się na to zdecydować. Każda forma i każde narzędzie służące porozumieniu i rozwiązywaniu sytuacji spornych jest bezwzględnie pożądane w każdej społeczności. W sposób szczególny w szkole, która jest miejscem niezwykłego przenikania się różnych podmiotów, pokoleń, osobowości i dążeń, co bardzo często generuje konflikty.

Jednym z celów przeprowadzonych badań było także uzyskanie opinii nauczycieli i uczniów na temat tego, jak postrzegają możliwość skorzystania z mediacji w razie zaistniałego w szkole problemu? Wykres nr 10 obrazuje pozyskane do analizy dane. Otóż zdecydowana większość nauczycieli, 93% i uczniów, 85% optuje za możliwością skorzystania z mediacji w razie potrzeby.

Wykres 10. Możliwość skorzystania z mediacji

Źródło: badania własne

Nie ulega wątpliwości, że w większych społecznościach, jakimi są chociażby społeczności szkolne konflikty i spory zdarzają się dość często. Rozbieżności w postrzeganiu spornej kwestii przez strony konfliktu nie ułatwiają samodzielnego dojścia do porozumienia. W takich okolicznościach możliwość skorzystania z mediacji i doświadczenia przychylniej obydwu stronom osoby mediatora jest nieocenionym dobrem. Wartość i ważność mediacji dostrzegają różne podmioty. Nasuwa się zatem wniosek, iż należy bez obaw podejmować „ryzyko” przejścia przez proces me-

diacji. Bilans zysków i strat w tej kwestii będzie zdecydowanie korzystny dla tych, którzy na mediację się zdecydują, bez względu na to, po której stronie „barykady” będą się znajdować.

Różnice występujące w opiniach nauczycieli i uczniów szkół ponadpodstawowych na temat mediacji szkolnej

Głównym celem niniejszych badań było ustalenie opinii nauczycieli i uczniów szkół ponadpodstawowych na temat mediacji szkolnej oraz porównanie opinii nauczycieli i uczniów na przedmiotowy temat.

Analizując wyniki uzyskane z przedstawionych powyżej badań, wskazujące na opinie dwóch najważniejszych podmiotów w szkole na temat mediacji szkolnej, stwierdzić można, iż w niektórych obszarach opinie te są zbieżne, w innych różnią się nieznacznie. Posiadanie wiedzy ogólnej na temat mediacji zadeklarowali wszyscy ankietowani nauczyciele, natomiast znaczna część uczniów wiedzy takiej nie posiada. Samo posiadanie wiedzy na temat mediacji nie satysfakcjonowało prowadzących badania. Dla nich istotnym było także to, czy ankietowani wiedzieli, co jest celem mediacji i jakie są jej założenia. Zdecydowana większość i nauczycieli, i uczniów trafnie określiła cel mediacji, którym jest wypracowanie rozwiązania satysfakcjonującego obie strony konfliktu. W tej kwestii badane grupy były niemalże jednogłose. Obydwie grupy respondentów sądzą, że mediatorem może zostać uczeń, ale nie każdy. Podobnie zbieżne opinie dotyczyły cech, jakie powinien posiadać mediator szkolny. Zarówno nauczyciele, jak i uczniowie uważają, że mediacja powinna być wprowadzana do szkół, gdyż każda forma i każde narzędzie służące porozumieniu i rozwiązywaniu sytuacji spornych jest bezwzględnie pożądane w każdej społeczności. Obydwie grupy badanych zadeklarowały również możliwość skorzystania z mediacji w razie zaistniałej potrzeby. Zarówno nauczyciele, jak i uczniowie sądzą, że za mediację w szkole mogą być odpowiedzialne różne podmioty, przede wszystkim jednak szkolny pedagog.

Różnice w opinii nauczycieli i uczniów dostrzeżono natomiast przy analizowaniu postrzegania osoby mediatora. Zdecydowana większość uczniów uważa, że bycie mediatorem nie jest zarezerwowane tylko i wyłącznie dla osób dorosłych i kompetentnych. Rozwijając swoje odpowiedzi słusznie argumentowali, że mediatorem może być osoba niepełnoletnia, która „(..) potrafi słuchać, jest empatyczna, cierpliwa i dąży do pojednania

obydwu stron konfliktu” – to często pojawiające się wypowiedzi uczniów. Uczniowie podkreślali, że w kwestiach spornych pomiędzy uczniami potrzebny jest mediator-rówieśnik, ponieważ on lepiej może dotrzeć do skonfliktowanych stron, bardziej zrozumieć źródło sporu i w efekcie skuteczniej zadziałać. Co więcej, uczniowie zwracali uwagę na „różnice pokoleniowe”, które niekiedy mogą być przeszkodą w łagodzeniu konfliktu, argumentując to właśnie brakiem zrozumienia konkretnej sytuacji. Twierdzą, że w kwestiach spornych nie trzeba być odpowiednio przeszkolonym mediatorem dorosłym – wystarczą pewne kompetencje społeczne i chęci. Natomiast prawie połowa badanych nauczycieli sądzi odwrotnie. Niektórzy badani nauczyciele uważają, że „mediacją (...) powinni zajmować się dorośli specjaliści, odpowiednio do tego przygotowani i przeszkoleni”. Nauczyciele sceptycznie wyrażają się o możliwości powołania w szkole ucznia-mediatora. Sądzą, że łagodzenie konfliktów na płaszczyźnie szkolnej powinno należeć do dorosłych (nauczycieli, wychowawców, dyrekcji, pedagoga). Zatem na tej płaszczyźnie różnice były najbardziej widoczne.

Podsumowanie

W obliczu przedstawionych wyników badań można stwierdzić, że postawiona hipoteza została potwierdzona. Opinia nauczycieli różni się nieznacznie od opinii uczniów na temat mediacji szkolnej. Różnice w opinii nauczycieli i uczniów na temat mediacji szkolnej dotyczą osoby ucznia jako mediatora.

Uzyskany wynik satysfakcjonuje, a dokonana analiza niniejszych badań implikuje pewne wnioski. Zarówno nauczyciele, jak i uczniowie dostrzegają sporo korzyści z możliwości wprowadzenia mediacji do szkół. Badana społeczność szkolna deklaruje chęć skorzystania z mediacji w razie zaistniałej potrzeby, upatrując w tym sposób łagodzenia konfliktów i – jak wyrazili się niektórzy badani – „oczyszczanie atmosfery”. Jednakże to uczniowie bardziej pozytywnie wyrażają swoją opinię dotyczącą mediacji. Są bardziej otwarci na możliwość przygotowania się do roli ucznia-mediatora. Uważają, że bez większego problemu są w stanie podołać temu zadaniu. Sądzą ponadto, że wprowadzenie do szkół mediatorów również w osobach uczniów przyniesie większe korzyści dla całej społeczności szkolnej. Młodzi ludzie zdecydowanie pozytywnie opiniują mediację jako metodę służącą do rozwiązywania konfliktów. Analizując prezentowane

w literaturze naukowej badania o podobnej tematyce, doszukać się można zbieżnych opinii na ten temat. Badania przeprowadzone przez A. Lewicką-Zelent i M. Parcheta-Kowalik w 2013 r. w Ośrodku Kuratorskim wskazują na pozytywne opinie badanych na temat mediacji. Otóż według badanej młodzieży (dokładnie w takim samym wieku jak młodzież w zaprezentowanych w niniejszym artykule badaniach), postępowanie mediacyjne jest dobrą alternatywą – w tym przypadku – dla sądowego rozstrzygnięcia konfliktów²⁵.

Uznano zatem, że młodzieży szkolnej powinno się dawać szansę na pozyskiwanie dodatkowej wiedzy odnośnie mediacji oraz zapewniać im możliwość kształtowania stosownych umiejętności niezbędnych w mediacji. Odpowiedni program edukacji mediacyjnej mógłby zatem pomóc nauczycielom w przygotowaniu młodych, chętnych do pracy pomocowej z rówieśnikami uczniów oraz wyposażyć ich w narzędzia niezbędne w funkcjonowaniu na każdej życiowej płaszczyźnie.

Dostrzeżono także konieczność prowadzenia na lekcjach do dyspozycji wychowawcy zajęć z zakresu mediacji, których celem byłoby uświadomienie wartości mediacji oraz słuszności jej wprowadzania w szkolne środowisko. Szkolne Programy Wychowawczo-Profilaktyczne – jako ważne dokumenty regulujące pracę opiekuńczo-wychowawczą i profilaktyczno-prewencyjną – stawiają na działalność zapobiegawczą po to, aby młodzież nie była nieletnia, czyli zdemoralizowana oraz po to, aby nie popełniała czynów społecznie nieakceptowanych i czynów karalnych. Uznano ponadto, że w szkołach powinno się więcej uwagi poświęcać na kształtowanie kompetencji społecznych oraz tych cech, które definiują osobę mediatora. Jest to niezmiernie ważne, gdyż mediatorem można zostać w każdej konkretnej sytuacji, nawet bez merytorycznego przygotowania.

²⁵ A. Lewicka-Zelent, M. Parcheta-Kowalik, *Mediacja sądowa w opinii nieletnich przejawiających i doświadczających przemocy*, „Resocjalizacja Polska” 2014, nr 8, s. 157–172.

Bibliografia

Literatura

Bartkowiak G., *Promowanie współpracy w zespołach nauczycieli jako czynnik ograniczający konflikty w środowisku szkolnym*, w: *Konflikt – negocjacje – kultura – komunikacja*, A. Stefańska, A. Knocińska, E. Kwiatkowska, Toruń 2014.

Górska I., *Nauczyciel wobec agresji w szkole – radzenie sobie ze stresem i obciążeniami psychicznymi w kontekście syndromu wypalenia zawodowego*, w: *Agresja w szkole. Spojrzenie wieloaspektowe*, red. A. Rejzner, Warszawa 2004.

Izdebska J., *Mass media i multimedia – dominująca przestrzeń życia dziecka*, w: *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki 2*, E. Marynowicz-Hetka, Warszawa 2007.

Koc R., *Konflikty w środowisku szkolnym*, w: *Psychologia ucznia i nauczyciela. Podręcznik akademicki*, red. S. Kowalik, Warszawa 2011.

Kupisiewicz M., *Słownik pedagogiki specjalnej*, Warszawa 2014.

Lewicka-Zelent A., *Obniżanie poziomu przemocy i lęku młodzieży gimnazjalnej*, Lublin 2012.

Lewicka-Zelent A., Parcheta-Kowalik M., *Mediacja sądowa w opinii nieletnich przejawiających i doświadczających przemocy*, „Resocjalizacja Polska” 2014, nr 8.

Lipkowski O., *Pedagogika specjalna*, Warszawa 1977.

Łoskot M., *Pomocna dłoń. Jak zaangażować starszych uczniów do pomocy młodszemu koledze*, „Głos pedagogiczny” luty 2017, nr 86.

Łoskot M., *Sztuka zarządzania konfliktami, Mediacje i interwencje w sytuacjach kryzysowych*, „Głos pedagogiczny” marzec 2013, nr 37.

Łuba M., *Rozprawić się z konfliktem*, „Głos pedagogiczny” kwiecień 2014, nr 58.

Matuszewicz C., *Konflikty w zespołach uczniowskich*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa 1993.

Muchacka B., Szymański M., *Nauczyciel w świecie współczesnym*, Kraków 2008.

Stefańska A., Knocińska A., Kwiatkowska E., *Konflikt – negocjacje – kultura – komunikacja*, Toruń 2014.

Szczyński W.W., *Mediacja*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. Tom III*, red. T. Pilch, Warszawa 2004.

Wojsiszke B., *Psychologia społeczna*, Warszawa 2011.

Wojtkowiak M., Wojtkowiak K., *Rola komunikacji w konflikcie wśród młodzieży gimnazjalnej (na przykładzie Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego)*, w: *Przemoc i agresja w szkole*, red. A. Rejzner, Warszawa 2008.

Woś K., *Rola mediacji i negocjacji w rozwiązywaniu konfliktu*, w: *Konflikt – negocjacje – kultura – komunikacja*, A. Stefańska, A. Knocińska, E. Kwiatkowska, Toruń 2014.

Źródła internetowe

Grudziecka M., *Rozwiązywanie konfliktów szkolnych przy użyciu technik mediacyjnych – mediacje rówieśnicze w szkole*, pobrano z: <http://www.tlumacz.at/materialy/mediacje.pdf>, dostęp: 12.03.2020.

Rzecznik Praw Dziecka, *Standardy mediacji rówieśniczej i szkolnej w szkołach i innych placówkach oświatowych*, Warszawa, listopad 2017, pobrano z: http://brpd.gov.pl/sites/default/files/standardy_mediacji_rowiesniczej_i_szkolnej_w_szkolach_0.pdf, dostęp: 12.03.2020.

Grzegorz Kazimierski¹

**GŁOSA DO POSTANOWIENIA SĄDU NAJWYŻSZEGO
Z DNIA 5 WRZEŚNIA 2019 R. I KZP 7/19²**

**GLOSS TO THE DECISION OF THE SUPREME
COURT OF 5 SEPTEMBER 2019, I KZP 7/19**

Otrzymano: 25.05.2020 Zaakceptowano: 11.10.2020 Opublikowano: 03.12.2020

DOI: 10.5604/01.3001.0014.4893

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Oboje rodzice, jeżeli posiadają pełnię władzy rodzicielskiej, są osobami „powołanymi do opieki lub nadzoru nad małoletnim poniżej lat 15” w rozumieniu art. 211 k.k.³ *A contrario* zatem, rodzice (lub jeden z nich) mogą stać się podmiotem przestępstwa z art. 211 k.k., gdy zostanie pozbawiony władzy rodzicielskiej lub zostanie mu ona ograniczona czy też zawieszona. Jeżeli w zarządzeniu tymczasowym wydanym w toku procesu rozwodowego, o orzeczenie separacji czy też unieważnienie małżeństwa, sąd wskazuje wprost, że ogranicza (pozbawia, zawiesza) władzę jednego z rodziców, orzeczenie to w tym zakresie powinno być, co do zasady, rozumiane zgodnie z literalną jego treścią. Rodzic, któremu w takich warunkach odebrano pełnię władzy rodzicielskiej, może więc stać się pod-

¹ Grzegorz Kazimierski, doktorant w Katedrze Historii Ustroju i Prawa, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego, Administracyjnego Katolicki Uniwersytet Lubelski, Prokurator Prokuratury Rejonowej w Krośnie, autor do korespondencji: Grzegorz Kazimierski, e-mail: kazimierski.g@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7340-7950.

² Publikacja „Orzecznictwo Sadu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 2019, nr 9, LEX nr 2719113.

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2020, poz. 1444 t.j.) – dalej k.k.

miotem przestępstwa z art. 211 k.k. Nie każde jednak postanowienie sądu określające tymczasowo sposób wykonywania kontaktów stanowi o ograniczeniu władzy rodzicielskiej. W trybie art. 107 § 1 k.r.o.⁴ możliwe jest wszak uregulowanie tych kontaktów, nawet z wyraźnym ograniczeniem praw w tym zakresie ojcu lub matce, przy pozostawieniu pełni władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom.

Słowa kluczowe: władza rodzicielska, pozbawienie władzy rodzicielskiej, ograniczenie władzy rodzicielskiej, uprowadzenie dziecka za granicę, opieka i nadzór nad małoletnim

Abstract

Both parents, if they have full parental rights, are persons “obliged to exercise care and responsibility over a minor under 15 years of age” within the meaning of Article 211 of the Criminal Code (CC). Conversely, the parents (or one of them at least) are capable of committing the offence set out in Article 211 of the CC if their parental rights are terminated, limited or suspended. If a provisional decision of a court, issued in the course of divorce, separation or annulment of marriage proceedings, orders the limitation (termination, suspension) of parental rights of one of the parents, such a decision should, as a rule, be interpreted literally. As such, a parent who no longer enjoys full parental rights under such decision can potentially commit the offence set out in Article 211 of the CC. Nevertheless, not every court decision which provisionally determines the extent of contacts between a child and a parent, is tantamount to limiting parental rights. Indeed, under Article 107 of the Family and Guardianship Code it is possible to determine such contacts, including severe limitations for the father or the mother in this respect, while leaving both parents’ full parental rights intact.

Key words: parental rights, deprivation of parental rights, restriction of parental rights, international child abduction, care and supervision of minors

⁴ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 2020, poz. 1359 t.j.) – dalej k.r.o.

Głosowane postanowienie dotyczy niezmiennie istotnej problematyki odnoszącej się do sytuacji dzieci w każdym potencjalnym zagrożeniu w sytuacji kryzysu małżeńskiego, rodzącej konsekwencje również w przestrzeni prawnokarnej.

Głosowane postanowienie Sądu Najwyższego zapadło w sprawie zainicjowanej przekazanym przez Sąd Okręgowy w C. zagadnieniem prawnym wymagającym zasadniczej wykładni ustawy: „Czy podmiotem przestępstwa określonego w art. 211 k.k. może być rodzic dziecka, posiadający nad nim władzę rodzicielską?”. Odnosząc się do stanu faktycznego sprawy, wskazać należy, że sąd pytający rozpoznawał środek odwoławczy od wyroku uniewinniającego od popełnienia czynu z art. 211 k.k. rodzica, któremu aż do czasu zakończenia procesu rozwodowego przysługiwała pełnia władzy rodzicielskiej i który jednocześnie nie zastosował się do wyroków sądów cywilnych i odmówił wydania dzieci drugiemu rodzicowi⁵.

⁵ Odnosząc się szczegółowo do stanu faktycznego sprawy, na kanwie której sformułowane zostało przedmiotowe zagadnienie prawne, jak wynika z uzasadnienia komentowanego postanowienia SN, jeden z rodziców „A.K. stanął pod zarzutem tego, że: – w okresie od 24 grudnia 2014 r. do dnia 7 listopada 2016 r. w nieustalonym miejscu zatrzymał małoletniego syna G.K. wbrew woli matki M.S. powołanej postanowieniem Sądu Okręgowego w C. z dnia 29 kwietnia 2014 r. sygn. akt II RC (...) oraz postanowieniem Sądu Okręgowego w C. z dnia 10 września 2014 r. sygn. akt II RC (...) do sprawowania opieki nad małoletnimi dziećmi B.K. oraz G.K. Jak ustalono w sprawie, w dniu 3 stycznia 2014 r. oskarżony złożył w Sądzie Okręgowym w C. pozew o orzeczenie separacji w jego małżeństwie z M.S. (proces ten przekształcił się w rozwodowy). W trakcie postępowania pozwana złożyła wnioski o zabezpieczenie powództwa przez powierzenie jej władzy rodzicielskiej nad małoletnimi dziećmi B. i G.K. i zasądzenie alimentów. Sąd Okręgowy w C. postanowieniem z dnia 29 kwietnia 2014 r. (sygn. akt I 1R C (...)) w trybie zabezpieczenia, powierzył matce wskazanych małoletnich pieczę nad nimi i zasądził alimenty. Kolejnym postanowieniem Sądu Okręgowego w C. z dnia 27 sierpnia 2014 r. (sygn. akt II RC (...)) udzielono również powodowi zabezpieczenia poprzez uregulowanie jego kontaktów z dziećmi. Orzeczenie to zostało zmienione postanowieniem Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 29 października 2014 r. w sprawie I ACz (...) poprzez odmienne uregulowanie częstotliwości tych kontaktów. W lipcu 2014 r. oskarżony zatrzymał dzieci i odmówił ich wydania matce. Postanowieniem z dnia 10 września 2014 r. (w sprawie II RC (...)) Sąd Okręgowy w C. zobowiązał oskarżonego do oddania dzieci matce. A.K. orzeczenia tego nie wykonał. Nie zdołano też wykonać postanowienia tego Sądu z dnia 19 września 2014 r. w sprawie III Nsm (...) zlecającego kuratorowi sądowemu przymusowe odebranie dzieci oskarżonemu. Pozwana wielokrotnie składała w trakcie procesu wnioski o ograniczenie władzy rodzicielskiej powoda. Postanowieniem z dnia 29 października 2014 r. w sprawie I ACz (...) Sąd Apelacyjny w (...) wydał kolejne orzeczenie, którym uregulował kontakty powoda z dziećmi, a w zakresie wykraczającym poza to uregulowanie zażalenie oddalił. Postanowieniem z dnia 8 stycznia 2015 r. Sąd Okręgowy w C. (w sprawie II RC

Sąd Najwyższy w omawianej sprawie, skądinąd słusznie, odmówił podjęcia uchwały w sprawie, jednakże w uzasadnieniu komentowanego postanowienia wskazał na kilka istotnych problemów związanych z odpowiedzialnością karną na gruncie art. 211 Kodeksu karnego.

Odmawiając podjęcia uchwały Sąd Najwyższy wskazał, że zagadnienie przedstawione przez sąd pytający nie wymaga zasadniczej wykładni, albowiem po pierwsze brzmienie art. 211 k.k. nie budzi wątpliwości, że oboje rodzice, jeżeli posiadają pełnię władzy rodzicielskiej, są osobami „powołanymi do opieki lub nadzoru nad małoletnim poniżej lat 15” w rozumieniu art. 211 k.k. *A contrario* zatem, rodzice (lub jeden z nich) mogą stać się podmiotem przestępstwa z art. 211 k.k., gdy zostaną pozbawieni władzy rodzicielskiej lub zostanie im ona ograniczona czy też zawieszona.

Po drugie, jak podkreślił to Sąd Najwyższy, powyższa wykładnia art. 211 k.k., przyjmowana jest jednolicie w orzecznictwie sądowym, co zresztą zdaniem SN potwierdził sąd pytający, powołując się na pięć wydanych

(...) w drodze zabezpieczenia powództwa pozbawił powoda władzy rodzicielskiej nad małoletnimi dziećmi stron. Postanowieniem Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 4 maja 2015 r. w sprawie I ACz (...) uchylono powyższe rozstrzygnięcie. Postanowieniem z dnia 27 stycznia 2016 r. Sąd Okręgowy w C. (w sprawie II RC (...)) w drodze zabezpieczenia powództwa zawiesił powodowi władzę rodzicielską nad małoletnimi dziećmi stron. Postanowieniem Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 17 maja 2016 r. w sprawie I ACz (...)/16 uchylono powyższe rozstrzygnięcie. Wyrokiem rozwodowym z dnia 3 kwietnia 2017 r. Sąd Okręgowy w C. (w sprawie II RC (...)) rozwiązał małżeństwo A.K., którego uznano za winnego rozpadu tego małżeństwa i ograniczono mu władzę rodzicielską nad małoletnimi dziećmi stron. Orzeczenie to zmieniono wyrokiem Sądu Apelacyjnego w (...) w sprawie I ACa (...) z dnia 12 stycznia 2018 r. w ten sposób, że powoda pozbawiono władzy rodzicielskiej nad obojgiem dzieci. Dopiero wówczas oskarżony wydał dzieci matce. Wyrokiem Sądu Rejonowego w C. z dnia 21 lipca 2017 r. w sprawie IV K (...) A.K. został uznany winnym popełnienia zarzuczonego mu czynu z art. 211 k.k. i skazany na karę roku pozbawienia wolności, której wykonanie zawieszono na okres próby wynoszący 3 lata. Wyrokiem Sądu Okręgowego w C. z dnia 23 stycznia 2018 r. w sprawie VII Ka (...) zaskarżony wyrok uchylono, a sprawę przekazano do ponownego rozpoznania. Po kolejnym rozpoznaniu sprawy Sąd Rejonowy w C. wyrokiem z dnia 21 grudnia 2018 r. w sprawie IV K (...) uniewinnił oskarżonego od postawionego mu zarzutu. Powodem uniewinnienia A.K., jak wynika z uzasadnienia tego orzeczenia, było ustalenie, że do czasu zakończenia procesu rozwodowego jego władza rodzicielska nie była ograniczona. Wyrok ten został zaskarżony apelacjami prokuratora i pełnomocnika oskarżycielki posiłkowej, w których podniesiono, że w ocenie skarżących oskarżony był podmiotem zdolnym do poniesienia odpowiedzialności karnej z art. 211 k.k. Sąd rozpoznając wniesiony środek odwoławczy uznał, że wyłoniło się zagadnienie prawne wymagające zasadniczej wykładni ustawy”.

w różnych stanach prawnych orzeczeń – od uchwały z dnia 21 listopada 1979 r. (sygn. akt VI KZP 15/79) do wyroku z dnia 14 lutego 2019 r. (sygn. akt V KK 42/18), które są ze sobą całkowicie zgodne i sprowadzają się do tezy, że rodzice (lub jeden z nich), dopóki przysługuje im pełnia władzy rodzicielskiej, nie mogą być podmiotami przestępstwa z art. 211 k.k., mogą stać się nimi dopiero wówczas, gdy zostaną tej władzy pozbawieni lub zostanie ona im ograniczona czy też zawieszona. Zgodzić się należy z Sądem Najwyższym, że przedstawiona przez SN wykładnia art. 211 k.k. ugruntowana jest zarówno w orzecznictwie⁶, jak i w doktrynie⁷. Dodatkowo uzasadnieniem takiej wykładni art. 211 k.k. jest argument wywodzony z subsydiarnego charakteru prawa karnego. Jak wskazuje się w doktrynie „posiłkowy charakter prawa karnego powoduje, że zastosowanie norm tego prawa musi być niezbędne, niejako ostateczne. Zasadę subsydiarności prawa karnego powinien brać pod uwagę zarówno podmiot tworzący prawo, jak i organy państwowe to prawo stosujące (...). W demokratycznym państwie trudno wyobrazić sobie sytuację, w której prawo karne byłoby narzędziem organizowania i dyscyplinowania społeczeństwa, czyli użyłoby *de facto* charakter *prima ratio* polityki społecznej rządu bez utraty przez to państwo owego przymiotnika «demokratyczny»”⁸.

W tym kontekście dodatkowo wskazać należy, że instrumenty do walki z tzw. porwaniami rodzicielskimi przewidziane są w Konwencji haskiej⁹, a co istotne, Zastępca Prokuratora Generalnego wydał zalecenia w sprawie udziału prokuratora w postępowaniach o wydanie dziecka prowadzonych na podstawie przepisów Konwencji haskiej, których celem jest poprawa jakości działań prokuratorów w tego typu sprawach. Z zale-

⁶ Por. powołana przez SN uchwała z dnia 21 listopada 1979 r., sygn. akt VI KZP 15/79, LEX nr 19586 czy postanowienie SN z dnia 9 grudnia 2003 r., III KK 116/03, LEX nr 83761.

⁷ Por. i szerzej R.A. Stefański, który wskazuje, że „Wątpliwości może budzić kwestia, czy podmiotem tego przestępstwa (z art. 211 k.k.) może być małżonek, który nie został pozbawiony władzy rodzicielskiej, ani też nie została mu ona ograniczona lub zawieszona, a jedynie w związku z postępowaniem o rozwód sąd wydał postanowienie o ustaleniu miejsca zamieszkania wspólnego małoletniego dziecka u drugiego małżonka (art. 443 k.p.c.). W judykaturze panuje jednolity pogląd, że w takiej sytuacji małżonek zabierający dziecko nie może być podmiotem tego przestępstwa”, *Przestępstwo uprowadzenia małoletniego (art. 211 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 9, s. 58–70.

⁸ Za i szerzej P. Petasz, *Subsidiarność prawa karnego. Glosa do postanowienia SN z dnia 9 grudnia 2003 r.*, III KK 116/03, publikacja „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2005, nr 1–2, s. 187–192.

⁹ Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzona w Hadze dnia 25 października 1980 r.; Dz.U. 1995, nr 108, poz. 528.

ceń tych wynika przede wszystkim, że w przypadku każdego doręczenia przez sąd odpisu wniosku o wydanie dziecka w trybie postanowień Konwencji haskiej i zawiadomienia o terminie rozprawy, prokurator ma obowiązek: niezwłocznego zapoznania się z aktami sądowymi (sporządzając na tę okoliczność stosowną notatkę), a następnie zgłoszenia swojego udziału do toczącego się postępowania formułując pisemne oświadczenie w tym zakresie (przed uczestnictwem w rozprawie prokurator przedstawia przełożonemu pisemny projekt stanowiska w sprawie, dokonując stosownej adnotacji na okładkach akt, pod którą przełożony składa podpis); uczestniczenia we wszystkich terminach rozpraw; ewentualnego zaskarżenia orzeczenia i udziału w rozprawach drugoinstancyjnych¹⁰. Wskazuje się ponadto na potrzebę wzmocnienia aktywności prokuratora w zakresie inicjatywy dowodowej w toku postępowania o wydanie dziecka w trybie przepisów Konwencji haskiej, w szczególności o pozyskanie dowodów zawierających informację dotyczącą sytuacji społecznej dziecka czy opinii dziecka w sytuacji, kiedy jego wiek i stopień dojrzałości pozwalają na jej uwzględnienie w sprawie¹¹. Zaznaczyć jednocześnie wypada, że zgłaszane były, np. przez Rzecznika Praw Obywatelskich, postulaty rozszerzenia penalizacji art. 211 k.k., tak by objęte były ściganiem również „porwania rodzicielskie” dokonane przez rodziców posiadających pełną władzę rodzicielską¹², jednakże do uwzględnienia tych postulatów nie doszło. Ministerstwo Sprawiedliwości, do którego kierowane były postulaty RPO, wskazało bowiem, że w świetle ugruntowanego orzecznictwa sądowego, nie budzi wątpliwości odpowiedzialność karna z art. 211 k.k. w sytuacji ograniczenia lub pozbawienia władzy rodzicielskiej jednego z rodziców. Przyjęcie zaś szerszego penalizowania porwań rodzicielskich i wprowadzeniu do regulacji polskich standardu określonego w Konwencji haskiej oznaczałoby, że podstawą do wydania orzeczenia nakazującego odebranie dziecka stałoby się już samo wyprowadzenie się jednego z rodziców wraz z dziećmi z dotychczasowego miejsca zamieszkania i to niezależnie od

¹⁰ Pismo Zastępcy Prokuratora Generalnego z dnia 22 września 2016 r., sygn. PK IV Ko c 369.2016; <https://pk.gov.pl/wp-content/uploads/2016/09/c3abc5c4175dc882a-888a120229e4d45.pdf>, dostęp: 04.04.2020.

¹¹ Por. szerzej: <https://pk.gov.pl/aktualnosci/aktualnosci-prokuratury-krajowej/zalecenia-dla-prokuratorow-w-sprawie-transgranicznych-uprowadzen-dzieci>, dostęp: 04.04.2020.

¹² Por. Wystąpienie RPO do MS z dnia 22 kwietnia 2016 r., https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wystapienie_do_Ministra_Sprawiedliwosci_ws_porwan_rodzicielskich.pdf, dostęp: 04.04.2020.

przyczyn tego rodzaju zachowania. W polskich realiach, zdaniem MS, byłoby to zatem rozwiązanie co najmniej kontrowersyjne, albowiem zachowanie takie wydaje się typowe w sytuacjach kryzysu związku małżeńskiego czy też związku nieformalnego, w jakim żyją rodzice. Zdaniem MS problemy w omawianych sprawach powstają głównie w fazie wykonawczej, a nie rozpoznawczej i w tym stanie rzeczy należałoby wprowadzić regulację, która skutecznie mogłaby wyeliminować przeszkodę w efektywnym wykonaniu orzeczenia, jaką jest ukrywanie osoby podlegającej przymusowemu odebraniu przez kuratora sądowego. Minister upatrywał rozwiązanie omawianego problemu w przyznaniu większych uprawnień Policji niżli w nowelizacji art. 211 k.k.¹³

Zaznaczyć następnie należy, że w dalszej części rozważań komentowanego orzeczenia, Sąd Najwyższy wyróżnił trzy sytuacje związane z zatrzymaniem lub uprowadzeniem dziecka poniżej 15. roku życia tj.: 1) zachowania tego dopuści się osoba, która nie jest rodzicem dziecka; 2) zachowania tego dopuści się osoba, która jest rodzicem dziecka i posiada nad nim pełnię władzy rodzicielskiej; 3) zachowania tego dopuści się osoba, która jest rodzicem dziecka, ale nie posiada nad nim pełnej władzy rodzicielskiej. I o ile co do pierwszej i drugiej sytuacji Sąd Najwyższy nie ma wątpliwości interpretacyjnych w kontekście wypełnienia znamion z art. 211 k.k. – jak wskazał to bowiem SN pierwsza z opisanych sytuacji będzie wiązać się też z wyczerpaniem znamion innych przestępstw niż z art. 211 k.k., druga zaś została omówiona powyżej – to najbardziej złożona pod względem prawnym jest trzecia z wyszczególnionych wyżej sytuacji.

Rozważając trzecią z przyjętych sytuacji, SN przystąpił w pierwszej kolejności do wyjaśnienia, czym jest opieka i nadzór w rozumieniu art. 211 k.k. i słusznie wskazał, że na gruncie prawa karnego brak definicji tych pojęć. Jednocześnie SN podkreślił, że pojęcia te nie są też w pełni tożsame ze znaczeniem, w jakim używa się ich na gruncie prawa cywilnego. SN przyjął, że w stosunku do dziecka poniżej 15. roku życia, pojęcie „opieki i nadzoru”, jakim posługuje się przepis art. 211 k.k., znaczeniowo można utożsamiać z pojęciem „władzy rodzicielskiej”, tak jak definiuje je art. 95 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Obejmuje zatem przede wszystkim pieczę, w której można wyróżnić co najmniej dwa składniki,

¹³ Odpowiedź MS z dnia 23 czerwca 2016 r., <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/PO-RWANIA%20RODZICIELSKIE%20ODP%20MS%20czerwiec%202015%20%281%29.pdf>, dostęp: 04.04.2020.

tj. wychowanie dziecka i kierowanie nim, w nich zaś zawiera się troska o zapewnienie dziecku odpowiednich warunków egzystencji oraz troska o jego bezpieczeństwo. Jak podkreślił następnie SN, powołując się na stanowisko doktryny, przez osobę powołaną do opieki lub nadzoru nad małoletnim lub osobą nieporadną, rozumie się więc zarówno osoby mające prawo do opieki lub nadzoru, a zatem rodziców oraz prawnych opiekunów, jak i wszystkie inne osoby, które faktycznie oraz legalnie sprawują w danym momencie opiekę lub nadzór nad wskazanymi osobami. Reasumując SN stwierdził, że prawo do sprawowania opieki i nadzoru, rozumiane dla potrzeb art. 211 k.k., musi mieć podstawę prawną, wynika ono z ustawy lub orzeczenia sądu. Pozbawienie, ograniczenie lub zawieszenie władzy rodzicielskiej może natomiast nastąpić bądź to na mocy prawomocnego wyroku sądu wydanego w trybie art. 110 k.r.o. – rozwodowym czy orzekającym separację albo unieważnienie małżeństwa, bądź na mocy innego orzeczenia ograniczającego władzę tymczasowo (art. 107 k.r.o.) lub zawieszającym ją na czas trwania przemijającej przeszkody (art. 110 k.r.o.). Bezsprzecznie zatem rodzic pozbawiony władzy rodzicielskiej na mocy prawomocnego wyroku może być podmiotem występku z art. 211 k.k. w sytuacji, gdy dopuszcza się opisanego w tym przepisie porwania lub zatrzymania. Bardziej złożona jest natomiast, zdaniem SN, kwestia takiej odpowiedzialności w przypadku orzeczeń rozstrzygających o władzy rodzicielskiej tymczasowo, np. zabezpieczenia udzielanego na czas trwania procesu rozwodowego. W tym kontekście SN po pierwsze słusznie wskazał, że nie każde postanowienie sądu określające tymczasowo sposób wykonywania kontaktów rodzica z dzieckiem stanowi o ograniczeniu władzy rodzicielskiej. W trybie art. 107 § 1 k.r.o. możliwe jest uregulowanie tych kontaktów, nawet z wyraźnym ograniczeniem praw w tym zakresie ojcu lub matce, przy pozostawieniu pełni władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom. Zatem, jak słusznie wskazał SN, nie każde zarządzenie sądu opiekuńczego w trybie art. 109 k.r.o. daje podstawę do odpowiedzialności karnej z art. 211 k.k. SN uzasadniając ten pogląd przywołał linię orzeczniczą, jaka wykształciła się na gruncie art. 188 Kodeksu karnego z 1969 r.¹⁴, wskazując, że zachowuje ona swą aktualność w tym zakresie, a także orzeczenie SN z dnia 14 lutego 2019 r. (sygn. akt V KK 42/18), w którym SN odróżnił uregulowania w zakresie kontaktów z dzieckiem od pieczy nad nim. Jak wypowiedział się bowiem SN w po-

¹⁴ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz.U. 1969 nr 13, poz. 94 ze zm.).

wołanym orzeczeniu, zgodnie z dyspozycją art. 113 § 1 k.r.o. niezależnie od władzy rodzicielskiej rodzice oraz ich dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów. Tak więc kontakty z dzieckiem nie są elementem wykonywania władzy rodzicielskiej i prawo do nich jest niezależne od jej posiadania.

SN w głosowanym postanowieniu, powołując się na tezy z uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 lipca 1960 r. w sprawie ozn. sygn. VI KO 14/60 wskazał następnie, że występki z art. 211 k.k. ma na celu przeciwdziałanie samowolnemu, jednostronnemu dokonywaniu zmian w ustalonym przez prawo lub orzeczeniu sądowym stosunku opieki lub nadzoru nad osobą określoną w tym przepisie i ma na celu zapewnienie należytych warunków wykonywania tego prawa przez osobę, której powierzono faktyczne sprawowanie opieki lub nadzoru. W tym stanie rzeczy osoba, której sąd, kierując się dobrem dziecka, powierzył wykonywanie opieki nad małoletnim, nawet tymczasowo, na czas trwania procesu rozwodowego (lub innego), ma prawo do tego, aby wykonywać ją w sposób niezakłócony, zwłaszcza bez samowolnych, jednostronnych naruszeń ze strony drugiego z rodziców. Nakazuje to też dbałość o niezakłócony, bezpieczny rozwój dziecka w sytuacji, gdy jego rodzice pozostają w konflikcie. Kończąc rozważania w tej części SN podkreślił jednocześnie, że prawomocne orzeczenia sądów muszą być wykonywane zgodnie z ich treścią. SN zaznaczył przy tym, że zabezpieczenie tymczasowe, dotyczące władzy rodzicielskiej, zapadłe w trakcie trwania sprawy o rozwód, o orzeczenie separacji czy też unieważnienie małżeństwa w trybie art. 445¹ § 1 k.p.c.¹⁵ z jednej strony jest jedyną dopuszczalną formą rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej (albowiem w trakcie trwania tych spraw, nie może być wszczęte odrębne postępowanie dotyczące władzy rodzicielskiej nad wspólnymi małoletnimi dziećmi stron), z drugiej zaś, dostrzegając realia sądowe, może ono kształtować sposób wykonywania tej władzy na lata. Każda z tych okoliczności, zdaniem SN, dodatkowo przemawia za ochroną tak ukształtowanej opieki i nadzoru, również za pomocą przepisów karnych, a więc art. 211 k.k. Odnosząc powyższe rozważania do *meritum* sprawy, SN w moim przekonaniu słusznie skonkludował, że jeżeli w zarządzeniu tymczasowym wydanym w toku procesu rozwodowego, o orzeczenie separacji czy też unieważnienie małżeństwa, sąd wskazuje wprost, że ogra-

¹⁵ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2020, poz. 1575 t.j.).

nicza, pozbawia, zawiesza władzę jednego z rodziców, orzeczenie to w tym zakresie, powinno być, co do zasady, rozumiane zgodnie z literalną jego treścią. Rodzic, któremu w takich warunkach odebrano pełnię władzy rodzicielskiej, może więc stać się podmiotem przestępstwa z art. 211 k.k., a *contrario* zaś brak w takim orzeczeniu rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej powoduje, że rodzic, który zachowuje pełnię tej władzy, nie może stać się podmiotem przestępstwa z art. 211 k.k. Komentowane postanowienie SN dopełnia zatem w istotny sposób linię orzeczniczą dotyczącą znamion przestępstwa z art. 211 k.k.

De lege ferenda należy zastanowić się nad rozwiązaniami przyjętymi w prawie rodzinnym, mając na uwadze regulacje unormowane w dacie jego wydania, następnie zmieniane, które są nie do końca kompatybilne z otaczającą rzeczywistością prawną. Kodeks rodzinny i opiekuńczy powinien nadać za ewolucją rozwiązań chroniącą dzieci. Nienależyte zapewnienie ochrony interesów i praw dzieci, może prowadzić do traumatycznych dla ich psychiki sytuacji, co w konsekwencji może doprowadzić do tzw. syndromu Gardnera.

Brak kompatybilności przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z rozwiązaniami dotyczącymi skuteczności wykonywania orzeczeń sądowych wikła dzieci znacznie bardziej w powstały w rodzinie kryzys.

Wskazać trzeba przede wszystkim, iż co prawda rodzic naruszający wykonanie obowiązków wynikających z orzeczenia sądu w przedmiocie kontaktów drugiego rodzica z dzieckiem może zostać niejako przymuszony do wykonania orzeczenia, poprzez zagrożenie zapłatą określonej sumy pieniężnej, to wdrożenie tej procedury i następnie jej egzekucja jest długotrwała, a w tym czasie brak realizacji orzeczenia dotyczącego kontaktów jednego z rodziców z dzieckiem działa tylko na szkodę dziecka. Niejednokrotnie dziecko jest również słuchane na okoliczność przyczyn utrudniania kontaktów, co jak wyżej wskazano, wikła je w rodzinny kryzys.

Nie poprawiają również tej sytuacji rozwiązania przyjęte na gruncie prawa cywilnego, gdzie sąd może zasądzić określoną kwotę pieniężną za nieumożliwienie kontaktów rodzica z dzieckiem w postępowaniu prowadzonym w takim przypadku o ochronę dóbr osobistych, bowiem ignorowanie przez zobowiązaną stronę wyroku, będzie powodowało dotkliwość finansową, a konsekwencje braku utrzymania więzi z drugim rodzicem, ich zanikania, będą działać na szkodę dziecka.

Pozostaje zawsze pytanie, czy wyżej wskazane niedostatki w systemie prawa winny być usuwane na gruncie prawa karnego.

Wydaje się, że w sytuacji faktycznej, o jakiej mowa w niniejszej sprawie, przyznać należy rację Sądowi Najwyższemu i postulować trzeba *de lege ferenda* – rozwiązania na gruncie prawa rodzinnego w zakresie opieki nad dziećmi.

Bibliografia

Literatura

Petasz P., *Subsydiarność prawa karnego. Glosa do postanowienia SN z dnia 9 grudnia 2003 r.*, III KK 116/03, publikacja „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2005, nr 1–2.

Stefański R.A., *Przestępstwo uprowadzenia małoletniego (art. 211 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 9.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2020, poz. 1444 t.j.).

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 2020, poz. 1359 t.j.).

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz.U. 1969 nr 13, poz. 94 ze zm.).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2020, poz. 1575 t.j.).

Orzecznictwo

Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzona w Hadze dnia 25 października 1980 r. (Dz.U. 1995 nr 108, poz. 528).

Uchwała z dnia 21 listopada 1979 r., sygn. akt VI KZP 15/79, LEX nr 19586.

Postanowienie SN z dnia 9 grudnia 2003 r., III KK 116/03, LEX nr 83761.

Źródła internetowe

Odpowiedź MS z dnia 23 czerwca 2016 r., <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/PORWANIA%20RODZICIELSKIE%20ODP%20MS%20czerwiec%202015%20%281%29.pdf>, dostęp: 04.04.2020.

Pismo Zastępcy Prokuratora Generalnego z dnia 22 września 2016 r., sygn. PKIV Ko c 369.2016; <https://pk.gov.pl/wp-content/uploads/2016/09/c3abc5c4175dc882a888a120229e4d45.pdf>, dostęp: 04.04.2020.

Wystąpienie RPO do MS z dnia 22 kwietnia 2016 r., https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wystapienie_do_Ministra_Sprawiedliwosci_ws_porwan_rodzicielskich.pdf, dostęp: 04.04.2020.

INFORMACJA DLA AUTORÓW

Publikacja w czasopiśmie „Probacja” wymaga spełnienia przez Autorów wymogów formalnych, merytorycznych i technicznych.

Autor winien złożyć oświadczenie o oryginalności tekstu oraz o tym, że tekst nie był wcześniej publikowany w żadnym wydawnictwie – druk do pobrania znajduje się na stronie Probacji www.probacja.com w zakładce „Dla Autorów”.

Redakcja przyjmuje materiały autorskie w wersji elektronicznej (plik. doc lub docx).

Redakcja nie zwraca nadesłanych materiałów i zastrzega sobie prawo dokonywania formalnych zmian i niezbędnych skrótów.

Materiały należy składać korzystając z systemu redakcyjnego ICI Publishers Panel na stronie Probacji www.probacja.com w zakładce „Złóż Manuskrypt” lub przesłać na adres e-mail: joanna.strzalkowska@ms.gov.pl

1. Wymogi merytoryczne

Przesłane teksty winny zawierać analizę tematyki dotychczas w literaturze nieopracowanej.

Każdy przesłany do redakcji tekst winien zaczynać się od sprecyzowania przedmiotu analizy, wyjaśnienia dlaczego zdaniem autora wybrana tematyka jest ważna z punktu widzenia określonej dziedziny wiedzy, wskazania stawianych przez autora tez badawczych, a kończyć czytelnymi konkluzjami wynikającymi z przeprowadzonego wnioskowania.

2. Wymogi techniczne tekstów

Objętość tekstu dla artykułu: maks. 25 stron znormalizowanego tekstu (włączając bibliografię, rysunki, tabele i wykresy), dla pozostałych opracowań: 10 stron.

Edytor tekstu: Word, preferowana czcionka Times New Roman 11 punktów, interlinia 1,5 (dla przypisów dolnych 9). Tekst powinien być wyjustowany, śródtytuły numerowane, należy unikać pogrubienia i podkreślenia. Do cytatów należy stosować cudzysłów.

Należy dołączyć: słowa kluczowe (do 8 słów) oraz streszczenie (do 500 znaków) w języku polskim i angielskim oraz ułożoną w porządku alfabetycznym bibliografię.

Autor powinien dostarczyć materiał ilustracyjny (zdjęcia, wykresy, tabele) dodatkowo w formie osobnych plików graficznych.

3. Sporządzanie przypisów

Pierwszy przypis w artykule powinien być afiliacją autora (autorów): posiadane tytuły naukowe, nazwa instytucji zatrudniającej i adres e-mail, ORCID:, np.:

dr Jan Kowalski, Katedra Prawa Karnego Wykonawczego, Uniwersytet Warszawski, autor do korespondencji, e-mail: mail@mail.pl, ORCID: ...

Zwroty obcojęzyczne oraz tytuły cytowanych prac zaznacza się kursywą.

Dłuższe cytaty są niedopuszczalne, chyba, że ich zastosowanie jest uzasadnione i celowe, przykładowo poprzez przeprowadzenie dokładnej analiza zacytowanego fragmentu.

Przypisy powinny zostać umieszczone na dole strony przy wykorzystaniu funkcji automatycznego numerowania. Należy unikać rozbudowanych fragmentów tekstów w przypisach oraz zamieszczania w przypisach dłuższych cytatów.

W tekście głównym stosowane są powszechnie przyjęte skrótowce, także na oznaczenie aktów prawnych (k.k., k.p.k.) oraz w przypisie odesłania do pełnej nazwy aktu prawnego, daty jego wydania oraz publikatora.

Formalny kształt przypisów:

Książki

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł kursywą, miejsce i rok wydania, strona:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, Warszawa 2007, s. 100.

Dzieła z jednolitym współautorstwem

inicjały imion i nazwisko autorów, tytuł kursywą, miejsce i rok wydania, strona:

S. Tarapata, P. Zakrzewski, *O funkcjach urojenia okoliczności wyłącza-
jących bezprawność. Wybrane zagadnienia teoretycznoprawne*, w: *Nowa ko-
dyfikacja prawa karnego. Tom XLIII, Księga Jubileuszowa Profesora Toma-
sza Kaczmarka*, red. J. Giezek, D. Gruszecka, T. Kalisz, Warszawa 2017,
s. 100.

Prace w dziełach zbiorowych

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł pracy kursywą, „w:” bez nawiasów, tytuł dzieła kursywą, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał imienia i nazwisko redaktora/redaktorów, miejsce i rok wydania, strona:

P.D. Zakrzewski, *Kara łączna a prawo karne intertemporalne. Analiza
problematyki na tle pojęcia czynu* w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa
karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, W. Gó-
rowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013, s. 100.

Komentarze w wydaniach papierowych

inicjał imienia i nazwisko autora, „w:” bez nawiasów, pełny tytuł ko-
mentarza kursywą, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał imienia i nazwisko
redaktora/redaktorów, miejsce i rok wydania, strona:

S. Tarapata, A. Zoll, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I.
Komentarz do art. 53–116 (cz. 2)*, red. W. Wróbel, A. Zoll, wyd. 5, War-
szawa 2016, s. 180.

Komentarze w wydaniach cyfrowych

inicjał imienia i nazwisko autora, komentarz do art. ... „w:” bez nawia-
sów, pełny tytuł komentarza kursywą, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał
imienia i nazwisko redaktora/redaktorów, miejsce i rok wydania, numer
tezy:

S. Tarapata, A. Zoll, *Komentarz do art. 101*, w: *Kodeks Karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I. Komentarz do art. 53–116 (cz. 2)*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, LEX teza nr 5.

S. Leleńtal, *Komentarz do art. 156 k.k.*, w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. S. Leleńtal, Warszawa 2020, Legalis teza nr II.1.

System Prawa Karnego

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł rozdziału, „w:” bez nawiasów, tytuł, podtytuł i tom Systemu, skrót „red.” bez nawiasów, inicjał imienia i nazwisko redaktora, miejsce i rok wydania, strona:

J. Majewski, *Rozdział IV. Zbieg przepisów ustawy. Zagadnienia węzłowe*, w: *System Prawa Karnego. Tom 3. Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, wyd. 2, Warszawa 2013, s. 1100.

Artykuł w czasopiśmie

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł kursywą, tytuł czasopisma w cudzysłowie (pełna nazwa), rocznik, numer/zeszyt/tom za pomocą skrótu nr/z./t. (proszę zwrócić uwagę na numerację przyjętą w danym czasopiśmie), strona:

P. Zakrzewski, *O sposobach normowania i dekodowania treści zamiaru w perspektywie tzw. znamion normatywnych oraz okoliczności wyłączających bezprawność*, „Acta Iuris Stetinensis” 1/2018, s. 100.

Głosa w czasopiśmie

inicjał imienia i nazwisko autora, określenie orzeczenia, którego dotyczy glosa (z zastosowaniem skrótów SO, SA, SN itp., miesiąc cyfrą rzymską wg poniższego wzoru), tytuł czasopisma w cudzysłowie (zawsze pełna nazwa), rocznik, numer/zeszyt/tom, strona:

S. Tarapata, P. Zakrzewski, *Glosa do postanowienia SN z dnia 28 kwietnia 2015 r.*, I KZP 3/2016, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2/2017, s. 100.

Akty normatywne

dokładny tytuł aktu normatywnego i publikator:

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2018, poz. 1600 t.j.) dalej: k.k..

Orzecznictwo

rodzaj orzeczenia, nazwa organu (ewentualnie skrót), data wydania (miesiąc cyfrą rzymską), sygnatura (bez dopisku „sygn. akt”), miejsce publikacji:

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2017 r., III KK 226/16, LEX nr 2224610.

Materiały legislacyjne

pełny tytuł projektu aktu prawnego, nr druku sejmowego, nr kadencji Sejmu; dodatkowo można podać datę projektu (dzień, miesiąc, rok) oraz adres, pod którym projekt został udostępniony w Internecie (analogicznie do stron internetowych):

projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych, druk nr 2393, Sejm VII kadencji.

Źródła internetowe

inicjał imienia i nazwisko autora, tytuł kursywą, adres www, data dostępu:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, <https://books.google.pl/books?id=dl6kYKgrjNIC&pg=PA15&dq=psychologiczne+uwarunkowania+kompetencji+spo%C5%82ecznych&hl=pl&sa=X&ved=0ahUKEwiHuMDzleDPAhXK2SwKHQmCDkwQ6AEIIDAB#v=onepage&q&f=false>, dostęp: 07.12.2010.

Sposób powtórnego cytowania

W razie powtórnego cytowania literatury w przypisach należy stosować skrótów *ibidem*, *op. cit.* a w razie powtórzenia cytowania tego samego autora, którego cytujemy więcej niż jedną pracę należy tytuł opracowania skrócić i użyć ..., s. 100. W wypadku orzecznictwa i aktów normatywnych należy powołać za każdym razem pełne dane.

Powtórne cytowanie książki albo artykułu w czasopiśmie

P. Zakrzewski, *O sposobach normowania...*, s. 100.

Powtórne cytowanie komentarzy w wydaniach papierowych

S. Tarapata, A. Zoll, *op. cit.*, s. 180.

Powtórne cytowanie komentarzy w wydaniach elektronicznych

S. Lelental, *Komentarz do art. 156 k.k.w....*, Legalis teza nr II.1.

Powtórne cytowanie orzeczeń

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2017 r., III KK 226/16, LEX nr 2224610.

Bibliografia opracowania

Do każdego artykułu i glosy należy załączyć – w osobnym pliku – bibliografię cytowanych prac, ułożoną w kolejności alfabetycznej według nazwisk autorów.

INFORMATION FOR AUTHORS

Publication in the journal “Probacja” requires the Authors to meet formal, substantive and technical requirements.

The author should make a statement about the originality of the text and that the text has not been previously published in any publishing house – the printable download of the statement can be found on the website of “Probacja”: www.probacja.com in the “For Authors” tab.

The editorial office accepts original materials in electronic version (file, doc or docx).

The editorial office does not return the received materials and reserves the right to make formal changes and necessary abridgements.

Materials should be submitted using the ICI Publishers Panel editorial system on “Probacja” website: www.probacja.com in the “Submit Manuscript” tab or sent to the e-mail address: joanna.strzalkowska@ms.gov.pl

1. Substantive requirements

Submitted texts should contain an analysis of the theme that has not been elaborated in literature hitherto.

Each text sent to the editorial office should start with clarifying the subject of the analysis, explaining why, in the author’s opinion, the selected topic is important from the point of view of a specific field of knowledge, indicating the research theses posed by the author, and it should end with clear conclusions resulting from the inference.

2. Technical requirements for the texts

Text volume for an article: max. 25 pages of normalized text (including bibliography, drawings, tables and graphs), for other elaborations: 10 pages.

Text editor: MS Word, preferably Times New Roman 11 point font, 1.5 spacing (for footnotes: 9 point font). Text should be justified, with numbered headings, bold and underline should be avoided. Quotation marks should be used for quotations.

Please include: keywords (up to 8 words) and summary (up to 500 characters) in Polish and English, as well as a bibliography in alphabetical order.

The author should provide illustrative material (photos, charts, tables) as separate graphic files.

3. How to write footnotes:

The first footnote in the article should be the affiliation of the author (authors): academic titles, employing institution, e-mail address, ORCID; e.g.:

dr Jan Kowalski, Katedra Prawa Karnego Wykonawczego, Uniwersytet Warszawski, mail@mail.pl author for correspondence, e-mail: mail@mail.pl, ORCID: ...

Foreign language expressions and titles of cited works are to be marked with italics.

Longer quotations will not be accepted, unless their use is justified and purposeful, e.g. due to the precise analysis of the fragment cited.

Footnotes shall be placed at the bottom of the page, with the use of the automatic numbering function. It should be avoided to use complex passages of text in footnotes as well as to include longer quotations.

In the main text, common acronyms are widely accepted, also to mention legal acts (k.k. for criminal code, k.p.k. for the code of criminal procedure) and in the footnote that directs to the full name of the legal act, publishing date and the source of publication.

Footnote form:

Books

initial of the first name and full last name of the author, title in italics, place and year of publishing, page:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, Warszawa 2007, s. 100.

Works with uniform co-authorship

initials of the first names and full last names of the authors, title of the work in italics, “w:” (in), title of the book in italics, place and year of publishing, page:

S. Tarapata, P. Zakrzewski, *O funkcjach urojenia okoliczności wyłącza-
jących bezprawność. Wybrane zagadnienia teoretycznoprawne, w: Nowa ko-
dyfikacja prawa karnego. Tom XLIII, Księga Jubileuszowa Profesora Tomasza
Kaczmarka*, J. Giezek, D. Gruszecka, T. Kalisz, Warszawa 2017, s. 100.

Works in collective volumes

initial of the first name and full last name of the author, title of the work in italics, “w:” (in), title of the book in italics, abbreviation “red.” (edited by), initial of the first name and full last name of the editor/edi-
tors, place and year of publishing, page:

P.D. Zakrzewski, *Kara łączna a prawo karne intertemporalne. Analiza
problematyki na tle pojęcia czynu*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa
karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red.
W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013, s. 100.

Comments in paper editions

initial of the first name and full last name of the author, “w:” (in), full title of the comment in italics, abbreviation “red.” (edited by), initial of the first name and full last name of the editor/editors, place and year of publishing, page:

S. Tarapata, A. Zoll, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I.
Komentarz do art. 53–116 (cz. 2)*, red. W. Wróbel, A. Zoll, wyd. 5, War-
szawa 2016, s. 180.

Comments in digital editions

initial of the first name and full last name of the author, “Komentarz
do art.” (comment to Art.), title of the provision of law in italics, “w:” (in),

full title of the comment in italics, abbreviation “red.” (edited by), initial of the first name and full last name of the editor/editors, place and year of publishing, number of thesis:

S. Tarapata, A. Zoll, *Komentarz do art. 101*, w: *Kodeks Karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I. Komentarz do art. 53–116 (cz. 2)*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, Lex teza nr 5.

S. Lelental, *Komentarz do art. 156 k.k.*, w: *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, red. S. Lelental, Warszawa 2020, Legalis teza nr II.1.

Criminal Law System

initial of the first name and full last name of the author, title of the chapter in italics, “w:” (in), title, subtitle and volume of the System in italics, abbreviation “red.” (edited by), initial of the first name and full last name of the editor/editors, place and year of publishing, page:

J. Majewski, *Rozdział IV. Zbieg przepisów ustawy. Zagadnienia węzłowe*, w: *System Prawa Karnego. Tom 3. Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, wyd. 2, Warszawa 2013, s. 1100.

An article in a journal

initial of the first name and full last name of the author, title in italics, title of the journal in quotation marks (full name), year, number/book/volume abbreviated to “nr/z./t.” (please pay attention to the numbering used in the particular journal), page:

P. Zakrzewski, *O sposobach normowania i dekodowania treści zamiaru w perspektywie tzw. znamion normatywnych oraz okoliczności wyłączających bezprawność*, „Acta Iuris Stetinensis” 1/2018, s. 100.

A gloss in a journal

initial of the first name and full last name of the author, indication of the judgment to which the gloss refers [with the use of acronyms SO (District Court), SA (Court of Appeal), SN (Supreme Court), etc., month

should be written in roman numerals, according to the example provided below] title of the journal in quotation marks (always in full name), year, number/book/volume, page:

S. Tarapata, P. Zakrzewski, *Glosa do postanowienia SN z dnia 28 kwietnia 2015 r., I KZP 3/2016*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2/2017, s. 100.

Normative acts

The exact title of the normative act and the publication source:

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2018, poz. 1600 t.j.) hereinafter: k.k.

Judgments of courts

type of the judgment, name of the judicial authority (may be abbreviated), date of publishing (month in roman numerals), signature [without the insertion “sygn. akt” (Act signature)], place of publishing:

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2017 r., III KK 226/16, LEX nr 2224610.

Legislative materials

full title of the draft of the legal act, the ordinal number of Sejm printing, the ordinal number of term of office of the Sejm; in addition date of the draft may be provided (day, month, year) as well as the address, where the draft has been published on the Internet (similarly as in case of websites):

Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych, druk nr 2393, Sejm VII kadencji.

Internet sources

initial of the first name and full last name of the author, title in italics, website address, access date:

B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, <https://books.google.pl/books?id=dl6kYKgrjNIC&pg=PA15&dq=psychologiczne+uwarunkowania+kompetencji+spo%C5%82ecznych&hl=pl&sa=X&ved=0ahUKEwiHuMDzleDPAhXK2SwKHQmCDkwQ6AEIIDAB#v=onepage&q&f=false>, dostęp: 07.12.2010.

The method of re-quoting

In case of repeated quotations from pieces of literature, one should use abbreviations as: *ibidem*, *op. cit.*, while in case of an author, whose more than one work is cited, the title of the elaboration should be abbreviated with the use of an ellipsis. In case of judgments and normative acts, full description should be provided every time.

The method of re-quoting for books or articles

P. Zakrzewski, *O sposobach normowania...*, s. 100.

The method of re-quoting for comments in paper editions

S. Tarapata, A. Zoll, *op. cit.*, s. 180.

The method of re-quoting for comments in digital editions

S. Lelental, *Komentarz do art. 156 k.k.w....*, Legalis teza nr II.1.

The method of re-quoting for judgments of courts

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2017 r., III KK 226/16, LEX nr 2224610.

2. Bibliography of the work

For each article and gloss, please attach a bibliography of the cited works, arranged in alphabetical order according to the names of the authors.

PROCES RECENZJI

Autor przekazuje artykuł Redakcji Kwartalnika drogą elektroniczną i jest informowany o fakcie poddania artykułu procedurze recenzji.

Na wstępie artykuł poddawany jest ocenie formalnej z uwzględnieniem takich elementów, jak: tytuł artykułu w j. polskim oraz angielskim, streszczenie w j. polskim, streszczenie w j. angielskim, słowa kluczowe w j. polskim, słowa kluczowe w j. angielskim.

Następnie artykuł kierowany jest do recenzji.

Skład Zespołu Recenzentów zamieszczany jest w każdym drukowanym numerze kwartalnika oraz na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości w zakładce Probacja i na stronie internetowej www.probacja.com

Zespół Recenzentów zrzesza pracowników nauki posiadających co najmniej stopień naukowy doktora oraz praktyków – sędziów sądów rejonowych i okręgowych. Respektowana jest zasada, że recenzent nie może pochodzić z ośrodka naukowego, reprezentowanego przez autora artykułu i nie jest członkiem Rady Naukowej Czasopisma.

Redakcja przydziela dwóch recenzentów dla każdego artykułu. Respektowana jest zasada, że Autor i recenzenci nie znają swoich tożsamości (*double-blind review proces*).

Każda recenzja sporządzana jest pisemnie na „druku recenzji”, zawierającym ocenę artykułu oraz wnioski recenzenta w sprawie dopuszczenia, warunkowego dopuszczenia lub niedopuszczenia artykułu do druku w Kwartalniku.

W procesie recenzji brane są pod uwagę takie kryteria, jak:

- tematyka artykułu w kontekście profilu Kwartalnika,
- poziom naukowy artykułu.

Praca musi być oryginalna, odkrywcza, napisana językiem komunikatywnym i precyzyjnym, wywody i wnioski winny być udokumentowane i osadzone w paradygmacie metodologii empirycznej i teoretycznej.

Jeśli artykuł nie spełnia wymienionych kryteriów, Redakcja może zrezygnować z jego publikacji.

Autor otrzymuje drogą mailową informację o wynikach recenzji oraz „wypis” z recenzji, tj. fragmenty, które są istotne z punktu widzenia wprowadzenia niezbędnych korekt do tekstu oraz dalszego rozwoju naukowe-
go Autora.

W przypadku uzyskania jednej recenzji pozytywnej i jednej negatywnej, Redakcja kieruje artykuł do trzeciego recenzenta.

Autor zobowiązany jest do pisemnego sformułowania „Odpowiedzi na recenzję”, w której określa czy i w jakim zakresie dostosował się do uwag recenzenta lub przedstawia argumenty ich nieuwzględnienia.

REVIEW PROCESS

The author submits the article to the Quarterly Editorial Office electronically and is informed about the fact that the article is subjected to the review procedure.

Initially, the article is subjected to formal assessment, including such elements as: title of the article in Polish and English, abstract in Polish, abstract in English, keywords in Polish, keywords in English.

Later, the article is forwarded for review.

The names of the members of the Team of Reviewers are included in each printed issue of the quarterly and on the website of the Ministry of Justice in the Probacja tab as well as on the website www.probacja.com.

The Team of Reviewers consists of researchers with at least a doctoral degree and practitioners – judges of regional and district courts. The principle that the reviewer cannot come from a scientific centre represented by the author of the article and is not a member of the Journal's Scientific Council is respected.

The editorial team assigns two reviewers for each article. The principle that the author and reviewers do not know their identities (*double-blind review process*) is respected.

Each review is made in writing on the “review print”, containing the review of the article and the reviewer's request for admission, conditional admission or non-admission of the article for printing in the Quarterly.

In the review process, the following criteria are being considered:

- the subject of the article in the context of the Quarterly's profile,
- the scientific level of the article.

The work must be original, revealing, written in a communicative and precise language, arguments and conclusions should be documented and embedded in the paradigm of empirical and theoretical methodology.

If the article does not meet the above-mentioned criteria, the Editorial Board may opt out of its publication.

The author receives an email including information on the results of the review and an “extract” from the review, i.e. fragments that are relevant from the point of view of making necessary corrections to the text and the further scientific development of the author.

In the case of obtaining one positive and one negative review, the Editorial Board directs the article to the third reviewer.

The author is obliged to write the “Response to a review” in which the author determines whether and to what extent the remarks of the reviewer have been included or presents arguments for not including them.

IUSTITIA EST
CONSTANS ET PERPETUA
VOLUNTAS
IUS SUUM CUIQUE
TRIBUENDI